

T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK HALK BİLİMİ ANABİLİM DALI

ELAZIĞ İLİ BASKIL İLÇESİ HALK HEKİMLİĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Nuhile SARIAYDIN

Danışman

Doç. Dr. Recep TEK

Nevşehir

Haziran, 2021

TEŞEKKÜR

Tez çalıŐmamın baŐından itibaren bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan, ne zaman çalıŐmam hakkında kendisine danıŐsam her daim bana zaman ayıran kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Recep TEK'e sonsuz teŐekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca saha çalıŐmalarım sırasında bilgi ve tecrübelerini aktaran tüm sözlü kaynaklarıma sonsuz teşekkür ederim.

ÇalıŐmam konusunda yardımda bulunarak bana yol gösteren, mesleki tecrübeleriyle değerli bilgilerini esirgemeyen ve derleme çalıŐmam sırasında köy köy gezerek beni yalnız bırakmayan sevgili eŐim Doç. Dr. Muhammed Talat SARIAYDIN'a ve çalıŐmalarım sırasında değerli zamanlarından aldığım ocuklarım Ömer Efe SARIAYDIN ve Zeynep Ece SARIAYDIN'a teşekkür ederim.

Nuhile SARIAYDIN

ELAZIĞ İLİ BASKİL İLÇESİ HALK HEKİMLİĞİ

Nuhile SARIAYDIN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Haziran 2021

Danışman: Doç. Dr. Recep TEK

ÖZET

Halk hekimliği, halk biliminin inceleme alanından biri olup insanoğlunun varoluşundan itibaren başlayıp günümüze kadar devam eden bir gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Zaman zaman sağlık problemleri yaşayan insanlar, bazı tedavi yöntemlerine başvurarak hastalıklarına çare bulmaya çalışmışlardır. Denenmiş olan bu pratiklerden olumlu sonuç elde edilen tedavi yöntemleri zamanla bazı değişim ve eklemelerle birlikte nesilden nesile aktarılıp günümüze kadar ulaşabilmiştir. Günümüzde insanların bazı hastalıklara, modern tıbbın yanı sıra herhangi bir tedavi merkezine başvurmadan kendi yöntemleriyle sağaltma yaptıkları bazen de kutsal kabul ettikleri ziyaret mekânlarına başvurdukları görülmüştür. Bunun yanı sıra ilahi bir güce sahip olduklarına inandıkları ocaklara da başvurdukları görülmüştür. Çalışmada, yapılan derlemeler ve literatür araştırmaları sonucu bölgedeki halk hekimliği ve uygulamaları detaylı bir şekilde açıklanıp değerlendirilmiş, yapılan uygulamalar ayrıntılı olarak aktarılmıştır.

Köklü bir tarihe ve zengin bir kültürel yapıya sahip olan Elazığ ili Baskil ilçesinin sahip olduğu kültürel unsurlardan birisi de halk hekimliği ve uygulamalarıdır. “Elazığ İli Baskil İlçesi Halk Hekimliği” başlıklı bu çalışma toplam dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Baskil ilçesi tanıtılmış bu bölgenin tarihi, coğrafi özellikleri, ekonomik yapısı, nüfusu ve turizmi hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci

bölümde halk, halk bilimi ve halk hekimliği kavramları açıklanarak, halk hekimliği ile ilgili yapılan bazı çalışmalar sunulmuştur. Üçüncü bölümünde ilçeye özgü yapılan halk hekimliği uygulamalarına yer verilmiştir. İlk olarak, bir tedavi merkezine başvurmadan halkın geneli tarafından tatbik edilen tedavi uygulamaları, yöre halkının inançları doğrultusunda hastaların başvurdukları bazı ziyaret mekânları ve buralarda yapılan birtakım uygulamalar, halk hekimi olarak başvuru alan bazı ocaklar belirtilmiştir. Son olarak tedavilerde kullanılan bitkisel, hayvansal, madensel ve diğer ürünler bölümlere ayrılmış ve alfabetik sırayla verilmiştir. Tezin değerlendirilmesinin yapıldığı dördüncü bölümde ise Baskil yöresindeki hastalıklar için uygulanan pratikler, çeşitli ürünler ile hazırlanan ilaçlar, ziyaret yerlerinde ve sağaltma ocaklarında uygulanan yöntemler incelenmiştir.

Sonuç bölümünde Elazığ ili Baskil ilçesinde yüzyıllardır süre gelen halk hekimliği uygulamalarının bir kısmının eski önemini yitirerek unutulmaya yüz tutmasına rağmen ilçenin geleneksel halk hekimliği uygulamalarının eskiye bağlı kalınarak büyük oranda devam ettirildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halk bilimi, Halk hekimliği, Baskil, Baskil halk hekimliği.

FOLK MEDICINE OF BASKİL DISTRICT IN ELAZIĞ PROVINCE

Nuhile SARIAYDIN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences

Department of Turkish Folklore, M.A., June 2021

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Recep TEK

ABSTRACT

Folk Medicine is one of the investigation areas of folklore, and it is a custom that has started since the existence of humankind and survive until today. People who sometimes have some health problems have sought for cure by applying to some ways of treatment. Some of these treatment methods from the approved practices, from which some favorable outcome have gained, have undergone some changes with some additions in time and have been able to survive until today by having been passed down. Today it can be seen that some people, besides modern medicine, heal some diseases with their own methods without applying treatment centers and sometimes visit some places they consider holly. In addition to these; it can be seen that they also apply to the health centers which are believed to be sacred by them. In the study; as a result of the compilations and literature researches, folk medicine and its applications have been explained and evaluated in detail, and the application conducted have been explained in detail.

One of the cultural elements that Baskil District of Elazığ Province, which has a deep-rooted history and rich culture, has is folk medicine and its applications. This study with the tittle' Folk Medicine of Baskil District in Elazığ Province consists of four sections. In the first section, Baskil District has been described; and information about its history, geographic features, economic structure, population and tourism has been

given. In the second section; folk, folklore and folk medicine concepts have been described, and some studies conducted about folklore have been presented. In the third section; folk medicine applications proper to the District have been explained. First, the treatment applications practiced by the general public without applying to treatment centers, some visiting places that the patients visit in accordance with the faith of locals, some applications practiced in these visiting places, and some centers applied for folk medicine have been stated. Lastly, herbal, mineral and other products used in treatments have been divided into sections and stated in alphabetical order. In the fourth section, in which the evaluation of the thesis is made, applications practiced for the diseases, prepared medicines with various products, methods applied in visiting places and treatment centers in Baskil region have been studied.

In the conclusion; it has been concluded that the districts' traditional folk medicine applications, remaining loyal to back, have been substantially survived although some of folk medicine applications, which have existed for centuries in Baskil District of Elazığ Province, have lost their importance and have been about to be forgotten.

Key Words: Folklore, Folk Medicine, Baskil, Baskil Folk Medicine.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	iv
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	v
KABUL VE ONAY SAYFASI	vi
TEŞEKKÜR	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	x
KISALTMALAR	xviii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ELAZIĞ İLİ BASKİL İLÇESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. BASKİL'İN TARİHİ YAPISI	4
1.2. BASKİL'İN COĞRAFİ YAPISI	5
1.3. BASKİL'İN EKONOMİK YAPISI	6
1.4. BASKİL'İN NÜFUS YAPISI	7
1.5. BASKİL'İN TURİSTİK YAPISI	7

İKİNCİ BÖLÜM

HALK HEKİMLİĞİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

2.1. HALK BİLİMİ VE HALK HEKİMLİĞİ	9
2.1.1. Halk Kavramı.....	9
2.1.2. Halk Bilimi Kavramı.....	10
2.1.3. Halk Hekimliği	11
2.1.3.1. Türk Halk Hekimliğinde Sağaltıcılar.....	15
2.1.3.2. Halk Hekimliğinde Sağaltma Yöntemleri	19
2.2. TÜRKİYE'DE HALK HEKİMLİĞİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR	22
2.2.1. Kitaplar	22
2.2.2. Makaleler	24
2.2.3. Tezler.....	27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BASKİL HALK HEKİMLİĞİ UYGULAMALARI

3.1. BİR TEDAVİ MERKEZİNE BAŞVURMADAN HALKIN GENELİ TARAFINDAN TATBİK EDİLEN TEDAVİ UYGULAMALARI 31

3.1.1.	Beyin ve Omurilik ile İlgili Hastalıklar.....	31
3.1.1.1.	Bel Fıtığı.....	31
3.1.1.2.	Boyun Fıtığı.....	32
3.1.2.	Cilt Hastalıkları.....	32
3.1.2.1.	Alaca.....	32
3.1.2.2.	Alerji.....	32
3.1.2.3.	Biruv/Dermağu/Karıncalık.....	33
3.1.2.4.	Çatlaklıklar (Ayak, El, Göğüs Çatlakları).....	33
3.1.2.5.	Çıban.....	34
3.1.2.6.	Dolama.....	34
3.1.2.7.	Egzama.....	35
3.1.2.8.	Kaşıntı.....	35
3.1.2.9.	Mantar.....	36
3.1.2.10.	Miristan.....	36
3.1.2.11.	Nasır.....	36
3.1.2.12.	Pamukçuk.....	37
3.1.2.13.	Saçkıran.....	37
3.1.2.14.	Saç Dökülmesi.....	37
3.1.2.15.	Saç Canlanması.....	38
3.1.2.16.	Siğil.....	38
3.1.2.17.	Sivilce.....	39
3.1.2.18.	Uçuk.....	40
3.1.2.19.	Yanık.....	40
3.1.2.20.	Yılancık.....	41
3.1.3.	Yaralar.....	41
3.1.3.1.	Ağız Yarası.....	41
3.1.3.2.	Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar.....	41

3.1.4.	Ağrılar	42
3.1.4.1.	Baş Ağrısı	42
3.1.4.2.	Bel Ağrısı.....	43
3.1.4.3.	Diş Ağrısı.....	43
3.1.4.4.	Diz Ağrısı	44
3.1.4.5.	Kulak Ağrısı	45
3.1.4.6.	Kulunç Ağrısı.....	45
3.1.5.	Çocuk Hastalıkları	45
3.1.6.	Göz Hastalıkları	46
3.1.6.1.	Arpacık/İtdirseği.....	46
3.1.6.2.	Göz Ağrısı	46
3.1.7.	İç Hastalıkları.....	47
3.1.7.1.	Bağırsak Hastalıkları.....	47
3.1.7.1.1.	Bağırsak Tembelliği	47
3.1.7.1.2.	Basur/Hemoroit.....	48
3.1.7.1.3.	İshal	48
3.1.7.1.4.	Kabızlık.....	49
3.1.7.1.5.	İdrar Yolu Enfeksiyonu	49
3.1.7.2.	Böbrek Hastalıkları	50
3.1.7.2.1.	Böbrek Taşı/Kumu	50
3.1.7.3.	Guatr Hastalığı.....	50
3.1.7.4.	Kalp ve Damar Hastalıkları.....	51
3.1.7.5.	Kolesterol.....	51
3.1.7.6.	Tansiyon	51
3.1.7.7.	Karaciğer Hastalıkları	52
3.1.7.7.1.	Karaciğer yağlanması.....	52
3.1.7.7.2.	Sarılık/Hepatit B.....	52
3.1.7.7.3.	Siroz	53
3.1.7.8.	Mide Hastalıkları	54
3.1.7.8.1.	Mide Ağrısı.....	54
3.1.7.8.2.	Mide Ülseri.....	54
3.1.7.9.	Romatizma.....	55

3.1.7.10.	Şeker.....	55
3.1.8.	Kadın Hastalıkları.....	56
3.1.8.1.	Adet Düzensizliği	56
3.1.8.2.	Lohusalık ve Albastı.....	56
3.1.8.3.	Kısırlık	57
3.1.9.	Psikolojik Hastalıklar.....	59
3.1.9.1.	Nazar Değmesi.....	59
3.1.9.2.	Korku.....	60
3.1.10.	Solunum Yolu Hastalıkları.....	61
3.1.10.1.	Astım	61
3.1.10.2.	Bademcik	61
3.1.10.3.	Boğmaca	61
3.1.10.4.	Nefes Darlığı	62
3.1.10.5.	Nezle/Grip/Üşütme.....	62
3.1.10.6.	Öksürük.....	63
3.1.10.7.	Zatürre	63
3.1.10.8.	Sinüzit	63
3.1.11.	Zehirlenmeler	64
3.1.11.1.	Haşere Sokmalarına Bağlı Zehirlenmeler (Yılan, Akrep, Böcek Sokmaları)	64
3.1.11.2.	Gıda Zehirlenmeleri	65
3.1.12.	Diğerleri.....	65
3.1.12.1.	Ateş.....	65
3.1.12.2.	Bayılma.....	65
3.1.12.3.	Bezleme	66
3.1.12.4.	Bit düşmesi	66
3.1.12.5.	Burun kanaması	66
3.1.12.6.	Domuzbaşı.....	67
3.1.12.7.	Geçirme	67
3.1.12.8.	Göğüs hastalıkları.....	67
3.1.12.9.	Kabakulak.....	67
3.1.12.10.	Kanser	67

3.1.12.11.	Kansızlık.....	68
3.1.12.12.	Kemik Erimesi	69
3.1.12.13.	Kırık/Çıkık/Burkulma.....	69
3.1.12.14.	Kösnü (Köstebek).....	70
3.1.12.15.	Oham Hastalığı	70
3.1.12.16.	Pişik.....	71
3.1.12.17.	Sara hastalığı	71
3.1.12.18.	Suçiçeği.....	71
3.1.12.19.	Sünnet.....	72
3.1.12.20.	Yabancı Cisim Batması	72
3.1.12.21.	Zayıflık.....	72
3.2. HASTALIKLARIN TEDAVİSİNDE BAŞVURULAN ZİYARET YERLERİ		72
		72
3.2.1.	Hacı Hasan Baba Türbesi	73
3.2.2.	Kasım Kadri (Kadr) Türbesi	75
3.2.3.	Şeyh Muhammed Türbesi	76
3.2.4.	Musa Havrani Türbesi.....	77
3.2.5.	Abdulahab Gazi Türbesi.....	78
3.2.6.	Sıddı Zeynep Türbesi	79
3.2.7.	Şeyh Aziz Türbesi	79
3.2.8.	Seyit ve Şair Teslim Abdal.....	80
3.2.9.	Katarlı Baba.....	81
3.2.10.	Şeyh Ahmet Dede Türbesi	81
3.2.11.	Derviş Ali Türbesi	81
3.2.12.	Gül Mustafa.....	82
3.2.13.	Ocağı Seyyid	82
3.2.14.	Pir Kemal Türbesi.....	84
3.2.15.	Yusuf Baba Türbesi.....	84
3.3. HASTALIKLARIN TEDAVİSİNDE BAŞVURULAN OCAKLAR.....		84
3.3.1.	Bel Fıtığı	85
3.3.2.	Bezleme	86
3.3.3.	Biruv/Dermağu	87

3.3.4.	Egzama.....	88
3.3.5.	Göğüs hastalıkları.....	88
3.3.6.	İtdirseği.....	88
3.3.7.	Kırık/Çıkık/Çatlak.....	89
3.3.8.	Korku.....	89
3.3.9.	Miristan.....	90
3.3.10.	Nazar.....	90
3.3.11.	Sarılık.....	91
3.3.12.	Siğil Ocağı.....	91
3.3.13.	Yılancık ocağı.....	92
3.4.	TEDAVİLERDE KULLANILAN BİTKİSEL, HAYVANSAL, MADENSEL VE DİĞER ÜRÜNLER.....	92
3.4.1.	Tedavilerde Kullanılan Şifalı Bitkiler.....	92
3.4.2.	Tedavilerde Kullanılan Hayvansal Ürünler.....	100
3.4.3.	Tedavilerde Kullanılan Madensel ve Diğer İçerikli Ürünler.....	103

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HASTALIKLAR VE TEDAVİ UYGULAMALARININ

DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1.	BASKİL YÖRESİ HALK HEKİMLİĞİ VE TEDAVİ UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	106
	SONUÇ.....	134
	KAYNAKÇA.....	140
	DERLEME SORULARI.....	160
	ÖZ GEÇMİŞ.....	164

KISALTMALAR

bkz	: Bakınız
Çev	: Çeviren
DLT	: Divânu Lügati't-Türk
hz	: Hazreti
KK	: Kaynak Kişi
km.	: Kilometre
m	: Metre
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
Sav.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
s.	: Sayı
ss	: Sayfa sayısı
TDK	: Türk Dil Kurumu
vd.	: ve diğerleri
vb.	: ve benzeri

GİRİŞ

Tezin Konusu

Halk hekimliği insanoğlunun varoluşundan itibaren devam eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Halk hekimliği modern tıp olanaklarının yetersizliği nedeniyle veya kişinin doktora gitmek istememesi sonucu halkın tedavi amacıyla geleneksel yöntemler kullanarak ve bunları geliştirerek, gözlem ve tecrübe sonucu uygulanan işlemler bütünüdür.

Tarihin ilk çağlarından itibaren bir yerleşim yeri olarak görülen Baskil ilçesi, birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve bu medeniyetlerin önemli merkezlerinden biri olmuştur. Tarihi ve coğrafi yapısından dolayı birçok kültürün geçiş merkezi olan Baskil farklı inançları ve kültürleri de bir arada barındırmıştır. Çalışmamızın konusu, farklı kültür ve inançlara ev sahipliği yapmış Baskil ilçesinin yaşayan ve yaşatılmaya çalışılan halk hekimliği uygulamaları ve bunların günlük hayattaki yeridir.

Tezin Amacı

Bir yörenin en önemli değerlerinden birisi de şüphesiz içinde barındırdığı kültürüdür. Bölgenin kimliğini oluşturan kültürün merkezi ise insandır. Bu nedenle insanların yaşadığı bölgedeki kültür öğelerini kalıcı kılabilmesi ve kuşaktan kuşağa aktarabilmesi için en etkili yol bu ürünleri yazıyla kayıt altına almasıdır.

Zengin bir kültüre sahip olan Baskil'de bu zenginliğin yeterince değerlendirilmediğinden yola çıkılarak çalışmamızda bölgenin önemli bir kültür öğesi olan halk hekimliği ve unsurlarına ulaşarak elde edilen sonuçlar derlenip yazıya geçirilmiştir. Bu çalışma ile Somut Olmayan Kültürel Mirasın önemli bir öğesi olan halk hekimliği ve halk hekimliği uygulamalarını Elazığ ili Baskil ilçesi özelinde inceleyip kayıt altına alarak kültürel mirasa katkı sağlanmıştır.

Tezin Önemi

Eski ve köklü bir geçmişe sahip olan Türk milleti, geniş bir coğrafyaya yayıldığı için farklı kültür ve dinlerden etkilenmiştir. Türk kültürünün önemli alanlarından biri de halk hekimliğidir. Halk hekimliği ve halk hekimliği uygulamaları binlerce yıllık bir birikime ve zenginliğe sahiptir. Bu birikime zamanla yeni unsurlar da eklenerek günümüze kadar ulaşmıştır.

Baskil’de halk hekimliği ile ilgili çeşitli uygulama ve yöntemler günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Bu araştırma sonucunda Baskil halk kültüründe geçmişten günümüze taşınan ve bölge halkının yaşattığı halk hekimliği uygulamaları kayıt altına alınmıştır. Bu uygulamaların bir kısmı İslamiyet öncesi inanış izlerini taşıırken birçoğu ise İslamiyet ile yoğrularak varlığını sürdürmektedir. Çalışma, bugün de yaşatılmaya devam edilen halk hekimliği uygulamalarını tespit edip yazılı hâle getirerek bu kültürün yaşatılıp korunmasına, gelecek kuşaklara aktarılmasına ve bu çerçevede de kültürel mirasımıza sahip çıkılmasına katkıda bulunmaktadır.

Yöntem

Bu tezde ilk olarak Baskil hakkında genel bilgiler verilerek Baskil tanıtılmaya çalışılmıştır. Daha sonra halk hekimliği hakkında literatür taraması yapılmıştır. Baskil ilçesinde görülen halk hekimliği uygulamalarıyla ilgili saha çalışmaları sonucunda elde edilen bilgiler tarihsellik, işlevsellik, toplumsallık, farklılık, devingenlik ve değişkenlik açısından değerlendirilmiştir.

İnsan doğduğu andan itibaren kendini bir toplumun içinde bulur. İçinde bulunduğu bu toplumda kendine yer bulmaya çalışır. Bu toplum başta yaşayış tarzı olmak üzere gelenek, görenek ve topluma ait bazı inanışlarla bir kültür oluşturur. İnsan bu kültürle beslenerek yaşamını devam ettirir. Bu kültür unsurlarından birisi de halkın sağlığını korumak için yapılan halk hekimliği uygulamalarıdır. İnsanlar hastalandıkları zaman atalarından öğrendikleri bazı pratiklere veya halk hekimleri olarak inandıkları kişilere başvurarak sıhhatlerine kavuşacaklarına inanmışlardır. Bir nevi mecburiyetten doğan halk hekimliği ve uygulamaları kazanılan tecrübelerle günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir.

“Elazığ İli Baskil İlçesi Halk Hekimliği” başlıklı tez çalışması; giriş kısmı ve dört bölümden oluşmaktadır. Tezin birinci kısmında Neolitik çağdan itibaren Hitit, Asur, Makedon, Roma ve Bizans imparatorluklarına ev sahipliği yapan ilçenin Cumhuriyet dönemine kadar geçirdiği tarihi süreç, coğrafi ve ekonomik yapısı, nüfus ve turistik özellikleri ele alınarak bölge tanıtılmış ve zamanla meydana gelen bazı değişimler belirtilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde halk ve halk hekimliği hakkında literatür çalışmalarına yer verilerek bu kavramların öneminden bahsedilmiştir. Günümüzde de devam eden halk hekimliği ve halk hekimliği uygulamalarının tarihi geçmişinden yola çıkarak elde edilen bilgilerle günümüz uygulamalarına yer verilmiştir. Daha sonra bu bölümde halk hekimliği ile ilgili yapılan bilimsel çalışmalardan bazı kitap, makale, tez çalışması ve bildiriye yer verilerek bu çalışmalar özetlenmiştir.

Tezin üçüncü bölümünde ilçeye özgü yapılan uygulamalara yer verilmiştir. İlk olarak bölge halkının karşılaştığı hastalıklar sıralanmış ve bu hastalıklar için hastanın tek başına veya yakın çevresiyle birlikte tatbik ettiği geleneksel yöntemlere yer verilmiştir. Daha sonra bazı hastalıkların tedavisinde başvurulan ziyaret yerleri hakkında bilgiler verilip burada yapılan uygulamalar detaylıca açıklanmıştır. Son olarak ilçede bulunan ocaklar verilip bu ocaklarda uygulanan tedavi yöntemleri sunulmuştur. Ayrıca ilçede bitkisel, hayvansal, madensel ve diğer maddeler ile yapılan emler sınıflandırılmış ve alfabetik sıra ile verilmiştir.

Tezin dördüncü bölümünde çalışmanın yapıldığı bölgede uygulanan geleneksel yöntemler, halk hekimliği ve halk hekimliği uygulamaları ve çeşitli hastalıklardan kurtulmak için ziyaret edilen türbeler ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir.

Çalışmanın sonuç kısmında ise Baskil halk hekimliği ve halk hekimliği uygulamalarının tarihi değişimi ve toplumdaki yeri tespit edilip bazı önemli sonuçlar elde edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ELAZIĞ İLİ BASKİL İLÇESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. BASKİL'İN TARİHİ YAPISI

Elazığ iline bağlı olan Baskil, kuzeyinde Keban ilçesi, güneyinde Malatya iline bağlı Kale, Pütürge ve Battalgazi ilçeleri, batısında yine Malatya iline bağlı Yazıhan ve Arguvan ilçeleri ve doğusunda bulunan Elazığ şehir merkezi arasında yer almaktadır. Merkezi ve çevresi bir plato olan bölgede dağlar Fırat kıyısına kadar inmektedir. Ayrıca, bu bölge dağlardan inen sularla birlikte taşınan malzeme ve Fırat'ın biriktirdiği alüvyonlarla şekillenmiştir. 1987 yılında inşası tamamlanan Karakaya barajına komşu 118 km. sahil şeridinde sahiptir. Karakaya barajı yapımı esnasında su altında kalmış bazı köyler daha sonra kıyı kenarında tekrar kurulmuştur. İlçede yeterli su kaynaklarının bulunması ve verimli toprak yapısına sahip olmasından ötürü geçmişten günümüze kadar Baskil aktif bir yerleşim yeri olmuştur. Baskil ilçesi 6 mahalle, 62 köy ve 203 mezradan oluşmaktadır (Çakar vd., 2019: 6; Elazığ İl Yıllığı, 1998: 247).

İlçenin batısında bulunan Fırat nehri bölgeyi stratejik açıdan önemli bir göç yolu haline getirmiştir. Türk göç yollarının bu bölgeden geçtiği ve batıya giden göçmenlerin bu nehirden geçmek zorunda oldukları yapılan kazılar sonucu öğrenilmiştir. Ayrıca ilçeye komşu olan bölgelerde yapılan kazı çalışmaları sonucu Paleolitik ve Mezolitik çağlardan kalıntılar bulunmuş ve bu bölgelerin en eski yerleşim merkezlerinden biri olduğu ortaya çıkmıştır. Fakat Baskil'e bağlı Caferhöyük, Değirmentepe, Şemsiyete, İmamoglu, Piro, Köşkerbaba, İmikuşığı gibi höyüklerde yapılan kazı çalışmalarında bu çağlara dair veriler elde edilemeyip en eski Neolitik çağdan itibaren sırasıyla burada Kalkolitik, Tunç Çağı, Demir Çağı, Hellenistik, Roma, Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerine ait izler tespit edilmiş ve bir yerleşim yeri olduğu

gözlemlenmiştir. İlkel bir yaşayışın olduğu yazının henüz bulunmadığı bu çağlarda insanlar mağaralarda aile veya bir grup şeklinde yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Bu dönemlerde insanlar yaşamlarını avcılık ve toplayıcılık yaparak sürdürmüş, avladıkları hayvanların derisini giysi olarak kullanmış ve dönemin sonlarına doğru ateşin de bulunmasıyla birlikte yaşamlarına bazı kolaylıklar gelmiştir. Ayrıca ateşin bulunmasıyla birlikte bazı vahşi hayvanlar korkutularak onlardan korunmuşlardır. İlçede ilkel insanların yaşadığı bu mağaraların çoğu günümüze kadar varlığını sürdürmüştür (Buran, 1997: 5; Çakar vd., 2019: 8).

“Baskil ve çevresinde M.Ö. III. ve IV. bin yıllarında bölgede Subarların yaşadığı bilinmektedir. Hititler Dönemi’nde İşuva olarak adlandırılan Baskil’in de dâhil olduğu Harput ve çevresinde M.Ö. VIII. ve IX. yüzyıllarda Doğu Anadolu’nun önemli bir kısmı Urartular tarafından idare edilmiş, M.S. I. yüzyıldan itibaren de Roma nüfuzu altına girmiştir. Bu coğrafya Roma-Sasani mücadeleleri esnasında zaman zaman Sasaniler’in eline geçmiş, Roma İmparatorluğu’nun ikiye ayrılmasından sonra ise Bizans’ın idaresinde kalmıştır. Nihayet VII. Yüzyılda İslam orduları tarafından fethedilen Baskil ve çevresi, Abbasiler döneminde Tarsus-Erzurum hattı boyunca uzanan ve “Avasım/Suğur” denilen bölgede yer almaktadır. Yöre daha sonra tekrar Bizans’ın eline geçmiştir.” 1071 Malazgirt zaferinden sonra Baskil, Çubukoğlu, Artuklular ve Selçuklunun yönetimine dâhil edilmiş ve daha sonra 1516’da Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Baskil, Osmanlı Devleti hâkimiyetine girdiği ilk zamanlar idari bir bölge olmayıp sınırlarının büyük çoğunluğu ve idari yönetimi Harput sancağına bağlı bulunmaktaydı. Fırat nehrinin doğu sahil bölümü ise Malatya sancağına bağlıydı (Çakar vd., 2019: 8). Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurulmasından sonra Baskil, 1926 yılında 877 sayılı yasa ile yapılan idari düzenlemeler çerçevesinde ilçe statüsüne kavuşmuştur. İlçe merkezi 1928 yılında Nazaruşağı’na, 1929 yılında Şevkat mahallesine, 1933 yılında yeniden Baskil mahallesine ve son olarak şimdiki yerine taşınmıştır (Gökçen, 1999: 70).

1.2. BASKİL’İN COĞRAFİ YAPISI

Doğu Anadolu Bölge sınırları içerisinde yer alan Baskil, 1240 m. rakıma sahiptir. Etrafı ortalama 2000 metre yüksekliğe sahip sıkışık yüksek dağlarla çevrilidir. Bu dağların yamaçları dik ve çıplaktır. İlçe merkezi geniş ve düz bir alana kurulmuştur.

Baskil havzası ve baraj gölü kıyısında dar bir şerit dışında kalan diğer alanları ise dağlık ve plato alanlarından oluşmaktadır. Doğuda Bulutlu, batıda Muşar, kuzeyinde Piran, ve güneyde Karga dağları önemli dağlık alanlarıdır (Çağlıyan vd., 2019: 19; Elazığ İl Yıllığı, 1998: 247; Erinç, 1953: 4).

“Yörede tarım açısından önemli olan havza tabanı genç oluşumlu kolüvyal topraklarla kaplıdır. Havza tabanında görülen kırmızı rengin hâkim olduğu bu topraklar Pleyistosen’in daha yağışlı ve sıcak dönemlerin izlerini taşımaktadır. Dağlık alanlar ise kırmızımsı, kahverengi topraklarla kaplıdır. Yörede yaşanan şiddetli erozyonla yüksek ve eğimli alanlardaki toprakların önemli bölümü taşınarak çıplak alanlar genişlemektedir.” Baskil’in yıllık ortalama 39 günü karla örtülü olduğu ve bunun 32,6 gününün kış mevsiminde olduğu görülmektedir. Maksimum kar kalınlığı Şubat ayında görülmüştür. Baskil orta derecede olan karasal iklime yakın iklim tipine sahiptir. Yöre bütünüyle kuru ormanların yaygın olduğu doğal orman kuşağında yer almaktadır. Yoğunlukla meşe ve ardıç ağaçlarının bulunduğu bu bölge bitki örtüsünün tahrip olması nedeniyle orman alanları azalmaktadır. Bunu önlemek amacıyla ağaç yapılandırması yapılarak yeniden orman alanlarına dönüştürülmüştür (Çağlıyan vd., 2019: 22).

1.3. BASKİL’İN EKONOMİK YAPISI

Baskil’de sürdürülen ekonomik faaliyetlerden en önemlisi tarımsal faaliyetlerdir. İlçenin ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayalı olduğu için nüfusun çoğunluğu geçimini bu faaliyetle sağlamaktadır. Toplam tarım alanlarının %90’ında kuru tarım yapılmaktadır. Toplam tarım alanlarının %10’unda sulu tarım yapılmaktadır. Sulu tarım arazilerinde buğday, fasülye, şeker pancarı, sebze, kavun ve karpuz yetiştirilmektedir. Ayrıca sulu tarım tarlaları genellikle akarsu ve kaynak sular ile sulanmaktadır. Türkiye’nin en önemli kayısı üretim alanlarından biri olan Baskil’de 7760 hektarlık alanda kayısı tarımı yapılarak bölge halkının ekonomik kalkınmasına önemli katkı sağlamaktadır (<https://www.baskil.bel.tr/sayfa/ekonomi.html>, 2021). Kayısı hasat zamanı Temmuz ve Ağustos ayları olup bu dönemde geçici işçiler gelerek hasat tamamlanır.

İlçenin bir diğer geçim kaynağı ise hayvancılıktır. Bölgede genellikle mera hayvancılığı yapılmaktadır. Dağlık alanlardaki köylerde daha çok keçi beslenirken küçükbaş hayvancılık hemen hemen her köyde yapılmaktadır. Bölgenin bitki örtüsü ve su kaynaklarının yetersiz olmasından dolayı büyükbaş hayvancılık sadece ailelerin kendi ihtiyacını giderebilecekleri kadar hayvan ile yapılır. İlçe'nin hem il merkezine ulaşımının hem de Malatya il merkezine ulaşımının kolay olması insanların ihtiyaçlarının büyük bir kısmının ilçe dışından karşılanmasına sebep olmuştur. Bu durum ilçede ticaret oluşumu engellemiştir. İlçe, son yıllarda ılımanlaşan iklimi ve zengin genetik kaynaklarıyla büyük bir üretim potansiyeline sahip olmasına rağmen girişimcilik ruhunun eksikliğinden ötürü ticaret kısıtlıdır (Peker, 2019: 109).

Türkiye'nin en uzun demir yolu köprüsü olan İsmet Paşa Demiryolu köprüsü Malatya ve Baskil'i birbirine bağlamaktadır. Bu köprü Malatya'ya bağlı Battalgazi ilçesi tren istasyonu ile Baskil Kuşsarayı tren istasyonu arasında olup köprünün uzunluğu 3200 metredir. Kömürhan köprüsü; Malatya ve Elazığ'ı birbirine bağlayan kömürhan boğazı üzerine yapılmıştır. Bu köprü 1937 yılında yapılmış olup günümüze kadar üç defa yeniden inşa edilmiş olup sonuncusu 02.01.2021 tarihinde ulaşımına açılmıştır (Behçet vd., 2019: 63).

1.4. BASKİL'İN NÜFUS YAPISI

Baskil'in en son güncellenen nüfusu 12508'dir. İlçede bulunan nüfusun % 50,28'u erkek, %49,72'i kadınlardan oluşmuştur. 2018 de elde edilen veriler doğrultusunda ilçe nüfusu 20505 iken bu oran 2019'da 13,764'e 2020'de ise 12508 lere kadar gerilemiştir. İlçenin başlıca geçim kaynağı kayırsıcılık olduğundan dolayı ilçe nüfusu yaz aylarında artmaktadır (<http://www.baskil.gov.tr>, 2020).

1.5. BASKİL'İN TURİSTİK YAPISI

Baskil ilçesi coğrafi konumu gereği birçok medeniyet ve kültüre ev sahipliği yapmıştır. Yapılan kazı çalışmaları sonucu geçmişte bu coğrafyaya gelen tüm medeniyetler kültürlerinden bir parça bırakmalarından dolayı burayı zengin bir kültür merkezleri haline getirmiştir. Fakat bu bölge yeteri kadar değerlendirilememiştir. Aşağıda Baskil

ilçe sınırları içerisinde bulunan bazı tescilli ve tescilsiz tabiat ve kültür varlıkları şu şekilde sıralanabilir:

- i. Kızıluşağı Köyü, Höyük ve Katırhan Harabeleri.
- ii. Aşağıkuluşağı Köyü, Kale.
- iii. Suyatağı Köyü, Işıklar mezrası Mar Ahron Manastırı.
- iv. Alagören Köyü, Türbe Mescit, Kitabe.
- v. Habipuşağı Köyü, Hamam.
- vi. Tabanbükü Köyü, Şemsiyetepe Ören Yeri, Mescit ve Mezarlıklar.
- vii. Bilaluşağı Köyü Tarhi Mezarlıklar.
- viii. Akkuş Köyü, Körpınar Höyüğü.
- ix. Topaluşağı Köyü, Geli Mezrası, Tomisa (Kömürhan) Kalesi.
- x. Keban Boğazı (Fırat Vadisi), Karaleylek Kanyonu.
- xi. Saklıkapı Kanyonu, Akuşağı Köyü.
- xii. Türbe ve Ziyaretler (Şimşek vd., 2019: 42).

İKİNCİ BÖLÜM

HALK HEKİMLİĞİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

2.1. HALK BİLİMİ VE HALK HEKİMLİĞİ

2.1.1. Halk Kavramı

Arapça “halk” sözcüğünden dilimize geçmiş olan, halk kavramı birçok araştırmacı tarafından farklı biçimlerde açıklanmaya çalışılmış hatta bu kavram açıklanırken bazı görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır (TDK Türkçe Sözlük, 1998: 933). Bu açıklamalardan günümüzde en sık kullanılanları aşağıdaki gibidir:

“Bir toplum içinde, ortak gelenek, görenek, davranış ve uygulamalardan oluşan bir kültürel düzende yaşayan insan topluluğu, bk. halk kültürü, halk yaşantısı, halk toplumu, halk katmanı, seçkin kültürü, krş. toplum, köy, boy” (TDK Halk Bilimi Terimleri Sözlüğü, 1978).

“Halk terimi en azından ortak bir faktörü paylaşan herhangi bir insan grubunu ifade eder. Bu grubu birbirine bağlayan faktörün ortak bir meslek, dil veya din olabilir ne olduğu önemli değildir. Bundan daha önemli olan ise, herhangi bir sebebe bağlı olarak oluşan grubun kendisine ait olduğunu kabul ettiği bazı geleneklere sahip olmasıdır.” (Dundes, 2006: 16).

“Halk, çeşitli sebeplerle, değişme akımlarına pek ayak uyduramayan, bazı hallerde cephe alan, daha çok geleneksel bir yaşayış düzenine bağlı kapalı toplulukların meydana getirmiş olduğu geniş ve yaygın nüfus kitle ve yığınlarıdır.” (Yasa, 1962: 251).

Yukarıda yapılan geleneksel tanımlamalara ek olarak Halk Bilimi alanında önemli çalışmalara imza atan Metin Ekici, halk kavramını tanımlarken “çağdaş halk terimi” ifadesini kullanarak bu kavramı, “Halk, belli bir gelenek içinde oluşmuş yaratma sayesinde birbirine bağlanan, bir ürünü kendisine ait kabul eden bireylerden oluşan topluluktur. Bir başka ifadeyle; metni, yapısı ve dokusu, oluşturulduğu şartlar ve çevre itibarıyla kendine has sanat değeri olan bir yaratmaya sahip olduğunu iddia eden herhangi bir topluluk halk kavramı ile ifade edilebilir” (Ekici, 2016: 8) şeklinde tanımlamıştır.

Diğer taraftan 19. yüzyılda Avrupa’da okumuş/seçkinler olarak anılan aydınlar halk kavramını, kendi içlerinde yaşayan cahiller olarak kabul etmişlerdir. Aynı zamanda halkı, aydınlar ile ilkel-vahşi toplumların arasındaki topluluk olarak sınıflandırmışlardır. Aynı dönemde yaşayan Türk toplumlarında da benzer bir sınıflandırma görülmüştür. 20. yüzyılda Osmanlı’da halk, “köylü” kavramıyla özdeşleştirilmiştir. İlk halk bilimi çalışmaları da bu çevrede başlamıştır (Ekici, 2016: 3-8; Levend, 1968: 171-187).

2.1.2. Halk Bilimi Kavramı

İngilizce “Folklore” olarak ifade edilen halkbilimi; bir toplumun sözlü ve yazılı kültür ürünlerini bilimsel açıdan inceleyen bir bilim dalıdır (Oy, 1997: 367-369). Genel olarak araştırmacıların halk bilimi ve halk bilimi çalışmaları hakkındaki görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Halkbilim, bir ülke ya da belirli bir bölge halkına ilişkin maddi ve manevi alandaki kültürel ürünleri konu edinen, bunları kendi özgü yöntemleriyle derleyen, sınıflandıran, çözümleyen, yorumlayan ve son aşamada da bir birleşime vordırmayı amaçlayan bir bilimdir.” (Örnek, 2000: 15).

“Halkbilimi birçok bilimlerin (ruhbilim, dilbilim, toplumbilim, arkeoloji ve prehistuar, genel olarak tarih, özel olarak da din, edebiyat ve sanat tarihleri, toplumluk ve insanlık bilimlerinin dışında da hekimlik, bitkiler bilimi, hayvanlar bilimi...) kavşak yerinde bulunan ya da onlarla birçok konuları ortaklaşa paylaşan bir bilimdir.” (Boratav, 1969: 6).

“Halkbilimi veya Folkloristik en geniş anlamda bir tanımlanışıyla insan davranışlarını ve geleneklerini çalışarak, objesi olan insanı daha iyi anlamaya ve onun hakkında daha derin bir bilgiye kavuşmak amacıyla on dokuzuncu yüzyıl başlarında ortaya çıkan bağımsız bir bilim dalıdır.” (Çobanoğlu, 2012: 19).

“Folklore” terimi ilk kez 1846 yılında William John tarafından Ambrose Merton takma adıyla Athenaeum adlı dergide kaleme alınmış “folklore” yazısıyla literatüre girmiştir. Rıza Tevfik ise bu terimi “folklor” olarak türkçeye çevirmiş ve Peyâm gazetesinde yayımlamış olduğu “Folklor” başlıklı yazısıyla kullanmaya başlamıştır. Daha sonraları bu terimle birlikte halkıyyât, halk bilgisi, folklor ve edebiyat, budun bilim gibi adlar da kullanılmıştır (Oğuz, 2018: 12; Boratav; 1969: 5-6).

Türklerin inanışları ve yaşayışları hakkında bilgilere yer vermesi nedeniyle Dede Korkut Kitabı, tören ve şölen, töre, sağlık ve el sanatları gibi hakkında bilgi vermesi nedeniyle Yusuf Has Hacıp tarafından kaleme alınan Kutadgu Bilig’de Türk halk biliminin gelişimine öncülük eden başlıca eserlerdir. İlk Türkçe-Arapça sözlük olması açısından değerli olan ve Kaşgarlı Mahmut tarafından kaleme alınan Divân-ı Lugât-it Türk’de törelerimiz hakkında bilgilere ve bazı inanışlara yer verilmiştir. Yine Evliya Çelebinin diyar diyar gezip gördüğü yerler hakkında notlar aldığı ve halk bilimine büyük katkılar sunduğu eseri Seyehatname’sinde halkın yaşayışı hakkında bilgiler vermektedir. Bu yazılı eserler haricinde halk bilimine kaynaklık eden daha birçok eser bulunmaktadır.

Günümüze kadar halk bilimi ve ürünlerinin tasnifi üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar sonucunda halk biliminin geniş bir çalışma sahasına sahip olduğu saptanmıştır. Bu ürünlerden bazıları: gelenek ve görenekler, atasözleri, efsaneler, mit, halk hikâyeleri, masallar, destanlar, halk inanışları, fıkra, menkıbe, oyunları, müzikleri, mutfağı ve halk hekimliği vd. dir.

2.1.3. Halk Hekimliği

Bir toplumun maddi ve manevi kültür ürünlerini inceleyen halk bilimi ürünlerinden birisi de halk hekimliğidir. İnsanoğlu tarih sahnesine çıktığı ilk andan itibaren zaman zaman bazı sağlık sorunlarıyla karşılaşmıştır. Bu sorunlar karşısında çevre şartlarını

da göz önüne alarak bazı arayışlar içine girmiş ve hastalığa çare aramak zorunda kalmıştır. İlkel zaman olarak da kabul ettiğimiz bu dönemde insanlar birçok yöntemle başvurarak halk hekimliğinin doğmasına neden olmuştur. Böylece halk hekimliği geçmişte modern tıbbın gelişmediği dönemlerde insanların hastalıklara çare bulmak amacıyla bazı tedavi yöntemlerine başvurmasından doğmuştur. Günümüzde ise halk hekimliği modern tıbbın olanaklarına bazı nedenlerden dolayı (sosyal, ekonomik, vd.) ulaşamaması, ya da modern tıbbın çaresiz kaldığı durumlarda halkın hastalıklardan kurtulmak veya hastalıklardan korunmak için tedavi amacıyla kullandığı geleneksel yöntemler ve uygulanan işlemler bütünü olarak değerlendirilmektedir (Özsan, 2001: 79).

Halk hekimliği hakkında önemli çalışmalara sahip olan Boratav halk hekimliğini “Halkın, olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne halk hekimliği diyoruz.” (Boratav, 2015: 139) olarak tanımlarken, Acıpayamlı kişilerin sağlığını korumak için başvurduğu yöntemleri de halk hekimliği tanımı içerisine alarak “Halk hekimliği kullandığı maddi ve manevi araçlar yardımıyla, halkın sağlığını korumak ve hasta kimseleri sağlıklarına kavuşturur.” (Acıpayamlı, 1988: 5) ifade etmiştir. Yasa ise modern tıbbın uyguladığı yöntemler dışında kalan tüm uygulamaları halk hekimliği içerisinde değerlendirerek “Halkın resmi ve özel sağlık personel ve teşkilatına başvurmaksızın birtakım hastalıkları kendi insiyatifleri kendi ilaçları ve kendi geleneksel usul, inanç ve teamüllerine göre tedavi etmesi şeklinde tanımlanabilir.” (Yasa, 1962: 253) olarak açıklamıştır. Yoder, Yasa’ya benzer düşünceyle halk hekimliğini tatbik edilen geleneksel uygulamalar olarak düşünmüş ve “Halk tıbbı, halk arasında görülen hastalıklara karşı uygulanan iyileştirme metotlarının tümü ile hastalıklar üzerine olan geleneksel görüşlerin bütünüdür.” (Yoder, 1975: 24-25) olarak ifade etmiştir. Benzer düşünceyle Örnek, “Halkın hastalık sebepleri hakkındaki görüş ve düşüncelerinin, hastalıkları tedavi etmek için kullandığı ilaç ve metotların hepsi.” (Örnek, 1966: 105) olarak halk hekimliğini tanımlamıştır. Bu ifadeler ışığında Tek’in 2018 yılında yapmış olduğu “Modern tıp olanaklarının olmadığı ya da sosyal, ekonomik vb. çeşitli nedenlerden kaynaklanan imkânsızlıklar sebebiyle modern tıba ulaşamadığı, doktora gitmek istenilmediği ya da modern tıbbın çare olamadığı, yetersiz kaldığı

durumlarda halkın teşhis ve tedavi amacıyla geleneksel yöntem ve teknikleri kullanarak ve bunları geliştirerek uyguladığı işlem ve pratikler bütünü olarak ifade edilebilir.” (Tek, 2018: 6) tanımı günümüze kadar bu alanda çalışan tüm araştırmacıların görüşlerini barındıran en kapsamlı halk hekimliği tanımı olarak değerlendirilebilir.

Zübeyde Erdoğan insanların halk hekimliği ve halk hekimliği uygulamalarını tercih etme sebeplerini şu şekilde sıralamıştır:

- i. Eğitimsizlik,
- ii. Çaresizlik,
- iii. Gelenekçilik anlayışı,
- iv. Bölgede sağlık kurumların bulunmayışı,
- v. Dini inançların ön planda olması,
- vi. Bitkisel ilaçların kimyasal ilaçlara tercihi,
- vii. Doktorlardan beklenen gerekli ilginin görülmeyişi,
- viii. Ekonomik nedenler,
- ix. Mahalli olanaklarla halk hekimlerinin bu tedavilerinden olumsuz bir sonuç görülmeyişi,
- x. İnsanların hastanelerde ki bekleyişlerinden duyulan sıkıntı (Erdoğan, 1997: 215-216).

Halk hekimliğinin hasta ve hastalığı algılayışı modern tıptan farklılık arz eder. Modern tıpta hastalığın tedavi ve teşhisinde hastanın bedeni dikkate alınırken; halk hekimliğinde hastanın ruhu ve bedeni bir bütün olarak kabul edilmekte ve birlikte ele alınarak hasta tedavi edilmeye çalışılmaktadır (Kaplan, 2011: 151). Günümüzde modern tıpta doktorların bir hastalık karşısında hastanın psikolojisinin iyi olması gerektiğini ve bu durumun hastanın iyileşmesini olumlu yönde etkileyeceğini belirtmesi halk hekimliğinin tedavide kullanmış olduğu bütüncül bakış açısını desteklemektedir.

Halk tıbbıyla birçok yerde ortak tedavi yöntemleri kullanmalarına rağmen modern tıp alanında çalışma yapan bilim adamları, alternatif tedavi uygulamalarına ve halk

hekimlerine daima karşı çıkmıştır. Bu durumun nedeni halk hekimliğinde uygulanan sağaltmaların birçoğunda başvurulan dinsel-büyüsel işlemlerin nesnellikten uzak olmasıdır.

İlk çağlardan süregelen halk hekimliği ve halk hekimliği uygulamaları geçmişe nazaran azalmasına rağmen günümüzde hala varlığını sürdürmektedir. Türk toplumunda önemli bir yere sahip olan halk hekimliği; Somut Olmayan Kültürel Mirasın (SOKÜM) beş alanından biri olan “Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar” başlığı içerisinde yer almaktadır. Bu alanda yapılan çalışmalar Türk halk hekimliği birikiminin gelecek kuşaklara aktarılması, korunması ve sürekliliğinin sağlanması açısından önemlidir (Tek, 2018: 2).

Pensilvanya Toplum ve Halkbilimi Dergisi Editörü Prof. Dr. Don Yoder; halk tıbbını “Tabii halk tıbbı” ve “Dinsel-büyüsel halk tıbbı” olarak ikiye ayırmıştır. Tabii halk tıbbı; hastalığı tedavi ederken çeşitli bitkisel, madensel ve hayvansal ürünlerden yararlanmıştır. Bu tıbbın bazı faydalı tedavi şekilleri bilimsel tıpta da kullanılmıştır. Dinsel-büyüsel işlemlerin uygulandığı halk hekimliği pratikleri ise eski bir tedavi yöntemi olup hastalıkların tedavisinde muska, kutsal sözler ve benzeri işlemlerden yararlanır. Kısaca dinsel-büyüsel halk tıbbı esas olarak hastalığın dini yollarla sağaltılması yöntemine dayanır (Yoder, 1975: 24-28).

Türk kültürü hakkında bize önemli bilgiler veren Divânu Lügati't-Türk'te (DLT) halk hekimliğiyle ilgili birçok bilgilere yer verilmiştir. DLT'de hastalıklar ig, kem, mun, sükel, çer, toga gibi adlarla anılmıştır. İlaça, em veya ot denilirken, hekime ise emçi veya otacı denilmiştir. Hekimliğe özel bir önem verip, divanda üst düzey meslek grupları arasında yer vermiştir. Ayrıca DLT'de bazı hastalık adlarına ve hastalık belirtilerine de yer verilmiştir. DLT'de ismi geçen bazı hastalıklar; agrığ (ağrılara), sökel sızdı (zayıflık), uh (göz ağrısı), enüç (göze inen perde), yamlığ (gözün içine yabancı bir madde kaçması), öz (sağır), bükük (guatr), kefgek veya ağnadı (kekeme olan kişiye), axsak (topal), uçguk (nezle), telwe (deli), anumı veya yaman ig (cüzam), çekek (çiçek hastalığı), talgan (sara hastalığı), sarıg kezik (sarılık hastalığı), kezik (sıtma), öz (kalp ve diğer iç organlar), örtüm (ishal), sengil (yüzde çıkan sivilce), kusığ veya yanığ (kusmak)'dır (Akkoyunlu ve Çınar, 1994: 162-171). DLT'de en çok

yaralardan bahsedilmiştir. Divanda dört tür tedavi yönteminden bahsedilmiş ve bunlar; dağlama, kan alma, bitki kökenli ilaçlardan yararlanma ve büyüsel işlemler olarak adlandırılmıştır. Bu tedavi yöntemleri içinde en çok bitkisel ilaçlardan yararlanılmıştır. Divan da birçok yerde bitkisel emlerle yapılan sağaltmalar ve birçok bitki ismi yer almaktadır. Tedavide kullanılan bazı ilaçların Hindistan'dan getirildiği fakat getirilen bu ilaçların ne olduğuna dair bir bilgiye yer verilmemiştir. Son olarak tedavide kullanılan bazı aletler ve bu aletlerin fonksiyonları hakkındaki bilgilere değinilmiştir (Akkoyunlu ve Çınar, 1994: 162-171).

2.1.3.1. Türk Halk Hekimliğinde Sağaltıcılar

Halk arasında kabul edilmiş bazı yöntemlere başvurarak hastalıkları önceden tahmin eden veya hastalıkları sağaltan kişilere halk hekimi denir. Türk kültüründe kabul edilmiş bazı sağaltıcılar şunlardır:

Kam/Şaman

Eski Türkçede kam olarak bilinen şamanlar hakkında birçok tanımlamalar vardır. Bunlardan bazıları şöyledir:

Ahmet Yaşar Ocak'a göre şaman/kam olan kişiler "doğuştan gelen hususi birtakım kudretlerle mücehhez olup şiddetli bir psikopat kabiliyete ve güçlü bir kişiliğe sahip bulunan bir şahsın etrafında düğümlenen bir dinî-sihri sisteme denmektedir." (Ocak, 2000: 71).

Şamanlar, hekim, büyücü, rahip, ruh avcısı, ruh güdücüsü olma özelliklerine sahip olan kimselerdir (Güngör ve Köylü, 2017: 11). Ruhi bozukluklar ve akıl hastalıkları gibi sebebi bilinmeyen hastalıkların tedavisini şamanlar üstlenmiştir (Bayat, 1989: 61). Şamanlar, tanrılar ve ruhlarla insanlar arasında aracılık yapma kudretine sahip kimselerdir (İnan, 1986: 75). Bu kimseler hastalığın hangi kötü cinden geldiğini bulup sahibine gönderir böylece hasta tedavi edilmiş olur. Şamanlar hem erkek hem de bayan olabilirler (Güngör ve Köylü, 2017: 22). Kutadgu Bilig'de

“Kerek tut otaçı, kerek kam
Ölügligke her giz asıg kılmaz em”

sözyle kamlardan bahsedip insanlar için faydalı kişiler olduğunu belirtmiştir (İnan, 1986: 72).

“Kamuğ igke ot ol emi belgülüg
Ol ig emlegüçi kamı belgelüg”

sözyle her derdin bir dermanının ve tedavi edecek bir kamın olduğundan bahsedilmiştir. Bu kişilerin şaman olabilmeleri için bazı yollar vardır. Bu yollar:

- i. Babadan oğla veraset yoluyla olan şamanlar
- ii. Kendi isteğiyle şamanlığı seçen kişiler

şeklindedir (Eliade, 1999: 31; Güngör ve Köylü, 2017: 13).

Şamanların en önemli görevi hastaları tedavi etmektir. Şamanlar hastalıklarını tedavi etmek için ayin gerçekleştirirler. Bu ayin de mutlaka ateş yakılıp kurbanlık hayvanın bir parçası önce ateş ruhuna sunulmuştur (İnan, 1986: 71).

Tunguzlarda şamanlar, hastaları tedavi ederken şu evreleri takip etmiştir:

- i. Şaman önce kendi koruyucu cinine başvurur (Bu cin şamanın içindedir),
- ii. Cinin yardımıyla hastalığın sebebini öğrenip, hastalıktan dolayı bedeni terk eden ruhun yerini öğrenir,
- iii. Şaman yardımcı cinlerini çağırarak hastanın kaçan ruhunu yakalar,
- iv. Hastaya musallat olan cini, emrindeki cinler yardımıyla kovalar,
- v. Hastanın ruhundan uzaklaşmış olan ruhu bedene yeniden sokar,
- vi. Tedavi sonunda ona yardımcı olan cinlere teşekkür eder (Örnek, 1995: 55).

Türklerde önemli bir yere sahip olan bu kişilerin İslamiyet öncesinde hekimlik görevini üstlendikleri ve yapmış oldukları sağaltma işlemi ile hastaları tedavi ettikleri

belirtilmiştir. Türklerin İslamiyet’i kabulünden sonra bu kişiler mevcut dini yapıya uyum sağlayarak kendilerine yer bulmuşlardır.

Afsuncu

Kutadgu Bilig’de afsuncular şeytan ve yel hastalıklarını tedavi eden kimseler olarak ifade edilir. Bu kişiler hastaları tabipler gibi ilaçla tedavi etmek yerine muska yaparak ve şeytanları uzaklaştırarak hastayı tedavi etmektedir (İnan, 1986: 73).

Otacı

Kutadgu Bilig’de tabipler, otacılar olarak ifade edilmiştir. Ayrıca otacıların toplum için faydalı adamlar olduğunu belirtilmiştir (İnan, 1986: 73). Otacılar maddi rahatsızlıklardan kaynaklanan hastalıklarda çeşitli ilaçlar hazırlayarak insanların sağlığına kavuşmasına yardım etmişlerdir (Arat, 1959: 438).

Emçi

Divânü Lügatit’t-Türk’de ilaç (em) hazırlayıp insanları tedavi eden kişilere emçi denir (Akkoyunlu ve Çınar, 1994: 164).

Orumçu

Hiçbir eğitim almadan yeteneği aileden gelen kişilerdir. Bu kişiler hastalıkları tedavi etmekten ziyade hastalığı önceden haber verebilen kişilerdir (Şar, 2008: 1165).

Üfürükçü/Okuyucu

Hastalıkları sadece sihirselsel esaslara dayanarak ve bilgileri eski yazılı kitaplardan elde ederek tedavi eden kişilerdir (Acıpayamlı, 1969: 4).

Hocalar

Halk hekimliği uygulamalarında dinsel kimliğinden ziyade sihirselsel kimliğiyle ön plana çıkan kişilerdir. Hocalar cinlerle konuşarak, okuyup üfleyerek, ip bağlayarak ve muska yazarak hastalığı sağaltırlar (Ocak, 1983: 102).

Şeyhler

Hocalar gibi sihirsel işlemlerle hastalığı sağaltan kimselerdir (Acıpayamlı, 1969: 4).

Kırık-çıkıkçı

Günümüzde 50 yaş ve üzeri erkekler tarafından yapılan ve babadan öğrenilen yöntemlerle kırık, çıkık, burkulma gibi ortopedik rahatsızlıkları elle tedavi eden kişilerdir (Acıpayamlı, 1969: 4; Şar, 2008: 1166).

Sünnetçi

Çocukları sünnet eden kimse (TDK Türkçe Sözlük, 1998: 2051).

Ocak/Ocaklı

“Belirli bir veya birkaç hastalığı sağaltma gücünde olan, bu işin yöntemlerini bilen, bunu uzmanlık edinmiş kimselerdir.” (Borotav, 2015: 129). Ocak veya ocaklı olarak tabir edilen bu kişiler günümüzde en çok başvurulmuş halk hekimleridir. Ocaklar “Halk hekimliğinde bir önceki kuşaktan el verme suretiyle aktarılan bilgileri kullanarak belirli bir şikâyeti veya hastalığı iyileştirdiğine inanılan aile bireyleri” olarak da tanımlanmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/>).

Ocaklar hastalıkları sağaltırken daha çok büyüklük işlemlere başvurur. Bununla birlikte tedavileri hazırladıkları ilaçla (bir şeyler yedirip içirmek veya ağrıyan bölgeye bir şeyi sürmek vb.) tedavi ederler. Bazı ocaklar birden fazla hastalığın sağaltmasını yapabilmektedir (Borotav, 2015: 129-131).

Aktar

Osmanlı döneminde ilaç yapımında kullanılan maddeleri satan veya ilaçları bizzat yapan esnaflardır. Bu dönemde halkın ilaç ihtiyacının çoğunluğunu aktarlar karşılamıştır. Aktarlar ilaç yapımında kullanılan bazı bitkileri elde edip bunları satmak için evlerinin bahçeleri veya özel olarak tutulan bahçelerde bu bitkileri yetiştirmişlerdir. Bu dönemde aktarlar usta-çırak yöntemi ile yetiştirilirdi (Baytop, 1993: 172-173).

Ebe

“Kısırlık tedavisi, doğuma engel olan kötü ruhları kovma, doğum yaptırma, doğumdan sonra anne ve çocuğa zarar vermeye çalışan kötü ruhlara karşı onları koruma görevlerini yerine getiren kadın sağaltıcılarıdır.” (Bayat, 2010: 155-163; Tek, 2018: 12).

Berber

Becerilerini, usta-çırak ilişkisi içinde geliştiren diş çekme, damardan kan akıtma, vantuz çekme ve yara tedavisi gibi basit cerrahi girişimleri uygulayan kişilerdir (Bayat, 2016:297).

Hacamatçı

“1. Bir toplardamarın kesilerek kan akıtılması. 2. Halk arasında bazı hastalıkların tedavisinde sülük ile kan emilmesi veya jilet ile kan akıtmaya dayanan tedavi yöntemi” ne hacamat, bu işlemi yapan kişiye ise hacamatçı denir (İlaç ve eczacılık terimleri sözlüğü, 2014). Hacamatçı bu işlemi usta-çırak yöntemiyle veya aileden öğrenerek gerçekleştirir. Hacamat işlemi hicri takvime göre belirli günlerde ve belirli aralıklarla tekrar edilir.

2.1.3.2. Halk Hekimliğinde Sağaltma Yöntemleri

Anadolu’da hastalıkların sağaltılmasından kullanılan halk hekimliği ve halk hekimliği uygulamalarını P. Naili Boratav şu şekilde sınıflandırmıştır:

- i. Büyülük nitelikte korunma ve sağaltma işlemleri
 - a) Yatırlar,
 - b) Ocaklar,
 - c) Üfürük, afsun, urasa,
 - d) Kutlu yerler,
 - e) Hızır’ın kutlu kişiliğine bağlanan birçok sağaltmalar,
- ii. Hem büyüklük hem de gerçekçi-akılcı yöntemler,
- iii. Tümüyle gerçekçi-akılcı yöntemler (ev ilaçları, kocakarı ilaçları) (Boratav, 2015: 140-145).

Yukarıda yapılan sınıflandırma dikkate alındığında hastalıkların sağaltılmasında çeşitli yöntemlerin kullanılmış olduğu görülmektedir. Boratav, bu tedavi yöntemlerini sınıflandırırken tedavilerde karşılaşılan dinsel büyüsel işlemleri, bilimsel yöntemleri, hem dinsel hem de bilimsel yöntemleri göz önünde bulundurarak bir tasnif yapmıştır.

Bülent Çevik, “Konya’da Halk Hekimliği Uygulamalarının Dünü ve Bugünü” adlı yüksek lisans tez çalışmasında Konya İli’nde karşılaşılan maddi ve manevi tedavi yöntemlerini:

- i. Ocaklar,
- ii. Ziyaret yerleri,
- iii. Aktarlar,
- iv. Kırık-çıkıkçılar,
- v. Şifalı sular,
- vi. Ev uygulamaları (Çevik, 2008: 133-207)

şeklinde sıralamıştır.

Sevgi Şar ise halk hekimliğinde hastalıkların teşhis ve tedavisinde kullanılan sağaltma yöntemlerini:

- i. İlaçlar (Bitkisel, hayvansal, madensel kaynaklı).
- ii. Sihirsel işlemler,
- iii. Dini işlemler,
- iv. Ameliyat (Şar; 1989: 221)

şeklinde sınıflandırmıştır.

Nilgün Çıblak, Çukurova bölgesindeki sağaltma yöntemlerini şöyle sınıflandırmıştır:

- i. Dini ve büyüsel nitelikli olanlar,
- ii. Hem büyüsel hem de gerçekçi nitelik taşıyanlar,
- iii. Çeşitli otlar ve köklerle, kocakarı ilaçlarıyla yapılanlar (Çıblak, 2005: 200).

Yukarıda yapılan sınıflandırmalar bir bütün olarak düşünüldüğünde Anadolu'nun birçok bölgesinde yapılan sağaltma yöntemlerinde benzerlikler olduğu görülmektedir. Bu sağaltma yöntemlerinde ortak olan sağaltma türü dinsel veya büyüsel nitelik taşıyan sağaltmalardır. Orhan Acıpayamlı'nın tasnif ettiği sağaltma yöntemleri bu tasniflerin en kapsamlısı olup altı başlık altında aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

Irvasa yoluyla yapılan sağaltmalar: Urasa, irvasa, uğrasa gibi adlarla da ifade edilen bu sağaltma yönteminde doğrudan vücutla ilgisi olmayan ve hastayı etkileme amacı güden psişik nitelikteki sağaltmalardır (Acıpayamlı, 1989: 3). Muğla'da yel veya romatizma hastalarını sağaltmak için ağrıyan yerin üzerinde makasla çöp kesilmesi (Boratav, 2015: 134) ve hasta olan kişinin yanında sağlıklı birinin yatırılması (Acıpayamlı, 1989: 3) bu yönteme örnek olarak verilebilir.

Parpilama yoluyla yapılan sağaltmalar: Parpı kelimesi Türkiye'nin değişik yerlerinde farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Muğla'da ve Denizli'de tehlike, korku anlamına gelirken Kayseri'de döverek korkutmak, azarlamak anlamına gelmektedir (Boratav, 2015: 134). Bu sağaltmada hastanın vücudunu dağlayarak, çizerek, delerek, keserek ya da bir değnekle vurarak tedavi yapılır (Acıpayamlı, 1989:3). Hastaya sülük salmak ve sarılık hastalığında birtakım sözcükler söyleyerek dilin altını kesmek (Acıpayamlı, 1989: 3) bu yönteme örnek olarak verilebilir.

Dinsel yolla yapılan sağaltmalar: Dinsel yöntemlerle veya araçlarla yapılan sağaltmalardır. Hastanın yatır sandukasının çevresinde üç defa dolaşılması (Acıpayamlı, 1989: 3) bu yönteme örnek olarak verilebilir.

Bitki kökenli emlerle yapılan sağaltmalar: Birçok bitkinin kökünden, dalından, çiçeğinden, yaprağından, kabuğu veya meyvesinden yararlanarak ve birtakım işlemlerden geçirerek hastalara ilaç olarak kullanılması işlemidir (Acıpayamlı, 1989: 3). Soğuk algınlığında hastaların nane çayı içmesi bu yönteme örnek olarak verilebilir.

Hayvan kökenli emlerle yapılan sağaltmalar: Bazı hayvansal ürünleri doğrudan veya birtakım işlemlere tabii tutarak hastaya ilaç olarak verilmesi işlemidir. Sarı

karpuz kabuğunun içine güçlü birinin idrarı bırakılarak hastaya içirilmesi (Acıpayamlı, 1989: 4) bu yönteme örnek olarak verilebilir.

Maden kökenli emlerle yapılan sağaltmalar: Su, altın, gümüş, civa, kurşun, taş vd. madensel ürünleri doğrudan veya bazı işlemlerden geçirerek hastaya ilaç olarak verilmesi yöntemidir (Acıpayamlı, 1989: 4). Anadolu'nun birçok yerinde uygulanan yeni doğan bebeğin suyuna altın bırakılarak yıkanması veya hastaya okunmuş su içirilmesi bu yönteme örnek olarak verilebilir.

2.2. TÜRKİYE'DE HALK HEKİMLİĞİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

2.2.1. Kitaplar

ARAZ, Rıfat (1995), Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları

Rıfat Araz'ın bu çalışmasında Harput halkının inanışları incelenmiştir. Bölge halkının inanışları ve bu inanışların halk hekimliği uygulamaları üzerine etkileri ele alınmıştır. Daha sonra eski Türk inanışlarıyla halkın günümüzde devam eden inanışları karşılaştırılmış ve yaşanan değişimler incelenmiştir. Taş, su, kaya, ağaç vb. iyeler kullanılarak yapılan halk hekimliği uygulamaları verilmiştir. Ayrıca İslamiyet'in kabulünden sonra kamların sorumluluk ve görevlerinin mevcut dini yapı ile yoğrularak halk hekimlerinin (kırık çıkıkçılar, ocaklar ve falcılar) üstlendiği belirtilmiştir. Diğer yandan Harput'ta ki geçiş törenleri inanış bakımından ele alınıp Eski Türk inanış sistemiyle bir kıyaslamada bulunmuştur. Bu eser kısaca şöyle özetlenebilir: Orta Asya'dan günümüze taşıdığımız Eski Türk inanışlarının yöre halkı üzerinde devam eden uygulamaları, değişimleri ve farklılıklarıdır.

BORARAV, Pertev Naili (2015), 100 Soruda Türk Folkloru, Bilgesu Yayıncılık

Boratav bu çalışmasında, halk bilimini beş bölümde ele almıştır. İkinci bölümde tabiat bilgisi-tabiat yasalarını etkileme başlığı altında halk hekimliği ve çeşitleri hakkında bilgilere yer vermiştir. Ayrıca bu bölümde büyücülüğü halk hekimliği içerisinde bir sağaltma yöntemi olarak belirtmiş ve Anadolu'nun birçok yerinden verilen örneklerle bu yöntem açıklanmaya çalışılmıştır.

CAN, İslam (2019), Sağlık Olsun, Çizgi Kitabevi

Bu kitapta sağlık ve hastalıklar toplumsal açıdan ele alınmıştır. Sağlığın insan yaşamındaki yeri, dış etkenlerin sağlığa bakış açımızdaki etkileri ve sosyolojik açıdan tıp ve sağlık detaylıca incelenmiş ve örnek görsellerle aktarılmıştır. Ayrıca alternatif tıp olarak değerlendirilen halk hekimliği uygulamalarının günümüz toplumundaki önemi belirtilerek bazı tedavi yöntemlerinden bahsedilmiştir.

ERGUN, Pervin (2004), Türk Kültüründe Ağaç Kültü, Atatürk Kültür Merkezi Yayını

Bu çalışmada, Türklerin kutsal kabul edip değer verdiği ağaç kültü bu eserde derinlemesine anlatılmaktadır. Kutsal kabul edilen ağacın toplum inanışlarında, ritüellerde ve bazı hastalıklardaki kullanım şekli ile ilgili bilgiler verilmiştir.

GÜNGÖR, Harun, KÖYLÜ Bekir (2017), Türk Halk İnanışları, Kimlik Yayınları

Bu çalışmada, ilk olarak Türk toplumunun halk inanışları kronolojik olarak açıklanmıştır. Daha sonra Kayseri yöresinde bulunan türbeler ile kutsal kabul edilen taş ve kayalar belirtilip bu ziyaret yerlerinde yapılan bazı pratiklere yer verilmiştir. Ayrıca bölgedeki halk hekimliği uygulamaları örnekler verilerek açıklanmıştır.

KALAFAT, Yaşar (1996), İslamiyet ve Türk Halk İnançları, Kültür Bakanlığı Yayınları

Bu çalışmada Kalafat, Eski Türk toplumlarındaki inanışlar ile günümüz insanların inanışları ve uygulamaları arasında bir karşılaştırma yapmıştır. Ayrıca bazı geçiş törenleri ve bu törenlerde yapılan ritüellere örnekler verilirken, bazı halk hekimliği uygulamalarına da yer verilip bu uygulamalar dini çerçevede değerlendirilmiştir.

KARAKAŞ, Ayhan (2016), Değişim Sürecinde Osmaniye Halk Hekimliği, Karahan Kitabevi

Bu çalışmada, kaynak kişilerden edinilen bilgiler doğrultusunda Osmaniye il merkezi, ilçeleri ve köylerinde yaşatılan halk hekimliği uygulamalarına yer verilmiştir. Ayrıca

bölgede oldukça yaygın bulunan sağaltma ocakları hakkında detaylıca bilgiler verilip incelenmiştir.

OCAK, Ahmet Yaşar (2002), Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri, İletişim Yayınları

Bu çalışmada, Bektaşî menakıpnameelerine yer verilip bu menakıpnameelerdeki inanç motifleri ele alınarak detaylıca açıklanmıştır. Ayrıca eser, inanç motiflerinin ait oldukları dine göre sınıflandırması açısından önemlidir. Bunun yanında hastalıkların sağaltılmasında karşılaşılan kültlere yer verip bu kültürlerin hangi hastalıkların tedavisinde kullanıldığı belirtilmiştir.

TEK, Recep (2018), Kayseri Yöresi Sağaltma Ocakları, Kömen Yayınları

Bu çalışma, halk hekimliği ve halk hekimliğinin tarihi gelişimi ve değişimi hakkında geniş bilgilere yer vermesi açısından önemlidir. Eserde, Kayseri ili ve çevresinde bulunan sağaltma ocaklarıyla bizzat görüşülmüş ve ocaklar hakkında bilgi edinilmiştir. Bu bilgiler ışığında ocakların kullandığı tedavi yöntemleri tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmada, Kayseri ve çevresinde bulunan sağaltma ocakları hakkında genel bir değerlendirme bölümü oluşturulmuştur. Kitabın sonunda detaylı bir sonuç bölümüne yer verilmiş olup ocaklıların görselleriyle çalışma sonlandırılmıştır.

2.2.2. Makaleler

ACIPAYAMLI, Orhan (1985), Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, s.1-8

Türkiye’de halk hekimliği ve halk hekimliği uygulamaları ile ilgili yapılan en önemli akademik çalışmalardan birisidir. Acıpayamlı bu çalışmasında Türkiye’de hastalıkların sağaltılmasında tatbik edilen sağaltma yöntemlerini 6 başlık altında sınıflamıştır. Sınıflandırılan bu sağaltma yöntemleri örneklerle açıklanmıştır. Ayrıca emlerle yapılan sağaltmalarda en çok bitkisel maddelerin kullanıldığı, büyüsel-sihirsel işlemlerin kullanıldığı sağaltmalarda ise daha çok temas büyüünün kullanıldığı belirtilmiştir.

AKKOYUNLU, Ziya, ÇINAR, Ali Abbas (1994), Divânü Lügati't Türk'te Halk Hekimliği, Türk Kültürü, C.10, s.162-171

Türk kültürü hakkında birçok temel bilgilere kaynaklık eden ve Türklerin bilinen en eski sözlüğü olması açısından önemli olan Divânü Lügati't Türk'te geçen halk hekimliği uygulamaları hakkında bilgilere yer verilmiştir. Bu çalışma DLT'de yer alan bazı halk hekimliği terimleri, hastalık adları, bu hastalıkların tedavisinde kullanılan ilaçlar, tedavi yöntemleri, bazı hastalıkların tedavisinde kullanılan bitki isimleri ve bu bitkilerin hangi hastalıkların tedavisinde ne şekilde kullanıldığı ve son olarak sağaltmalarda kullanılan bazı aletler ve bu aletlerin hangi hastalıkta nasıl kullanıldığına dair bilgiler verilmektedir.

ALPTEKİN, Ali Berat (2010), Türk Halk Hikâyelerinde Halk Hekimliği, Milli Folklor, 22(86), s.5-19

Bu çalışmada, modern tıbbın yetersiz kaldığı durumlarda veya maddi olanaksızlıklar sonucu modern tıp olanaklarına ulaşamadığı durumlarda halkın hastalıklar karşısında uyguladığı tedavi yöntemlerinden bahsedilmiştir. Çalışmada, Divânü Lügati't Türk ve Kutadgu Bilig'de karşımıza çıkan halk hekimliğiyle ilgili kavramlara yer verilmiştir. Bununla birlikte Dede Korkut Hikayeleri, Kerem ile Aslı, Arzu ile Kamber, Aşık Garip, Köroğlu Destanı, Yaralı Mahmut ve İbni Sina gibi önemli halk hikayelerinde tespit edilen halk hekimliği uygulamaları incelenmiştir.

AYTAR, Selçuk (1976), Hastalığı Devretme Geleneği, TFA, s.322-323

Bu çalışmada, halk hekimliği uygulamalarında kullanılan büyüsel işlemler ele alınmış olup bu yöntemlerle hastanın sağlığına kavuştuğu aktarılmıştır. Ayrıca hastaya uygulanan büyüsel işlemlerle hastalığın cansız eşyalara aktarıldığı ve böylece hastanın ve eski sıhhatine kavuştuğu aktarılmıştır. Uygulanan bu devretme (aktarma) yöntemi üç madde halinde gruplandırılmış ve Anadolu'nun birçok yerinden örnekler verilerek açıklanmıştır.

BAYTOP, Turhan (1993), Aktar, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.1, s.172-174

Bu çalışmada, Osmanlı döneminde ilaç yapımında kullanılan ham maddelerin aktarlar tarafından karşılandığı ve aktarların halk sağlığına yaptıkları katkılardan bahsedilmiştir. Halk hekimliğinde sağaltıcı olan aktarların o dönemdeki yeri ve daha sonra yaşanan bazı olumsuzluklar sonucu aktarların sağaltıcılık vasfının neredeyse son bulmasına sebep olan durumlar aktarılmıştır.

EKİCİ, Metin, ÖGER Adem (2007), Türklerde “Ocak Kültü” ve Bu Kültürün Alevilik İnancına Yansımaları, 2. Uluslar Arası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni s.1357-1367

Bildiride Eski Türk inanışları içerisinde yer alan ocak kültürünün Alevi-Bektaşî inanç yapısına uyum sağlayarak çeşitli biçimlerdeki yansımaları verilmiştir. Ayrıca bu çalışma da ateş kültü açıklanıp, ateş kültü ile ocak kültü arasındaki ilişki ele alınmıştır. Alevi Bektaşî halkının inanışları içinde ateş, ocak ve atalar kültürünün nasıl yer aldığı ve günümüzde nasıl devam ettirildiği açıklanmıştır.

ÖGER, Adem (2010), Tarsus ve Çevresinde Sağaltma Ocakları ve Bunlara Bağlı Uygulamalar, Turkish Studies, 5/1, s.1231-1246

Bu çalışmada, halk hekimliği uygulamalarında karşımıza çıkan ocaklar ve ocaklarda yapılan tedavi yöntemleri ele alınmıştır. Daha sonra ocak olma yolları maddeler halinde açıklanmıştır. Ocaklarda başvuru tedavi yöntemleri belirtilip bu yöntemlerin eski Türk inanç sisteminin kalıntıları olduğu yönünde kanıtlar sunulmuştur. Daha sonra Mersin ili Tarsus ilçesinde geleneksel tıp yöntemleri içerisinde var olan ve gün geçtikçe sayısı azalan ocaklar ele alınıp kaynak kişilerle yapılan görüşmeler sonrası hastalıklar ve ocakların bu hastalıklar karşısında uyguladıkları pratikler başlıklar altında incelenmiştir.

ŞAR, Sevgi (1985), Halk Hekimliğinin Dünü ve Bugünü, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, s.221-229

İnsanlığın tarihi kadar eski olan halk hekimliğinin, doğuşundan itibaren günümüze kadar süren pratiklerden bahsedilmektedir. Yapılan incelemelerle hastalıkların

tedavisinde kullanılan yöntemler dört başlık altında toplamıştır. Son olarak halk hekimliği uygulamalarında kullanılan ilaçların bir kısmının kimyasal yapıları ve etkileri verilmiştir.

TEK, Recep (2018), Anadolu Türk Halk Hekimliğinde Toprak, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, (39), 189-204

Bu çalışmada, Türklerin “anasır-ı erbaa” olarak adlandırdığı tabiat varlıklarından biri olan ve Türk mitolojisinde bolluk bereketi temsil eden toprak ele alınmıştır. Günümüzde toprağın şifa kaynağı olarak görüldüğü ve birçok hastalıkta tedavi amacıyla kullanıldığı belirtilmiştir. Ayrıca Anadolu’da toprağın tedavi amacıyla kullanıldığı bazı örnekler sıralanmıştır. Bunlar doğum ile ilgili sağaltmalar, ocaklarda yapılan sağaltmalar ve ziyaret yerlerinde yapılan sağaltmalardır. Çalışmanın son kısmında toprağın Anadolu’da halk hekimliği uygulamaları ve sağaltmalarda kullanımını hakkında değerlendirme yapılmıştır.

2.2.3. Tezler

ASHIRKHANOVA, Karlygash (2019) Kazakistan’da Halk Hekimliği. Doktora tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde

Üç bölümden oluşan bu çalışmanın ilk bölümünde; Bakışılık geleneğinden başlanarak Kazak halk hekimliğinin tarihi gelişimi anlatılmıştır. Kazaklarda halk hekimliği ile yapılan bilimsel araştırmalardan önemli görülen bazı çalışmalara yer verilip açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde Kazak halk hekimliğinde uygulanan tedavi yöntemlerine yer verilmiştir. Çalışmanın son bölümünde hastalıklar ve bu hastalıklar için uygulanan farklı yöntemler açıklanmıştır. Ek bölümünde ise Kazak Türkçesine ait hastalık adları ve bitki adlarına yer verilmiştir.

ATAHAN, Okan (2019) Hatay Yöresi Halk Hekimliği. Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay

Zengin kültürel mirasa sahip olan Hatay’ın, halk inanışları ve halk hekimliği uygulamaları bu tezde ele alınmıştır. Bölgede yapılan saha çalışması sonucu elde edilen bilgiler doğrultusunda hastalıklar sıralanarak bu hastalıkların tedavisi için yapılan halk hekimliği uygulamaları belirtilmiştir. Daha sonra elde edilen bilgiler

Orhan Acıpayamlı'nın yapmış olduğu sağaltma sınıflandırmalarına göre değerlendirilmiştir. Ayrıca karşılaşılan hastalıklar için uygulanan sağaltmalar belirtilmeden önce bu hastalıkların modern tıptaki açıklamalarına yer verilmiştir.

BULUT, Ali (2018) Kilis Halk Hekimliği. Gaziantep Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Gaziantep

Bu tez çalışması beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Kilis hakkında genel bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde, halk edebiyatı açıklanıp daha sonra halk hekimliğiyle ilgili yapılan akademik çalışmalara yer verilmiştir. nc bölümde, Kilis'te yapılan saha çalışması sonucu elde edilen bilgiler doğrultusunda hastalıklar sıralanarak bu hastalıkların tedavisi için yapılan halk hekimliği uygulamaları belirtilmiştir. Dördüncü bölümde, dinsel büyüsel inanışlar ve uygulamalara yer verilmiştir. Son bölümde ise hastalıklarda kullanılan malzemeler belirtilmiştir.

ÇEVİK, Bülent (2008) Konya'da Halk Hekimliği Uygulamalarının Dn ve Bugünü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas

Bu alışmada, Konya ilinde geçmişten günümüze kadar süre gelen halk hekimliği ve halk hekimliği uygulamaları incelenmiştir. Sözlü kaynaklar için belirli bir yaş sınırı göz önünde bulundurularak özellikle bayanlar seçilmiştir. Bölgede bulunan kırık-çıkıkçılar, ocaklar ve aktarlar, ziyaret yerleri ve şifalı sular belirtilip buralarda gerçekleştirilen pratikler detaylıca incelenmiştir.

DAğI, Fahri (2013) Türk Halk Anlatılarında Halk Hekimliği zerine Bir Araştırma. Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir

Bu alışma giriş ve üç bölümden oluşmuştur. Giriş kısmında, halk hekimliği, halk anlatıları ve inanç sistemleri hakkında bilgi verilip bu konu hakkında yapılan çalışmalar yer verilmiştir. Üç alt başlığa ayrılan birinci bölümde ilk olarak eski Türk dinleri ve inançları hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Daha sonra kültler ve halk hekimliği hakkında literatür çalışmalarına yer verilip son olarak sağaltma yöntem ve

teknikleri açıklanmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde, İslamiyet'ten önce ve sonra ilk yazılı kaynak metinleri sağlık ve halk hekimliği unsurları açısından değerlendirilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise; destanlar, halk hikâyeleri, masallar, efsaneler ve fıkralardan ele alınan metinler halk hekimliği açısından detaylı incelenmiştir.

KOÇ, Halimenur (2019) Balıkesir'de Sağaltıcı Ocaklar ve Halk Hekimliği Uygulamaları. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Balıkesir'in tarihi ve coğrafi özelliklerine değinilip halk hekimliği ve ocaklar ile ilgili literatür çalışmalarına yer verilmiştir. İkinci bölümde, halk hekimliğinde deneme yanılma yoluyla elde edilmiş sağaltma yöntemleri ve Balıkesir'de bulunan ocakların uyguladığı tedavi yöntemleri irdelenmiştir.

SATIR, Sever Gören (1994) Muğla'da Halk Hekimliği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halk Bilimi Anabilim Dalı, Ankara

Halk hekimliği uygulamalarının geniş bir şekilde ele alındığı bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, Muğla'nın coğrafi ve tarihi yapısı başta olmak üzere bölge hakkında geniş açıklamalara yer verilmiştir. İkinci bölümde, halk hekimliği ve tarihçesi hakkında bilgiler bulunmaktadır. Son bölümde, yörede yapılan uygulamalar başta olmak üzere tüm sağaltma yöntemleri incelenmiştir.

SİNOĞLU, Sümeyra (2017) Rize İlinde Geleneksel Halk Hekimliği Uygulamaları. Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Çalışma üç bölümden meydana gelmiştir. Birinci bölümde, halk hekimliği hakkında geniş bilgilere yer verilip halk hekimliği tedavi yöntemleri ve Rize'de bulunan sağaltıcılar ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci kısmında, yapılan derlemeler göz önüne alınarak Rize ilinde yapılan halk hekimliği uygulamaları ve hastalık isimleri sınıflandırılmıştır. Üçüncü bölüm, uygulanan tedavi yöntemlerinin değerlendirilmiştir.

TEMİZSOYLU, Aydın (2012) Ankara’da Halk Hekimliği. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Ankara

Bu çalışmada, Ankara ve çevresinde hastalıkların sağaltılmasında tatbik edilen halk hekimliği uygulamaları araştırılmıştır. Daha sonra bu uygulamalarda kullanılan yöntem ve teknikler detaylıca incelenmiştir. Çalışmada bölgede ocaklar tarafından yapılan halk hekimliği uygulamaları, bazı inanışlar doğrultusunda yapılan sağaltmalar ve bazı maddelerle (bitkisel, hayvansal vb.) yapılan uygulamalar belirtilmiştir.

TORUN, Candan (2002) Halk Hekimliği ve Çankırı’daki Halk Hekimliği ile İlgili İnanış ve Uygulamalar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Ankara

Bu tez çalışması üç bölümden oluşmuştur. İlk bölümde, Çankırı ilinin tarihi yapısı ve kültürel değerleri hakkında kısa bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde, halk hekimliği hakkında genel bilgisi verilerek halk hekimliğinin tarihçesi anlatılmıştır. Son bölümde, Çankırı yöresinde uygulanan tedavi yöntemleri belirtilmiştir. Çalışmada, ocaklar, ziyaret yerleri, şifalı sular, bitkisel-hayvansal ve madensel emlerle yapılan sağaltma yöntemleri de ele alınmıştır.

ÜNAL, Ömer (2019) Hatay’ın Dörtöyl İlçesinde Halk Hekimliği. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Dört bölümden oluşan bu çalışmada, Hatay ili Dörtöyl ilçesi halk hekimliği ve halk hekimliği uygulamaları incelenmiştir. İlk bölümde, halk hekimliği hakkında genel literatür çalışmalarına yer verilmiştir. İkinci bölümde, Dörtöyl ilçesi’nde hastalıkların sağaltılmasında kullanılan halk hekimliği uygulamaları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, bölgede ocaklık geleneği ve ocaklarda yapılan sağaltma yöntemleri ele alınmıştır. Ayrıca bir tedavi merkezine başvurmadan yapılan sağaltmalara yer verilmiştir. Son bölümde ise bölgede tedavi amacıyla başvuru alan ziyaret yerleri ve türbeler belirtilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BASKIL HALK HEKİMLİĞİ UYGULAMALARI

3.1. BİR TEDAVİ MERKEZİNE BAŞVURMADAN HALKIN GENELİ TARAFINDAN TATBİK EDİLEN TEDAVİ UYGULAMALARI

3.1.1. Beyin ve Omurilik ile İlgili Hastalıklar

Halk arasında fitik olarak ifade edilen herni, organların yerinde durmasını sağlayan kas veya dokunun dışı doğru kayması veya yerinden çıkmasına denir (www.medicalpark.com.tr, 2019). KK9, KK13, KK31, KK33 ve KK43'den edinilen bilgilere göre araştırılması yapılan bölgede en sık rastlanılan fitik çeşidi bel ve boyun fitiğidir.

3.1.1.1. Bel Fitiği

Omurgalar arasında bulunan disklerin belli sebepler sonucu su kaybederek işlevini yerine getirememesi durumuna denir. Genellikle fitik oluşumu belin son iki disklerinde meydana gelerek ayaklarda güçsüzlük, bel ağrısı, bacaklarda uyuşma ve ağrı ile hissedilir (www.medicalpark.com.tr, 2019). KK9'dan edinilen bilgilere göre bel fitiği daha çok kişinin kaldıramayacağı ağırlıkta bir yük taşınması sonucu oluşur. Kişi hastalığını, aşırı bel ağrısı ile birlikte bacaklarına kadar inen ağrıdan anlar. Bu durumda hasta geleneksel yöntemlerden, ocaklardan veya evde bitkisel malzemelerden yararlanarak kendi hazırladığı emlerle iyileşmeye çalışır.

- Bel fitiği olan kişi ayağından ağaca asılarak sallandırılır (KK9).
- Bel fitiği için çay bardağıyla şişe çekilir (KK13).
- Bel fitiğinde ebegümece haşlanarak ağrıyan yere bırakılır (KK31).

3.1.1.2. Boyun Fıtığı

Omurgalar üzerinde bulunan omurları birbirine bağlayan disklerin belli etkenler sonucu bozulmalara uğrayarak sinir ve omuriliği sıkıştırması ile boyun fıtığı oluşur. Hastalık çoğu kez cerrahi bir işleme gerek duyulmadan ilaç ve fizik tedavi ile tedavi edilir (www.medicalpark.com.tr, 2019). KK48'e göre halk arasında boyun fıtığı, ani boyun hareketi sonucu veya başka etkenlerden dolayı boyunun bir müddet tutulu kalması olarak bilinir. Ayrıca stres ve üzüntü sonucu da boyun fıtığının oluşabileceğini belirtmiştir.

- Enseye sülük bırakılır (KK31).
- Enseye vikis sürüldükten sonra bir bezle sarılır (KK33).
- Kirli yün bezle sarılıp boyuna bağlanır (KK43).

3.1.2. Cilt Hastalıkları

3.1.2.1. Alaca

“Latince karşılığı vitiligo olarak ifade edilen fakat halk arasında ala veya alaca hastalığı olarak da anılan bu hastalık melamin yetersizliğinden kaynaklanan deride yer yer belirgin beyaz leke oluşumuna denir.” (Hemşirelik Terimleri Sözlüğü – 2015 TDK, 2019). KK13, alaca hastalığını karaciğer rahatsızlığı sonucu el ve yüzde oluşan renk değişimi olarak açıklamıştır.

- Tuz 70 derde devadır ve onun en hafifi alaca hastalığıdır Hadis-i Şerifi referans alınarak hastaya tuz ve tuz odaları önerilir (KK13).

3.1.2.2. Alerji

Halk arasında alerji alışılmadık bir yemek yeme sonucu, haşere sokması veya anormal bir durum karşısında huylanmadan kaynaklı kişinin vücudunun kaşınması veya belli bölgelerinin kabarması olarak tarif edilir (KK6, KK17).

- Ilık duş aldırılır (KK6).
- Tuzlu su sürülür (KK17).
- Elma sirkesi sürülür (KK17).

- Haşirik sütü sürülür (KK17).

3.1.2.3. Biruv/Dermağu/Karıncalık

Halk arasında biruv ve dermağu olarak da bilinen bu hastalık, vücudun herhangi bir bölümünde kaşıntıyla başlayıp kızarıklık lekeye dönüşen, önlem alınmadığı takdirde yayılıp rengi koyulaşan bazen ise kaşıntı sonucu kabarcıklar oluşan bir cilt rahatsızlığıdır (KK10, KK27). Hasta kaşıntısının azalması ve lekenin yok olması için sağaltma ocağına başvurur. Bölgede yaygın bir hastalık olan biruv/dermağu için çok fazla ocak bulunmaktadır. Günümüzde de çok karşılaşılan bu hastalık için bölge halkı aşağıdaki tedavi yöntemlerini günümüzde de devam ettirmektedir.

- Paslı taş, bıçak yardımıyla sıyrılır ve sıyrılan pas tereyağına katılarak karıştırılır. Bu karışım çarşamba günleri yaraya sürülür (KK27).
- Bu hastalık için biruv toprağına belli dualar okunur, her okunan duadan sonra toprağına tükürülerek macun kıvamına getirilir. Bu macunu önce okuyan kişi kaşınan bölgeye sürer. Daha sonra kalanı hastaya vererek iki defa da kendisinin sürmesi istenir. Bu işlemi erkek birisinin yapması makuldür. Zira bölgede erkeğin nefesinin kadına göre daha etkili olduğuna inanılır (KK10).

3.1.2.4. Çatlaklıklar (Ayak, El, Göğüs Çatlakları)

Cildin kurumaması veya tahriş olması sonucu cilt bariyerinde meydana gelen yarıklar olarak tanımlanır (<https://www.medicalpark.com.tr>, 2021). Çatlaklar vücudun çeşitli bölgelerinde farklı sebeplerle ortaya çıkabilmektedir. Bölgede en çok rastlanılan çatlak çeşidi el ve ayak çatlaklarıdır. Bu rahatsızlık toprak ya da beton zemine yalın ayak basılması, yoğun çalışma sonucu ellerin yıpranması veya vücudun kuru bir yapıya sahip olmasından kaynaklanır. Bölgede herkesin sıklıkla karşılaştığı bir sorundur (KK31, KK33, KK49).

- Ayak çatlağı için ayağına akşamdan sabun sürülür ve çorap giyerek uyunur. Sabah kalkınca ayak yıkanır (KK31).
- Elde oluşan çatlaklıklarda taze cevizin dış kabuğı ele sürülür (KK33).

- Gajr otunun kökü koparılıp çıkan süt ayağa sürülür (KK33).
- Motor yağı (Gres Yağı) sürülür (KK43, KK49).
- Parmak aralarında oluşan çatlaklara sütleğen otunun sütü sürülür (KK34).
- Süt kaymağı sürülür (KK43, KK47).
- Tuzlu tereyağı sürülür (KK43).

3.1.2.5. Çıban

Çıban, kıl köklerinde meydana gelen bazı bakterilerin sebep olduğu enfeksiyon sonucu oluşan iltihaplı bir deri hastalığıdır (<https://www.medicalpark.com.tr>, 2021). İlk etapta kırmızı bir şişik halinde görülen ağrılı bir süreçtir. Çıban her ne kadar tıbbi bir rahatsızlık olsa da bölgede gözde çıkan çıbanın nazar sonucu olduğu yaygın bir inançtır (KK2).

- Ayakta çıkan yuvarlak çıban için dardağan ağacının meyveleri toplanır. Toplanan dardağan dua edilerek toprağa gömülür (KK2).
- Çıbanın iltihabını almak için kuru soğan közlendikten sonra sıcaklığı sıcaklığına direk çıbanın üzerine bırakılır (KK2, KK35).
- Gözde çıkan çıban için göz taşı (yeşil parlak bir taş) bırakılır (KK2).
- Gözde çıkan çıbanda sarımsak ikiye bölünür ve çıbanın üstüne bırakılır (KK2).
- Vücudun herhangi bir bölümünde oluşan çıban için daha önce kurutulan şirdan ıslatılarak çıbana sürülür. Böylece çıbandaki iltihap çıkarılır (KK31).
- Pestil ıslatılıp çıbana sürülür (KK31).
- Pekmeze un karıştırılarak hamur haline getirilir. Çıbana sürülüp biraz bekletilir (KK31).
- Yabani iğde ağacının dalı dolunaylı bir gecede kırılır ve çıbanın etrafı kırılan dalla çizilir. Daha sonra hasta kırıldığı dalı atıp arkasına bakmadan geri döner (KK15).

3.1.2.6. Dolama

Halk arasında parmaklarda oluşan iltihaplı şişliklere denir (KK10).

- Elma, soğan ve sarımsak ezilip karıştırılır. Karışım dolamanın olduğu parmağa sürüldükten sonra bir bezle sarılır ve bir gün bekletilir (KK42).
- Kuru soğan kaynatılıp sıcak sıcak yaranın üzerine bırakılır ve üzeri bir bezle sarılarak bir gün bekletilir (KK10).
- Süt kaynatılıp hastanın dayanabileceği sıcaklığa gelince dolama olan parmak süte batırıp çıkarılır. Bu işlem üç gün tekrarlanır (KK41).

3.1.2.7. Egzama

“Egzama, alerjen maddelerin etkimesi sonucu oluşur. Hastalığın oluşumunda mekanik, sıcaklık, şimik, paraziter, ışın vb. dış ve iç nedenler rol oynar. Akut ve kronik gelişir.” (<https://sozluk.gov.tr/>, 2020). Daha çok ellerde oluşur. Cildin kurumasıyla pul pul döküntüler görülür (KK17).

- Arpayla egzamaya okunur (KK46).
- Ayak parmağının aralarında oluşan egzamalar için kına yakılır (KK13).
- Alerjik egzamalarda ağaç sakızı sürülür (KK17).
- Dut sürülür (KK17).
- Menengiç otu dövülüp egzamaya sürülür (KK17).

3.1.2.8. Kaşıntı

“Deri ile ilgili bozukluklarda, paraziter enfeksiyonlarda özellikle alerjik tepkimeler ile görülen, klinik belirti” (Hemşirelik Terimleri Sözlüğü 2015, 2020). Stres, alerji veya böcek ısırığından dolayı oluşur (KK33).

- Kaşınan bölgeye kına yakılır (KK33).
- Ilık banyo yapılır (KK31).
- Kullanılmamış bir süpürgeyi dolunaylı bir gecede elinde gezdiren hasta, süpürgeyi evinin dışında bir yerde bırakır ve arkasına bakmadan evine döner (KK37).
- Sızırak otu tereyağıyla yoğrulur çarşamba, perşembe ve cuma günleri kaşınan yerlere sürülür (KK35).
- Tuzlu suyla banyo yapılır (KK31).

3.1.2.9. Mantar

Mantar hastalığı vücudun nemli bulunan bölgelerinde meydana gelen maya mantarları ve küf mantarları sonucu oluşan bir hastalıktır. Mantar, tırnak, ayak parmakları, saç, genital bölge, koltuk altı gibi yerlerde görülür (<https://synevo.com.tr>, 2020). El ve ayak parmaklarında kaşıntı sonucu oluşan beyaz lekelerdir (KK1).

- Ayakta oluşan mantarlarda ayak tuzlu su ile yıkanır (KK1).
- Dardağan ağacının dalıyla mantarın etrafı dua okunarak çizilir (KK31).
- Kına yakılır (KK1).
- Meşe külü mantarlı bölgeye sürülür (KK7).
- Nohut dua edilerek çizilir (KK30).
- Vücutta yuvarlak şeklinde çıkan mantar hastalığı için üç arpanın uçları kesilir, dua okunarak mantarın etrafı yazılır. Bu işlem her mantar yarası için farklı üç arpa ile tekrarlanır. Daha sonra bu arpa hiç yeşermeyeceği bir yere gömülür (KK31).
- Zeytinyağı, iki damla sirke, kireç suyu karıştırılır mantarlı bölgeye sürülür. Bu yöntem hem mantarı geçirir hem de kaşıntıyı önler (KK32).

3.1.2.10. Miristan

Kaşıntıyla başlayıp sulu yaraya dönüşen deri hastalığıdır (KK52).

- Bu hastalıkta hasta çarşamba günü hocaya götürülür. Hoca dua edip suya okur. Kaşınan yerlere okunan su sürülür (KK52).

3.1.2.11. Nasır

“Çoğunlukla el ve ayağın sürekli sürtünmelere uğrayan bölgelerinde üst derinin kalınlaşan ve sertleşen kısmı” olarak tanımlanır (İlaç ve Eczacılık Terimleri Sözlüğü 2014, 2020). Genellikle avuç içi, ayak ve parmak arasında görülür. Derinin önce su toplayıp kabarması ve daha sonra sönerek sertleşmesi ile oluşur (KK32, KK43).

- Çarşamba veya cumartesi günleri ebegümeci sürülür (KK43).
- İncir sütü üç gün sürülür (KK33).

- İncir yaprağı nasırlı bölgeye sürülür. İlk zamanlarda biraz kaşıntı yapabilir ama hastalık bu tedaviyle geçer (KK32).

3.1.2.12. Pamukçuk

Ağızda ve dilin yüzeyinde oluşan mantar enfeksiyonuna denir. Pamukçuk daha çok çocuklarda ve bebeklerde görülmektedir. Hastalık sonucu bebeklerde emmeyi reddetme huysuzluk gibi sonuçlarla karşılaşılır (<https://www.medicalpark.com.tr>, 2020). Ağız içinde oluşan beyaz kabarcıklardır. Genellikle bebeklerde görülür (KK7, KK32, KK47, KK49).

- Çayın demi bir pamuk yardımıyla ağza sürülür (KK32).
- Karadut yenir (KK7).
- Karbonatlı su ağza sürülür (KK49).
- Tuzlu su bir pamuk yardımıyla ağza sürülür (KK47).

3.1.2.13. Saçkıran

Ani ve sınırlı saç dökülmesi olarak tanımlanan bu hastalığın (Hemşirelik Terimleri Sözlüğü- 2015), modern tıptaki karşılığı alopesi areata dır. Bu hastalık daha çok saç, sakal, kaş, kirpik vd. tüylerin aniden ve bölgesel olarak kısa zaman içinde dökülmesine denilmektedir. Bu hastalık daha çok gençlerde ve erkeklerde görülmektedir (<https://www.medicalpark.com.tr>, 2019). Başın belirli bir bölümündeki saçın tamamen kendiliğinden dökülmesidir (KK43).

- Sarımsakla tuz karıştırılarak sürülür (KK43).

3.1.2.14. Saç Dökülmesi

Genellikle genetik bir durum olmakla birlikte bazı geçici hastalıkların yaşandığı dönemlerde de rastlanan bir durumdur (<https://www.medicalpark.com.tr>, 2020). Yörede bu rahatsızlığın daha çok mevsim geçişlerinde ve erkeklerde görüldüğü ifade edilmiştir (KK8, KK31).

- İlkbaharda üzüm dalının kökünden çıkan su saça sürülür (KK31).

- Kına sürülür (KK8).
- Sarımsak sürülür (KK1).
- Saçlar yeşil sabunla yıkanır (KK1).

3.1.2.15. Saç Canlanması

Mevsimsel nedenlerden dolayı saçın yıpranmasıdır (KK1).

- Ceviz yaprağı kaynatılıp suyuyla kına karıştırılıp saça sürülür (KK1).
- Kil suda karıştırılıp biraz bekletilir. Üst kısımda kalan suyla saç yıkanır (KK1).
- Zeytinyağı ile yumurta sarısı karıştırılıp saça sürülür. Bu karışım yaklaşık yarım saat bekletildikten sonra saç bol su ile yıkanır (KK9).

3.1.2.16. Siğil

Derinin üst tabakasına yerleşen bir virüsün oluşturduğu enfeksiyondur. Vücudun herhangi bir yerinde oluşup kolaylıkla yayılabilen bir hastalıktır. Bu hastalık, bulunduğu yere, renge ve şekle göre çeşitleri bulunmaktadır (<https://www.acibadem.com.tr>, 2020). Bölgede bu hastalığın kurbağaya el sürülmesi veya kirli bir yere el değmesi sonucu oluştuğuna inanılmaktadır. Daha çok ellerde oluştuğu söylenmektedir (KK15, KK37, KK48). KK48 den edinilen bilgiye göre hamile bir bayanın kurbağaya el sürmesi durumunda bebeği dünyaya geldiğinde vücudunda siğil bulunur.

- Bir tutam arpa ile siğilin etrafın okunarak çizilir. Daha sonra o siğilin dağılması beklenir (KK13).
- Çarşamba günü beyaz çalı kırılıp koparılmadan bırakılır ve hasta arkasına bakmadan eve döner (KK40).
- El ve yüzde oluşan sinirlerin sertleşmesiyle meydana gelen kabarık siğile benzeyen cilt hastalığı için hasta Akdemir köyünde bulunan eski bir meşe ağacına gider ve ağacın dalını koparmadan kırar. Sonra hasta arkasına bakmadan oradan uzaklaşır. O dal kuruyunca hastalık geçer (KK19).

- Gözde birden fazla oluşan siğiller için siğilin etrafı iğde dalı ile dualar okunarak çizilir (KK15).
- Her perşembe günü ocağa gidilir. Ocak dua ederken siğilin etrafı kalemlle çizilir. Bu işlem üç hafta tekrarlanır (KK49).
- İğde dalını kıran hasta arkasına bakmadan bulunduğu yerden ayrılır (KK37).
- Siyah arpayı dere kenarına gömen hasta arkasına bakmadan oradan ayrılır (KK38).
- Sigaranın içerisine yılan derisi konur ve hastaya içirilir (KK43).

3.1.2.17. Sivilce

Cildin orta tabakasında yağ salgılayan kanalların tıkanması, şişmesi ve daha sonra bakterilerle inflame olması sonucu ortaya çıkar (<https://www.medicalpark.com.tr>, 2020). Ergenlik çağındaki çocuklarda ve alerji sonucu el, yüz ve vücudun değişik bölgelerinde çıkan yağ kabarcıklarıdır (KK18, KK33).

- Arı pisliği sürülür (KK46).
- Ayva çekirdeği bir bardak suya bırakılıp bir gün bekletilir. Bekledikçe jel kıvamı alan karışım yüze sürülür (KK1).
- Yeşil sabunla yüz yıkanır (KK1).
- Kil sürülür (KK18, KK33).
- Közlenmiş soğan sürülür (KK43).
- Limon sürülür (KK7).
- Sivilce oluşumunu önlemek için yeni sağılan süt yarım saat bekletilir. Dinlenince sütün üstünde oluşan yağ alınıp bir pamukla yüz temizlenir (KK4).
- Her sabah ceviz yaprağı kaynatılıp suyu yüze bir pamuk yardımıyla sürülür. Bu işlem sonucu sivilcedeki kızarıklık gider (KK16).
- Sülük bırakılır (KK31).

3.1.2.18. Uçuk

Virüse bağlı olarak dudak, ağız veya diş etinde yaralar ile oluşan bir mikrobik enfeksiyondur (<https://www.medicalpark.com.tr>, 2020). Bölge halkı bu hastalığın daha çok ani üzüntü veya korku sonucu oluştuğunu ifade eder (KK10, KK18).

- Ruj sürülür (KK10).
- Demir kaşık ısıtılıp bırakılır (KK18).
- Sıcak ekmek bırakılır (KK18).
- Tahta kaşık bırakılır (KK9).

3.1.2.19. Yanık

Yanıklar, ısı, güneş, elektrik ya da çeşitli kimyasallara maruz kalma sonucunda oluşan doku hasarlarıdır.” (<https://www.medicalpark.com.tr>, 2020).

- Buz bırakılır (KK7).
- Diş macunu sürülür (KK49, KK47).
- Salça sürülür (KK2, KK47).
- Kamür otunun püskülü yanık yere sürülür (KK25).
- Kuyruk yağı eritilip kına ile karıştırılır. Macun kıvamına gelen bu karışım yanan bölgeye maske gibi sürülür. Bu işlem en az bir hafta tekrarlanır ve yanık sonucu oluşan sızı giderilir. Yanık yarası ve izi kısa sürede geçer (KK49).
- Salça ile diş macunu karıştırılıp sürülür (KK28).
- Yoğurt sürülür (KK2).
- Yoğurt kaymağı sürülür (KK31).
- Yumurta yağı sürülür (KK22, KK30, KK31).
- Yumurta sarısı ateşte yakılır ve siyah şeklini alınca yanık olan bölgeye sürülür (KK52).
- Yumurta beyazının çiğ hali sürülür (KK47).
- Yumurtaya tuz katılıp yanığa sürülür (KK31).
- Zeytinyağı ile yumurta kabuğu ezilip yanığa sürülür (KK18).
- Zeytinyağı, kireç suyu ve sirke karıştırılıp yanığa sürülür (KK32).

3.1.2.20. Yılcık

“Hemolitik streptokokların neden olduğu, sıcak, kırmızı, ödemli ve keskin sınırlı yüzeysel lezyonlarla belirgin, ani gelişen, derinin yangısal hastalığı” olarak tanımlanır (TDK Hemşirelik Terimleri Sözlüğü 2015, 2020). Bu hastalıkta vücudun çeşitli yerlerinde kızarıklık ve lekeler görülür ve tüm vücutta ağrı oluşur (KK27).

- Vücudun değişik yerlerinde lekeler halinde çıkan bu ölümcül hastalıktan kurtulmak için hastaya bildirmeden fare eti yedirilir (KK18).
- Köstebek eti yedirilir (KK47).

3.1.3. Yaralar

3.1.3.1. Ağız Yarası

“Ağız yarası; ağız ve yanakların iç kısmı, diş etleri, dil ve dilaltı ile damak bölgelerinde ortaya çıkan mukozal hasarlara verilen isimdir. Bu yaraların iltihaplı bir görünüm aldığı ve şişliğe neden olduğu durumlardaki haline ise aft adı verilir. Ağız içinde oluşan yaralar uçuk gibi virüslere bağlı olarak ortaya çıkan yaralar olabileceği gibi bakteriyel enfeksiyonlar ve sert besinlerin tüketilmesine bağlı olarak ağız içinin hasar görmesi nedenleriyle ortaya çıkabilir” (<https://www.medicalpark.com.tr>, 2020). Stresten dolayı ağızda oluşan yaralardır (KK44).

- Böğürtlen yedirilir (KK33).
- Karadut ağızda bir müddet bekletilir. Bu işlem iki veya üç gün tekrarlanır (KK1).
- Tuz ve pekmez karıştırılıp ağızda gargara yapılır (KK43).
- Tuzlu su ile gargara yapılır (KK44).

3.1.3.2. Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar

- Beyaz bir bez yakıp siyahlaşınca yaranın üzerine bırakılıp sarılır. Böylece hem yara kaynaşır hem de kan durur (KK33, KK43).
- Darbe sonucu oluşan şişlik ve morarmalarda ekmek çiğnenip yaranın üzerine koyulur (KK18).
- Darbe sonucu oluşan şişliklerde buz koyulur (KK32, KK37).

- Darbe sonucu oluşan morarmalarda çiğ kıyma bırakılır (KK28).
- Darbe sonucu oluşan morarmalarda zeytin ezilip üzerine koyulur (KK37).
- Derin yaralarda tereyağıyla şeker kavrulur ve yaraya sürülür (KK47).
- İltihaplı yaralara arı pisliği sürülür (KK47).
- İltihaplı yaralarda közlenmiş kuru soğan yaraya bir çaput yardımıyla sarılır (KK1).
- İltihaplı yaralara sinik bitkisi sürülür (KK19).
- İltihaplı yaraya hıra çiçeği ile tuzsuz tereyağı karıştırılıp yaranın üzerine koyulur (KK34).
- İltihaplı yaraya hıra çiçeği ezilip süt ile pişirilir. Daha sonra yaranın üzerine koyulur (KK42).
- Kâğıt yakılıp külü yaraya bırakılır. Böylece hem kan durur hem de yara kaynaşır (KK9).
- Kanayan yaraya ince toprak sürülür. Böylece yaranın kanı durur (KK31).
- Kanayan yaranın üzerine sigara külü bırakılır (KK35).
- Kanayan yaraya tütün bırakılır (KK40).
- Kanayan yarayı durdurmak için deri kayış kesici alet yardımıyla sıyrılıp tozu yaranın üzerine bırakılır (KK43).
- Kurbağa yarasına sigara yakılıp yaraya basılır (KK25).
- Yarayı mikroplardan arındırmak için tuzlu tereyağı bırakılır. Sonra pekmez sürülüp bezle sarılır (KK4).
- Yaraya kaplumbağa öldürülüp derisi sarılır (KK41).
- Yara tedavisinde kuru soğan haşlanıp yaranın üstüne koyulur (KK1, KK13).
- Yara için arpa kavrulur sonra havanda dövülüp un haline getirilir. Daha sonra yaranın üzerine bırakılır (KK47).
- Yaraya tuzsuz tereyağı sürülür (KK2).
- Yaraya dermağı otu çarşamba, perşembe ve cuma günü sürülür (KK35).

3.1.4. Ağrılar

3.1.4.1. Baş Ağrısı

Saha çalışmasından edinilen bilgilere göre bölgede en çok görülen ağrılı hastalıktır. Bu rahatsızlık daha çok bayanlarda görülmektedir (KK2, KK7, KK25).

- Hastanın alnına masaj yapılır sonra da saçı çekilir (KK25).
- Aspirin içilir (KK10).
- Hastanın elinin baş ve işaret parmağı arasındaki damar çekilir (KK25).
- Bir bez veya saç örtüsü alına sıkıca bağlanır (KK10).
- Saça kına yakılır (KK48).
- Bütün haliyle tavuk ezilir ve hastanın başına geçirilir. Bir hafta bu bekletildikten sonra baş ağrısı geçer (KK7).
- Kum kavruarak bir bezle başa sarılır (KK2).
- Patates dilimlenip alına bırakılır (KK2).
- Salatalık dilimlenir ve alının üzerine koyulur (KK4).
- Sarımsak ikiye bölünüp ayrına koyulur, bir gece bekledikten sonra içilir (KK2).
- Tereyağı bir beze sürülüp başa sarılır (KK2).

3.1.4.2. Bel Ağrısı

Omurgayı oluşturan yapıların aşırı kullanımı, zorlanması ya da deformasyonu sonucu oluşmaktadır (<https://www.memorial.com.tr>, 2020). Ağır kaldırma ve yük taşıma gibi nedenlerle belin aşırı zorlanmasıyla oluşur. Ağrının şiddeti kişiden kişiye göre değişmekte olup kişinin hareketlerinin kısıtlanmasına sebep olur (KK48).

- Hasta dizlerinin üzerine oturur. Hastanın arkasına geçen biri hastanın ellerini kendine doğru çeker (KK25).
- Basta ayaklarından ağaca asılır (KK43).
- Hastanın sırt kısmı sıcak tutulur (KK48).
- Kulunçların arasındaki damarlar elle çekilir (KK25).
- Kuma girilir (KK43).

3.1.4.3. Diş Ağrısı

“Diş bölgesinde oluşan hastalıktan meydana gelen ağrı” olarak tanımlanır (<https://sozluk.gov.tr>, 2020). Dişin çürümesi ve iltihaplanması sonucu oluşur (KK9, KK30, KK34, KK43).

- Dişin üzerine kınanın toz hali bırakılır (KK31).
- Ağrıyan diş berberler tarafından kerpetenle çekilir (KK10).
- Dişin üzerine aspirin bırakılır (KK9).
- Diş ağrısı için başa kına yakılır (KK35).
- Dişin üzerine kolonya bırakılır (KK49).
- Diş eti rahatsızlığında sülük bırakılır (KK13).
- Dişleri beyazlatmak için taze cevizin yeşil kabuğu sürülür (KK13).
- Dişi güçlendirmek ve iltihabını almak için kenger sakızı çiğnenir (KK46, KK47).
- Dişin üzerine ikiye bölünen sarımsak bırakılır (KK7).
- Diş üzerine tuz bırakılır (KK30).
- Dişin üzerine zencefil bırakılır (KK31).
- Dişin üzerine karanfil bırakılır (KK32, KK48).
- İncir sütle kaynatılıp püre haline getirildikten sonra dişin üzerine bırakılır (KK43).
- İspirto ile gargara yapılır (KK34).
- Meşe ağacı mazısının tozu ağrıyan dişin üzerine bırakılır (KK19, KK25).
- Sarımsak sürülür (KK6).
- Tuzla karbonat karıştırılıp ağızda gargara yapılır (KK2).

3.1.4.4. Diz Ağrısı

“Diz kapağının pozisyonel olarak dışa doğru kayması ya da bu bölgede sıkışması diz kapağı ağrılarının en sık rastlanan sebeplerindendir. Bacağa hareket kabiliyeti katan diz kapağı ve altındaki dokularda meydana gelen ağrılar hayat kalitesini düşürürken bazı durumlarda işlevini yerine getiremeyecek boyutlara da gelebilir.” (<https://www.medicalpark.com.tr>, 2020). Gün içerisinde fazla ayakta kalma, yorulma, incinme nedeniyle oluşan ağrılardır (KK9, KK22, KK31, KK43).

- Çınar yaprağı çay gibi demlenir. Bu çay kırk gün içilir (KK9).
- Sülük bırakılır. Sülük kirli kanı emdikçe diz ağrısı da geçer (KK22, KK31).
- Kirli yün sarılır (KK43).
- Sıcak kuma girilir (KK43).
- Yeni kesilen koyunun derisi dize sıcak sıcak sarılır (KK43).

3.1.4.5. Kulak Ağrısı

Basınç değişimi, boğaz enfeksiyonu, kulak kiri birikmesi, kulak yolunda yabancı bir maddenin bulunması, sinüs enfeksiyonları gibi etkenlere bağlı olarak ağrı oluşur. Bu ağrılar her yaştan kişilerde oluşabileceği gibi kişinin yaşamını engelleyen rahatsız edici bir durumdur (<https://www.medicalpark.com.tr>, 2020). Kulağın kirlenmesi veya iltihaplanmasıyla oluşur (KK1, KK47).

- Erkek çocuk doğurmuş annenin sütünü kulağa bırakılır (KK47).
- Kulak iltihabına dut yaprağı kaynatılıp suyu içirilir (KK1).
- Anne sütünü bırakılır (KK1, KK49).
- Elma haşlanır daha sonra süzülerek suyu kulağa damlatılır (KK1).
- Elma rendelenip suyu kulağa damlatılır (KK49).
- Kulağa idrar damlatılır (KK2).
- Tuz ısıtılıp bir bezin içine koyulur. Bez kulağın etrafında gezdirilir (KK26).
- Sarımsak ve tuzsuz tereyağı hafif kavrulur. Sarımsak yumuşayınca kulağa bırakılır (KK31).
- Tuğla ısıtılır kulağın üzerine koyulur (KK26).
- Zeytinyağı ile sarımsak kavrulur ve yağı süzülüp kulağa damlatılır (KK18).
- Soğan haşlanıp suyu birkaç damla kulağa bırakılır (KK31).

3.1.4.6. Kulunç Ağrısı

Kişinin ağır yük kaldırmasıyla oluşan ağrılardır (KK29).

- Hastanın sırtı sıcak tutularak ovalanır (KK3).
- Hasta yüzüstü uzatılır. Bir kişi üstüne çıkararak hastayı çiğner (KK18 KK29, KK41).
- Kulunçlar arasındaki damarlar çekilir (KK7, KK9).

3.1.5. Çocuk Hastalıkları

- Altına kaçıran çocuklar için eski Baskil dağlarında yabancı naneye benzer kafçır çayı bulunur. Çay gibi demlenince sarı bir renk alan bu bitki çayı çocuğa içirilir (KK13).

- Çocukların vücut yapısının düzgün olması için kundaklanır (KK4).
- Çocuğun gazı sırtı ovalanarak çıkarılır (KK28).
- Çocuğun gazı için hindistan cevizi (zeytine benzer kahverengi bir bitki) sütle karıştırılıp içirilir (KK28).
- Çocukların burnuna kaçan küçük sinek için çingen külahlı bitkisi yakılır, dumanı içine çektilir (KK40).
- Çocuklarda oluşan kabızlık rahatsızlığında pamukla sarılan bir çubuk zeytinyağına batırılır. Çubuk çocuğun makatında gezdirilir (KK48).
- Konuşamayan çocuklar türbeye götürülür (KK22).
- Konuşamayan çocuklar cuma günü öğle namazından önce camiye götürülür. Caminin anahtarı çocuğun ağzında 3 defa çevrilir. Bu işlem üç hafta tekrarlanır (KK9).
- Sürekli şorriği (salyası) akan çocuğun ağzında dayısının topuğu gezdirilir (KK13).
- Yürüyemeyen çocuk için ailesinde Mehmet ismi bulunan yedi evden ip toplanır. Toplanan ipler patik yapılarak çocuğa giydirilir (KK7).

3.1.6. Göz Hastalıkları

3.1.6.1. Arpacık/İtdirseği

Göz kapağı bezlerinde oluşan enfeksiyondur. Buna bağlı olarak gözlerde kızarıklık ve şişlik meydana gelir (<https://www.medicalpark.com.tr>, 2020). Bölgede yaygın görülen ve pek önemsenmeyen bir hastalıktır. Bu hastalık doktora başvurmadan evlerde veya ocaklarda tedavi edilir (KK17, KK46).

- İtdirseği iğde dalıyla okunarak çizilir (KK17).
- Kırmızı renkli ineğin tereyağı sürülür (KK46).
- Patates dilimi bırakılır (KK48).

3.1.6.2. Göz Ağrısı

Göz ağrısı yüzeyde veya gözün derinliklerinde ortaya çıkar. Gözün yüzeyinde oluşan ağrılar, enfeksiyon, yabancı bir cismin batması veya travmadan kaynaklanan ağrılardır. Bu ağrılar sonucu yanma ve kaşıntı oluşur. Gözün derinliklerinde oluşan

ağrılar; glokom, göz bozukluğu, optik nörit, sinüzit ve migren hastalıkları sonucu meydana gelen ağrılardır. Bu ağrılar daha çok zonklama veya bıçaklanma olarak hissedilir (<https://www.medicalpark.com.tr>, 2020). Halk arasında göz bozukluğu veya göze yabancı bir cismin kaçması sonucu oluşan ağrılar olarak bilinir (KK43, KK49).

- Anne sütü bırakılır (KK49).
- Çay buharına tutulur (KK18).
- Çayın demi pamukla göz ve çevresine sürülür (KK32).
- Erkek çocuk doğurmuş annenin sütü bırakılır (KK47).
- Gözün üstüne elma dilimi koyulur (KK33).
- Gözdeki kızarıklık için izolatör (elektrik direklerinde kullanılan porselen bir parça) iyice dövülerek un haline getirilir. Denize girmiş ve deniz suyu içmiş birinin tükürüğü elde edilen un ile karıştırılır ve göze sürülür (KK43).
- Limon damlatılır (KK18).
- Tereyağı merhem gibi sürülür (KK2).

3.1.7. İç Hastalıkları

3.1.7.1. Bağırsak Hastalıkları

3.1.7.1.1. Bağırsak Tembelliği

Bağırsak tembelliği; diyabet, nedeni bilinmeyen bireysel yatkınlıkla ilgili, nörolojik hastalıklar, metabolik veya kolon kanseri gibi durumlarda kişide oluşan hastalıktır (<https://www.memorial.com.tr>, 2020). Beslenme şekli veya ameliyat sonrası narkozun etkisiyle bağırsakların çalışmaması durumudur (KK30, KK31, KK43).

- Bağırsak kurdu için sabah aç karnına taze dut yenilir (KK15).
- Dolık bitkisi tüketilir (KK32).
- Dut pekmezi içilir (KK43).
- Ebegümece yenilir (KK31).
- Erik yenilir (KK31).
- Kayısı yenilir (KK30, KK31).
- Makattan çok az fitil gibi yeşil sabun bırakılır (KK7).
- Pirpirim (semizotu) yenilir (KK31).

- Zeytinyağı içilir (KK9).

3.1.7.1.2. Basur/Hemoroit

Rektumun alt bölümü ya da anal kanal duvarında, rektal venöz pleksusa ait bir venin, varis şeklinde genişlemesi olarak adlandırılan hemoroit halk arasında basur olarak bilinir (Hemşirelik Terimleri Sözlüğü 2015, 2020). Aşırı baharatlı ve acılı yiyeceklerin yenilmesi sonucu makatta oluşan küçük şişliklerdir (KK28).

- Işkın kökü kaynatılıp içilir (KK28).
- İncirin dalı koparılıp içinden çıkan süt sürülür (KK31).
- Sülük bırakılır (KK49).

3.1.7.1.3. İshal

“Bağırsaklarda peristaltik hareketlerin, salgı veya geçirgenliğin artmasına ve sıvı emiliminin azalmasına bağlı olarak sık ve sulu dışkılama durumu” veya “bağırsak enfeksiyonu, enflamasyon, anksiyete ve huzursuz bağırsak sendromu gibi nedenlerle gelişen, sıvı elektrolit dengesizliğine neden olabilen, eskiye göre yumuşak veya sıvı nitelikte sık dışkılama” olarak tanımlanır (TDK Hemşirelik Terimleri Sözlüğü 2015, 2020). Halk arasında soğuk taşa oturulması, bozulmuş yiyeceklerin yenmesi veya sulardan (bakterili sular) kaynaklı rahatsızlık olarak bilinir (KK8, KK9).

- Ayva yaprağı kaynatılıp suyu içilir (KK15).
- Bir bardak kaynatılmış ılık su, bir tatlı kaşığı kabartma tozu, bir tatlı kaşığı tuz, bir tatlı kaşığı limon tuzu, bir tatlı kaşığı şeker karıştırılıp günde iki defa içilir (KK1).
- Demli çay içilir (KK34).
- Kuru kahve ve limon tuzu bir çay bardağı suyla karıştırılıp içilir (KK31).
- Leblebi yenilir (KK39).
- Leblebi tozu, nişasta veya şekerle karıştırılıp yenilir (KK43).
- Limon ile aspirin karıştırılır ve içilir (KK8).
- Muz yenilir (KK32).
- Nişasta ile yoğurt karıştırılarak yenilir (KK48).

- Haşlanmış patates yenilir (KK9).
- Pirinç lapası yedirilir (KK48).
- Şeftali ve şeftali çekirdeği yenir (KK32).
- Unlu muhallebi yapılıp yenilir (KK8).
- Vişne sapı kaynatılıp içilir (KK9).
- Yoğurt yenilir (KK32).

3.1.7.1.4. Kabızlık

Bağırsak tembelliği sonucu meydana gelen bir hastalıktır (KK1, KK14).

- Erik kurusu yenilir (KK1).
- Kayısı kurusu yenilir (KK1).
- Zeytinyağı içilir (KK48).
- Sinameki, çay gibi demlenerek içilir (KK14).

3.1.7.1.5. İdrar Yolu Enfeksiyonu

“Böbrekler, idrar kanalları, mesane ve uretrada oluşan, genellikle bakteri kaynaklı, idrar yaparken yanma, az ve sık, bulanık, koyu renk veya kanlı idrar yapma, ağrı, ateş ile belirgin durum” olarak tanımlanır (TDK Hemşirelik Terimleri Sözlüğü 2015, 2020).

- Bir soğan dörde bölünüp üç su bardağı su ile kaynatılır. Daha sonra hazırlanan su sabahları aç karnına içilir (KK1).
- Ceviz yaprağı kaynatılıp çayı içilir (KK32).
- Hem bağırsak yolu hem de idrar yolu enfeksiyonu oluşumunda ebegümece kaynatılıp suyu içilir (KK1).
- Kiraz sapı kaynatılıp suyu içilir (KK7).
- Maydanoz sapı kaynatılıp suyu içilir (KK32).
- Pirpirim tüketilir (KK47).

3.1.7.2. Böbrek Hastalıkları

3.1.7.2.1. Böbrek Taşı/Kumu

Böbreklerde kan temizlenirken mineral ve tuzlardan sert tortullar meydana gelir. Bu tortullara böbrek taşı denilir. Bu hastalığın en belirgin özelliği şiddetli ağrıdır. Bu ağrılar sırt bölgesi, kasıklar, böbrek ve karın bölgesinde oluşur. Bunun yanında idrarda renk ve koku değişikliği, sürekli idrara çıkma hissi ve yanma, mide bulantısı, kusma gibi belirtiler görülür (<https://www.memorial.com.tr/>, 2020).

- Böbreklerde oluşan kum için yoğurt suyu içilir (KK13).
- Böbrek ağrısına çay, limon tuzu ve zeytinyağı karıştırılarak aç karnına sabahları içilir (KK31).
- İki yumurta bütün olarak (kabuğuyla, kırılmadan) bir kilo limon rendesinin içine koyulup bir hafta bekletilir. Bu süre içerisinde yumurtanın dış kabuğu kendiliğinden erimiş olur. Süzgeçten geçirilen karışımın suyu 2-3 hafta içilir (KK25, KK27).
- Bira içilir (KK10).
- Malatya yolundaki şifalı suya gidilir (KK31).
- Çakır otu köküyle birlikte kaynatılıp içilir (KK38).
- Çökelek suyu içilir (KK31).
- Hasta traktöre bindirilir. Traktörün sallanmasıyla taş kırılır, düşer (KK6).
- Maydanoz kökü kaynatılıp içilir (KK28).
- Pirpirim (semizotu) yenilir (KK31).

3.1.7.3. Guatr Hastalığı

“Enfeksiyon, guatrojen madde alımı, tümör, iyot alımında yetersizlik, doğuştan veya immünolojik nedenlerden dolayı tiroit bezinin büyümesine bağlı olarak boyun ön bölgesinde şişlik ile belirgin hastalık” (İlaç ve Eczacılık Terimleri Sözlüğü 2014, 2020). “Tiroit bezinin yaygın büyümesi” (TDK Hemşirelik Terimleri Sözlüğü 2015, 2020). İyotlu tuz yenmesi sonucu boğazda oluşan şişliktir (KK47).

- Fare derisi boğaza sarılır (KK46).
- 20 litre su kaynatılıp, buharı boğaza doğru tutulur (KK47).

3.1.7.4. Kalp ve Damar Hastalıkları

“Kalp oksijen ve diğer besleyici maddeleri koroner arterler olarak adlandırılan kan damarları aracılığı ile sağlar. Bu damarlarda kan akımı kesildiği zaman oksijen ve besleyici maddeler temin edilemez ve kalpte hasar meydana gelir. Ani gelişirse kalp krizi olarak adlandırılır. Damarlardaki tıkanıklık kısmi ise kan akımı azalır ve anjina denilen göğüs ağrısı oluşur” (<https://hsgm.saglik.gov.tr/>, 2020). Stres, yağlı yiyecekler veya kronik hastalıklar sonucu kalpte oluşan hastalık olarak bilinir (KK32, KK36).

- Çakır otu (çoban eğen) köküyle kaynatılıp suyu içilir (KK36).
- Damar tıkanıklığının açılması için diken otu kaynatılıp suyu içilir (KK32).
- Limon sıkılıp suyu içilir (KK32).

3.1.7.5. Kolesterol

“Steroit hormonlar ve safra asitlerinin öncül maddesi olan, hücre zarının esas yapı taşlarından biri” (TDK Hemşirelik Terimleri Sözlüğü 2015, 2020). “Hayvan hücrelerinin zarlarında bulunan ve aynı zamanda kan plazmasında taşınan, vücutta özellikle endokrin sistem ve sindirim sisteminde birtakım görevlere sahip olan yağ benzeri bir maddedir. Hayvansal kaynaklı besinlerde bulunan ve bu besinlerin tüketilmesi ile vücuda alınan kolesterol, aynı zamanda vücutta da karaciğer başta olmak üzere ince bağırsak, böbrek üstü bezleri, üreme organları gibi pek çok dokuda sentezlenir” (<https://www.medicalpark.com.tr/>, 2020). Halk arasında stres veya yağlı yiyecekler yenilmesi sonucu oluşan hastalık olarak bilinir (KK13, KK25, KK32).

- Taze ceviz ve suyu tüketilir (KK13, KK25).
- Limon sıkılıp suyu içilir (KK32).

3.1.7.6. Tansiyon

Kalbin vücuda sürekli olarak kan pompalaması sırasında kan, basınçla damarlara gönderilir. Damarların iç duvarında oluşan bu basınca tansiyon denir (<https://www.anadolusaglik.org/>, 2020). Kronik sebeplerden, aşırı tuzlu yiyeceklerden veya stresten kaynaklanmaktadır (KK1, KK31).

- Işkın yenilir (KK31).
- Pirpirim (semizotu) tüketilir (KK31).
- Tansiyonu düşürmek için suya limon sıkılıp içilir (KK1).
- Tansiyonu düşürmek için çiğ sarımsak yenilir (KK1, KK31).
- Tansiyonu çıkarmak için tuzlu ayran içilir (KK1, KK31).

3.1.7.7. Karaciğer Hastalıkları

3.1.7.7.1. Karaciğer yağlanması

“Karaciğer yağlanması, karaciğer hücrelerinde normalin üzerinde yağ birikmesi sebebiyle ortaya çıkan bir karaciğer hastalığıdır.” (<https://www.medicalpark.com.tr>, 2020).

- Ema sirkesi içilir (KK18).

3.1.7.7.2. Sarılık/Hepatit B

“Karaciğer yangısı” (Tıp Terimleri Sözlüğü 2010, 2020) olarak isimlendirilen bu hastalık, “genellikle viral kökenli A, B, C, D, E, F, G gibi tipleri olan, bazen toksik nedenlerle ortaya çıkan karaciğeri yangısı”dır (TDK Hemşirelik Terimleri Sözlüğü 2015, 2020). Yeni doğan “bebeklerin karaciğeri, doğduktan sonra bilirubin yıkılması görevini plasentadan daha yeni devir almıştır. Gelişmekte olan karaciğer, bilirubinin uzaklaştırılmasını ilk zamanlar etkin bir şekilde gerçekleştiremez, zaman geçtikçe karaciğer bilirubini etkin bir şekilde uzaklaştırır ve belirtiler kendiliğinden kaybolur” (<https://www.medicalpark.com.tr>, 2020). Yeni doğan bebeklerin yeterince beslenememesi nedeniyle göz beyazının sararmasıdır (KK1, KK4). Yetişkinlerde korku sonucu oluşur (KK43).

- Bebeklerde oluşan sarılıklarda şekerli su içirilir (KK1).
- Çocuklarda oluşan sarılıkta altın suya konulup, su kaynatılır. Kaynatılan suyla çocuk yıkanır (KK25).
- Dilin altındaki bağlantı yeri kesilir. Biraz kan gelir böylece sarılığın iyileştiği söylenir. (Bu işlemi berberler yaparlar) (KK14).

- Yetişkin hastalar için haberi olmadan kendi idrarı içirilir. Daha sonra bu durum hastaya söylenir. Buradaki amaç hastanın tiksinişi sonucu hastalıktan kurtulmasıdır (KK43).
- Dilin altındaki çıkıntı bir jilet veya küçük bir bıçak yardımıyla az bir kısım kesilir (KK2).
- Hasta kendi idrarından üç damla içer (KK31).
- Sarılık için yıldızlı bir gece dama su dolu bir kap bırakılır. Sabah olunca o su alınıp hastaya içirilir (KK28).
- Daha önce sarılıktan ölen birinin mezarına haşlanmış yumurta ile gidilir. Haşlanmış yumurtanın sarısı orada bırakılıp beyazı hastaya yedirilir. Sonra mezara para veya madeni bir eşya bırakılır. Ayrıca orda bulunan toprak hastanın vücuduna sürülür (KK33).
- Yeni doğan bebeklerin sarılık olmasını önlemek için çocuğun üzerine sarı tülbent örtülür (KK1).
- Yeni doğan bebeklerin sarılık olmasını önlemek için banyo yaptırılırken suyuna altın atılır (KK4).
- Yeni doğan bebekleri sarılıktan korumak için geceleri ışık daima açık bırakılır (KK49).

3.1.7.7.3. Siroz

“Karaciğerde ileri derecede hasar oluşumuna verilen isimdir. Çeşitli hastalıklar nedeniyle, bazense bilinmeyen sebeplerden dolayı karaciğerde farklı düzeylerde hasar meydana gelebilir. Bunun sonucunda karaciğerin yapısal fonksiyonlarında çeşitli bozulmalar oluşur ve normal işlevlerini yerine getirememeye başlar. Bu durum, siroz sürecinin başlangıcıdır. Süreç ilerledikçe işlevine devam eden karaciğer hücrelerinin azalması sonucunda karaciğer giderek sertleşmeye ve küçülmeye başlar. Sertleşen dokulara kanın akışı zorlaşır ve kanın dokuya ulaşamaması sebebiyle yeni damar yolları oluşur. Tüm bu olaylar karaciğeri daha da olumsuz etkileyerek siroz tablosunu ağırlaştırır. Sonuç olarak karaciğer fonksiyonunu yerine getirememeye başlar ve karaciğer yetmezliği ortaya çıkar.” (<https://www.medicalpark.com.tr>, 2020). Siroz hastalığı bölgede çok bilinmemektedir. Bu hastalığın en belirgin özelliği hastanın karının şişmesidir (KK28).

- Et ve süt tüketilir (KK28).

3.1.7.8. Mide Hastalıkları

3.1.7.8.1. Mide Ağrısı

Mide ağrısı genelde herkesin zaman zaman yediği besinlerden veya psikolojik nedenlerden kaynaklı yaşamış olduğu bir durumdur. Hazımsızlık ve dispepsi yüzünden yaşanan bu ağrılar bazı ciddi hastalıkların habercisi olabilir (<https://www.medicalpark.com.tr>, 2020). Aşırı veya az yemek yemek ve stresten kaynaklanmaktadır (KK7, KK14, KK33).

- Azar azar soğuk süt içirilir (KK48).
- Günde iki tane zeytin çekirdeği yutturulur (KK1).
- Kuru fasulye aç karnına çiğ olarak yutulur (KK7).
- Mide ve karnı ağrıyan hastanın bir yakını, hastanın karnını ovalarken “senin karnın ağrıyacağına tilkinin karnı ağrısın” diyerek hastalık geçirilir (KK14).
- Karın bölgesine sülük bırakılır (KK33).
- Nane çayı yapılıp sıcak olarak içirilir (KK48).
- Papatya çayı içirilir (KK48).
- Süt içirilir (KK2).
- Hastanın sırt bölgesi sıcak tutulur (KK48).
- Yoğurda şeker katılıp yenilir (KK33).

3.1.7.8.2. Mide Ülseri

Ülser “Deri ve mukoza üzerinde gelişerek altındaki dokuları da etkileyen açık yara” (TDK Hemşirelik Terimleri Sözlüğü 2015, 2020), “yara” (TDK Tıp Terimleri Sözlüğü 2010, 2020) olarak tanımlanır. Midede oluşan yaradır, (KK31, KK32).

- Çökelek veya yoğurt suyu içirilir (KK31).
- Tort yaprağı çiğ çiğ yenilir (KK32).

3.1.7.9. Romatizma

“Kas ve eklem ağrılarında neden olan, ıveğen veya sũreęen ȳzellik gȳsteren, bağ dokusu yapısının bozulması ve yangısıyla belirgin hastalıkların genel adı” olarak tanımlanır (TDK Hemşirelik Terimleri Sȳzlũęũ 2015, 2020). Diz kapaklarında ağrı oluşur (KK47).

- Arpa samanının içine girilip orda biraz kalınır (KK43).
- ınar yaprağı demlenip içilir (KK46).
- Koyunyũnũ yıkanmadan sarılıp bekletilir (KK31).
- Toprakta yalın ayak gezilir (KK1).
- Sıcak kum bırakılır ũstũ bezle sarılır (KK33, KK47).
- Sũlũk bırakılır (KK31).

3.1.7.10. Şeker

“Hastalığın nedeni insũlin hormonu ũretiminin herhangi bir nedenle yetersiz olması veya hiç olmaması, ya da vũcut dokularının insũline karşı duyarsız hale gelmesidir” (<https://www.medicalpark.com.tr>, 2020). Yemeklerden sonra ani gelen uyku, aniden sinirlenme ve ağızda oluşan kuruluk Şeker hastalığının belirtileri olarak kabul edilir. Bȳlge hakkında bu hastalık çok sık rastlanmaktadır. Kontrol altına alınmadığı takdirde ȳlũme kadar giden ciddi ve kalıcı hasarlara sebep olur (KK15, KK28).

- Acı badem yerdirilir (KK1).
- Acı biber ayrına katıp acısını ayrına bırakana kadar bekletilir sonra içilir (KK4).
- Badem ağlasının çekirdeğiyle yeşil kabuğunun arasındaki zarfa denilen kısım hastaya yedirilir (KK13).
- Dut yaprağı kaynatılıp suyu içirilir (KK32).
- Cevizin içinde bulunan damar suyda bekletildikten sonra suyu içirilir (KK35).
- Işkın kȳkũ kaynatılıp içirilir (KK31).
- Pirpirim (semizotu) yenilir (KK31).

- Şekeri düzenlemesi ve kan şekerini dengede tutması için roka yedirilir (KK15).
- Böğürtlen çiçeği çay gibi demlenip içirilir (KK28).

3.1.8. Kadın Hastalıkları

3.1.8.1. Adet Düzensizliği

Bayanların her ay düzenli olarak geçirdikleri bu dönemde bazı kişilerin yapısından (bünyesinden) dolayı bazı farklılıklar gözlenmektedir. Bu farklılıklar sonucu kişinin sağlığında bazı bozukluklar meydana gelip hastanın günlük yaşamını olumsuz etkilemektedir (KK31).

- Adet sancısını geçirmek için suya bir avuç saman katılarak kaynatılır ve buharına hasta çıplak bir şekilde oturtulur. Hastanın etrafı bir battaniyeyle sarılır (KK33).
- Maydanoz kaynatılıp suyu içirilir (KK1).
- Kist için kuru soğan kaynatılıp suyu içirilir (KK1).
- Kuru soğanın kabuğu suda kaynatılır ve 15 gün içilir (KK31).

3.1.8.2. Lohusalık ve Albastı

Geçmişte bölgede yapılan doğumlar, evlerde ebeler veya daha önce doğum yaptırmış deneyimli bayanlar tarafından gerçekleştirilirdi. Bu bayanlar doğumu, sıcak su, bez ve kesici bir alet yardımıyla (makas, bıçak) yapıldığı ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra yapılan saha çalışmasında bazı kadınların doğumlarını kimseye gerek duymadan kendilerinin yaptığı gözlemlenmiştir. Yeni doğum yapan bayanların ilk yirmi günlük (bazı yerlerde kırk gün) dönemine loğusa denilir. Bu dönemde loğusa bayanların korunmasız ve güçsüz olduklarına inanıldığından dolayı görünmeyen bir takım kişilerin (albastı) gelip kadına zarar vereceği inancı bölgede yaygındır (KK2, KK9, KK18, KK25, KK47). Bunun için halk tarafından bazı önlemler alınmıştır. Bu önlemler şu şekildedir:

- Al basmasından korunmak için annenin ve bebeğin yastığının altına ekmek bırakılır (KK2, KK25).

- Birişavandan (al karısı) korunmak için keçi yününden ip yapılır. Bebeğin yatağının etrafı bu ipe sarılır (KK2).
- Geçmiş zamanda loğusa kadının yanına al karısının çingene kılığında ağzına bir ciğer alıp geleceğine ve bu halde kendilerini korkutup bebeği alıp götüreceğine inanılırdı. Bu nedenle al karısından korunmak için hocalara gidip dualar okunur, anne ve bebeğe muska yapılırdı (KK25).
- Loğusa kadına haside yedirilir (KK9).
- Loğusa kadının ve bebeğin yatağının yanına Kur'an-ı Kerim bırakılır (KK31).
- Loğusa kadına pürşink (bulamaç) yedirilir (KK2).
- Bebeğin kırkinci günü kırk kaşık su dualarla okunup, okunan su elek yardımıyla yarısı anneye yarısı da bebeğe dökülür (KK2).
- Mum eritilip soğuk suya bırakılır. Daha sonra üçe ayrılan suyla üç gün anne ve çocuğa banyo yaptırılır (KK47).
- Siyah keçi yününden yapılmış ipe bebeklerin yatağının etrafı sarılır (KK25).
- Yeni evlenen bayanlar ile yeni doğum yapan anneler ilk kırk gün bir araya getirilmezler. Aksi takdirde kırklanırlar (KK18).

3.1.8.3. Kısırlık

Anadolu da kısırlık olarak bilinen bu hastalık: “Erkeklerde spermatojenез veya kadında oojenezin olmaması nedeniyle çocuk sahibi olamama durumudur” (İlaç ve Eczacılık Terimleri Sözlüğü 2014, 2020).

- Bal kabağı suda haşlanıp leğene koyulur ve üzeri bir bezle kapatılır. Hasta üzerine oturtulur. Kabağın buharında kalan kadının terlemesi beklenir. Daha sonra hasta hamama götürülür. Orda bir baygınlık geçirirse hamile kalır aksi takdirde bu işlem bir kez daha tekrarlanır (KK31).
- Çocuğu olmayan kadın için ailesinde Mehmet olan yedi evden madeni para toplanır. Toplanan madeni paralar eritilerek bilezik yapılır ve hasta bu bileziği çocuğu olana kadar takar (KK7).

- Çocuğu olmayan kadının babası hocaya gider ve hocaya para karşılığında barbajın (çok uzun bir kâğıda duaların yazılıp rulo şeklinde sarılıp bir bezle kaplanması işlemi) yaptırır. Kadın barbajını üstüne takar (KK25).
- Hasta Hacı Hasan Baba türbesinin önünde bulunan dut ağacının içinden geçirilir (KK50).
- Hasta süt buharına oturtulup sıcak tutulur (KK18).
- Çocuğu olmayan kadın ve kocası Deliktaş köyünde bulunan büyük taşa çarşamba günü birlikte gider. Taşa üst üste iki delik bulunmaktadır. Alttaki delikten bayan, üstteki delikten erkek üç defa geçer. Eşlerden biri bu deliklerden geçemezse çocuğunun olmayacağına inanılır (KK44).
- Eski Baskil’de bulunan kırklı taşın arasından kadının kemeri veya giysisi geçirilince kadın hamile kalır (KK18).
- Kadınların hamile olup olmadığını anlamak için göz bebeklerine bakılır. Eğer gözbebeklerinde çifteleşme olursa kadının hamile olduğu anlaşılır (KK18).
- Çocuğu olmayan kadın Kayabeyli köyünde bulunan taşa götürülür ve taştan geçirilir. Fakat hastayı taşın yanına götüren kişinin çocuğunun olması gerekir. Aksı takdirde hastanın da kısır olacağına inanılır (KK50).
- Odabaşı mahallesinde bulunan dut ağacının etrafında çocuğu olmayan kadın gezdirilir, kadının kıyafetleri ise ağacın ortasında bulunan delikten geçirilir (KK22).
- Saman, süt veya suyla kaynatılır. Çocuğu olmayan kadın bu buhara oturtulup etrafı bir battaniyeyle sarılır ve bir süre bu halde bekletilir. Bu işlem birkaç gün tekrarlanır (KK31, KK33).
- Şefkat mahallesinde bulunan dut ağacına çocuğu olmayan kadınlar getirilir. Hasta ağacın etrafında üç defa dolanarak dua eder (KK2).
- Akuşağı Köyünde bulunan “kırk dut ağacı” na gelen çocuğu olmayan kadınlar burada kırklanır (KK3).
- Çocuğu olmayan kadınlar için önce sacda toprak kavrulup yere serilir. Daha sonra toprağın üzerine bir örtü örtülür. Kadın sırt üstü örtüye uzandırılır ve üstü bir yorganla örtülür. Hasta terleyinceye kadar bu halde bekletilir. Yalnız hastanın birkaç gün banyo yapmaması gerekir (KK31).

- Yalındam Köyünde çocuk sahibi olmak isteyen tüm kadınlar bu köyde bulunan “kırk taşa” giderek hamile kalır. O taşa gitmeyen köylünün çocuğunun olmayacağına inanılır (KK33).

3.1.9. Psikolojik Hastalıklar

3.1.9.1. Nazar Değmesi

İnsanlar anlam veremedikleri birçok hastalığı nazar olarak ifade eder. Bölgede özellikle bayanlar nazarı saptamak için kurşun dökme ve evin ocağında tuz yakma gibi bir takım uygulamalara başvururlar. Nazarın insanlar tarafından oluştuğunu ifade eden kaynak kişiler, bu durumu çok önemseyip nazar değmeden birçok önlemler alırlar (KK1, KK2, KK3, KK5).

- Nazardan korunmak için bahçe kapısına hayvan kafatası asılır (KK2).
- Nazardan korunmak için merhem ağacının dalı bir beze muska gibi sarılır ve çocukların üzerine takılır (KK2, KK33).
- Nazardan korunmak için evde buğday bulundurulur (KK2).
- Nazardan korunmak için suya bazı dualar okunur ve evin etrafındaki tüm yollara serpilir (KK2).
- Nazardan korunmak için evin kapısına eşek kafatası asılır (KK35, KK47).
- Nazardan korunmak için evde nazar boncuğu bulundurulur (KK33).
- Nazardan korunmak için iğde ağacının dalı bir bezle sarılıp kıyafete takılır (KK46).
- Nazardan korunmak için cevşen takılır (KK9).
- Nazardan korunmak için hayvan boynuzu asılır (KK31).
- Nazardan korunmak için köpek pisliği beze sarılıp muska gibi çocuğun üzerine takılır (KK47).
- Nazardan korunmak için evin dış kapısına kaplumbağa ölüsü asılır (KK28, KK31).
- Nazardan korunmak için evin etrafındaki herhangi üç yola daha önce okunmuş su serpilir (KK5).
- Nazardan korunmak için kulağının arkasına siyah sürülür (KK32).

- Nazardan korunmak için tuza dua okunur. Okunan tuz üçe bölünür. Bir kısmı ocakta yakılır, bir kısmı yemeğin tuzuna katılır. Sonuncusu da kapının önüne serpilir. Nazar erkek tarafından değdiyse dua okuyanın gözleri yaşarır, yutkunamaz. Nazar bir kadın tarafından değdiyse dua okuyan esnemeye başlar (KK25).
- Önce tuza dua okunur sonra tadına bakılır. Eğer tadı acımsı ise nazar değmiştir (KK25).
- Nazar olan kişi bir tutam tuza dualar okuyup yarısını kendi yer yarısını da ocakta yakar (KK8).
- Nazar olan kişiye kurşun dökülür (KK34, KK47).
- Tuza dua okunur. Yarısını okuyan yarısını ise nazar değen kişi yer. Tuzun tadı acımsı ise nazar değmiştir (KK33).
- Nazar değen kişinin etrafından dua okunarak tuz çevrilir (KK31).
- Üzerlik otu yakılır, nazar olan kişinin dumanı içine çekmesi sağlanır. Birazda evin etrafında gezdirilir (KK31).

3.1.9.2. Korku

İnsanlar ani bir durumda veya görülmeyen bazı varlıkların var olduğunu ileri sürüp onlardan gelebilecek kötülöklere karşı kaygı duymaktadırlar. Bu durum insanların günlük yaşamını olumsuz etkilemektedir. Bölgede bu duruma çok rastlanılmıştır. Bu korkuyu gidermek için genellikle hocalara, ziyaret mekânlarına veya bir ocağa başvurulur (KK2, KK26, KK47). Ayrıca aşağıdaki uygulamalarda tespit edilmiştir:

- Tuz ve tereyağı kavrulup içirilir (KK2).
- Hasta Kazım Kadri türbesine götürölür (KK26).
- Tereyağı eritilir içine paslı çivi atılır. Korkan kişiye içirilir (KK46 KK47).
- Korkan kişiye aniden tokat atılır. Böylece şok etkisi oluşturulur. Korkan hasta bu yöntemle sarılıktan da korunmuş olur (KK13).
- Üzüntü sonucu parmakların şişip su toplamasında piroz otu ezilip parmağın üstüne sürölür (KK28).

3.1.10. Solunum Yolu Hastalıkları

3.1.10.1. Astım

“Yelpik” (TDK Tıp Terimleri Sözlüğü 2010, 2020), “Hava yolunda yangı ve bronş düz kaslarında kasılmaya bağılı olarak ortaya çıkan, hışıltılı solunum ve tekrarlayan dispne atakları ile belirgin hastalık” (TDK Hemşirelik Terimleri Sözlüğü 2015, 2020). Hırıltılı nefes alıp vermedir (KK31).

- Kuru üzüm ve badem havanda ezilir. Krem haline gelince bol tereyağı karıştırılıp yenilir (KK31).

3.1.10.2. Bademcik

Bademcik şişmesi bazı bakteri ve virüslerin bulaşması ile enfeksiyon oluşması hastalığıdır. Bu durumda bademcikler şişer ve boğazda ağrı oluşur. Enfeksiyonun etkisiyle ateş ve yutkunmada güçlük çekilir (<https://www.medicalpark.com.tr>, 2021). Genelde çocuklarda sık karşılaşılan bu durumun tedavisinde ilaçlarla birlikte bazı bitkisel ürünlerle hastalık giderilmeye çalışılır (KK1, KK4, KK37).

- Bademcik ve boğaz ağrısına üç kaşık dut pekmezi yavaş yavaş yutturulur (KK1).
- Kişi kendi bademciğini bıçakla patlatarak tedavi eder (KK37).
- Boğaz ağrısına pekmez, pul biber ve tuzsuz tereyağı karıştırılıp içirilir (KK25, KK31).
- Ses kısıklığına ballı süt içirilir (KK31).
- Tarhana çorbası içirilir (KK4).

3.1.10.3. Boğmaca

“Akciğerler ve hava yollarında görülen yüksek bulaşıcılığa sahip bir bakteri enfeksiyonudur” (<https://www.medicalpark.com.tr>, 2020). Haftalarca süren kuru öksürüktür (KK13).

- Ayva yaprağı kaynatılıp suyu içirilir (KK13).

3.1.10.4. Nefes Darlığı

“Nefesin yetmemesi, hava açlığı çekme, nefes nefese kalma gibi yakınmaların yanı sıra önceden rahatlıkla çıkılabilen merdivenleri çıkarken soluksuz kalma, düz bir zeminde yürürken diğerleri kadar hızlı olamama, sık sık dinlenme ve soluklanma ihtiyacı hissetme gibi belirtiler ile kendini gösterir” (<https://www.medicalpark.com.tr>, 2020).

- Badem ve kuru üzüm havanda ezilip krem haline getirilir. Bol tereyağıyla karıştırılıp yenilir (KK31).
- Topalak otunun kökü çiğ çiğ yedirilir (KK38).

3.1.10.5. Nezle/Grip/Üşütme

“İnfluenza virüsünün neden olduğu, solunum sistemi epitel mukozasında enflamasyona bağlı halsizlik, ateş, öksürük, baş ve kas ağrısı ile belirgin, çoğunlukla salgın hâlinde görülen enfeksiyöz hastalık” (TDK Hemşirelik Terimleri Sözlüğü 2015, 2020). Bu hastalık en çok mevsim geçişlerinde görülür (KK1).

- Adaçayı içirilir (KK1).
- Ayva yaprağı çay gibi demlenip içirilir (KK1).
- Boğaz ağrısına tarhana çorbası içirilir (KK4).
- İhlamur çay gibi demlenerek içirilir (KK1).
- Kuşburnu kaynatılıp suyu içirilir (KK1).
- Nane, çay gibi demlenip içine birkaç dilim limon koyulup bekletildikten sonra içirilir (KK1).
- Reyhan sapı, şeker, limon tuzu, tarçın ve karanfil kaynatılıp süzülür. Suyu soğuk algınlığı için içirilir (KK1).
- Soğuk algınlığına karşı bulamaç yenilir (KK4).
- Soğuk algınlığına karşı dardağan yenilir veya çayı yapıp içilir (KK31).

3.1.10.6. Öksürük

“Akciğerdeki havayollarında bulunan sıvı, mukus veya başka materyalin atılması için akciğerlerden havanın hızlı bir şekilde çıkarılması” (TDK Hemşirelik Terimleri Sözlüğü 2015, 2020). Zehirlenme veya balgam nedeniyle oluşur (KK48).

- Ayva yaprağı kaynatılıp biraz bekletilir. Demi alındığı zaman içirilir (KK33).
- Balla zencefil karıştırılarak yenilir (KK48).
- Bir tabakta dut pekmezi, karabiber, tereyağı eritilip karıştırılır. Yapılan karışım sıcak bir şekilde içilir. Bu uygulamaya hasta iyileşene kadar devam edilir (KK1).
- Harmanık (üzerlik) otunun içindeki tohum kaynatılıp suyu içirilir (KK25).

3.1.10.7. Zatürre

“Pnömoni akciğerlerin klinik ve radyolojik olarak tespit edilen inflamasyonudur. Yüksek riskli bir hastalık olan zatürre ülkemizde ölümlerde beşinci, enfeksiyon hastalıklarında birinci sıradadır” (<https://www.memorial.com.tr>, 2020). Aşırı soğuk veya aşırı sıcak sonucu oluşan akciğer rahatsızlığıdır (KK13, KK43).

- Pekmez yedirilir (KK13).
- Kuyruk yağı bol bol tüketilir (KK13).
- Hayvan gübresinin içine girilir (KK43).

3.1.10.8. Sinüzit

“Burun boşluğunun etrafındaki hava dolu cepler olarak tanımlanabilecek sinüslerin enfeksiyonudur” (<https://www.acibadem.com.tr>, 2020). Soğukta kalma sonucu gözün üst kısmında ve başta oluşan ağrı ile kendini belli eden bir hastalıktır (KK33).

- Hastaya papatya çayının buharı solutularak sinüslerin boşalması sağlanır (KK33).

3.1.11. Zehirlenmeler

3.1.11.1. Haşere Sokmalarına Bağlı Zehirlenmeler (Yılan, Akrep, Böcek Sokmaları)

- Akrep zehirlenmelerinde ense kısmına hafif jilet atılır (KK13).
- Akrep sokmalarında kişi yoğurtla banyo yaptırılır ve bir miktar yoğurt yedirilir (KK13).
- Akrep sokmasında önce kirli kan emilir sonra çamur sürülür (KK49).
- Akrep sokmalarında yaraya buz koyulur (KK42).
- Akrep sokmalarına yaraya haşirik (sütleğen) otunun sütü sürülür (KK13).
- Akrep sokmasına sütleğen otunun sütüyle yumurta karıştırılıp sokulan yere sürülür (KK37).
- Akrebin soktuğu yere domates koyulur (KK45).
- Akrebin soktuğu yere yoğurt bırakılıp biraz da yedirilir (KK13).
- Akrebin soktuğu yer yumurtanın içine konulur (yumurta küçük delinerek) zehri gider. Sonra kaplumbağa öldürülüp derisi yaraya sarılır (KK41).
- Akrep sokmasında bulgur haşlanıp püre haline getirilir. Hastanın dayanabileceği maksimum sıcaklığa kadar soğutulur. Daha sonra püre sokulan yere bırakılıp biraz beklenir. Bu yöntemle hem zehrin şifa bulunulacağına hem de ağrının geçeceğine inanılır (KK31).
- Arının soktuğu yere bulaşık deterjanı sürülür (KK1).
- Arının soktuğu yere yoğurt sürülür (KK1, KK15).
- Arının soktuğu yere çamur sürülür (KK1, KK15).
- Sarımsak ikiye bölünüp arının soktuğu yere sürülür (KK31).
- Arının soktuğu yere soğan bırakılır (KK33).
- Haşere sokmasında hasta önce ağzına ayran koyar sonra haşerenin soktuğu yeri emerek pis kanı içine çeker ve tükürür. Bu işleme başlamadan zehrin yayılmaması için önce sokulan yerin alt ve üst kısmı bezle bağlanılır (KK31).
- Haşere sokmalarında süt içirilir (KK2).
- Yılan sokmasına haşirik otu koparılıp sütü sürülür (KK33).

3.1.11.2. Gıda Zehirlenmeleri

“1. Gıda kaynaklı hastalıkların genel adı. 2. Gıda yoluyla alınan toksinlerin neden olduğu hastalıklar” (TDK Veteriner Hekimliği Terimleri Sözlüğü, 2020).

- Çiğ süt içirilir (KK34).
- Süt içirilir (KK2).
- Tuzlu ayran içirilir (KK1).
- Yoğurt yedirilir (KK1).

3.1.12. Diğerleri

3.1.12.1. Ateş

“Vücut sıcaklığının metabolik, enfeksiyon hastalığı, stres veya merkezi sinir sistemi lezyonları gibi nedenlerle normalin üzerine çıkması” (TDK Hemşirelik Terimleri Sözlüğü 2015, 2020).

- Hastanın başına, ayak tabanına, koltuk altına sirkeli bez sürülür (KK13).
- Hastanın başına, koltuk altlarına, kasıklarına ve ayaklarına ıslak bez bırakılıp soğuk kompres yapılır (KK9).
- Ilık duş aldırılır (KK13).
- Alnına patates koyulur (KK26).
- Hastanın başına portakal kabuğu koyulur (KK25).

3.1.12.2. Bayılma

“Beyinde geçici oksijen yetersizliğine bağlı gelişen kısa süreli bilinç kaybı, bayılma, bayınlık” (Hemşirelik Terimleri Sözlüğü 2015, 2019).

- Limon kolonyası koklatılır, yüze ve bileklere sürülür (KK13).
- Sigara koklatılır (KK25).
- Soğan koklatılır (KK13, KK25).
- Bayılan kişinin üzerine soğuk su dökülür (KK22).
- Bayılan kişiye soğuk su dökülüp sonra elleri ve kolları hareket ettirilir (KK52).

- Tokat atılır (KK22).

3.1.12.3. Bezleme

Bu hastalık korku sonucu kişinin dilinin tutulup boğazının şişmesiyle oluşan bir hastalıktır (KK22).

- Bezleme için sarı havza otu yakılıp külü şişen bölgeye sürülür (KK22).
- Sarı havza otu suya bırakılır. Oluşan sarı su, şişen yerlere sürülür (KK29).

3.1.12.4. Bit düşmesi

Bit böceği, saçın derisine yerleşerek orada bulunan kanı emer. Bu durum toplu yaşam alanlarında yaygın olarak görülür. Özellikle okullarda çocuklarda görülen bu durum kolaylıkla bir başkasına bulaşır. Bu durumda saç da kaşıntı meydana gelir (KK1). Aşağıda yapılan uygulamalar tüm aile bireylerine yapılır. Bunun sebebi bitin kolaylıkla bir başkasına temas yoluyla bulaşmasıdır.

- Bit için gaz yağı pamuk yardımıyla saç derisine sürülüp saç ince dişli bir tarakla taranır. Biraz bekletildikten sonra saç yıkanır (KK1).
- DDT olarak bilinen tarım ilacı saçta az miktarda sürülüp beş dakika bekletildikten sonra yıkanır (KK1).

3.1.12.5. Burun kanaması

Burun kanaması bölgede sık karşılaşılan fakat önemsenmeyip pek dikkate alınmayan bir durumdur. Burun kanamasının her yaşta kişilerde görüldüğü kaynak kişiler tarafından belirtilmiştir (KK9). Burun kanaması, burnun içinde bulunan kılcal damarların çatlaması, güneşin altında fazla kalınması veya buruna yabancı bir cismin kaçması sonucu oluşur (KK4).

- Enseye buz bırakılır (KK9).
- Burnun üzeri iki parmakla kapatılarak biraz bekletilir. Bu işlem yapılırken baş yukarı kaldırılır (KK9).

3.1.12.6. Domuzbaşı

Göğüs bölgesinde oluşan irinli yaradır (KK34).

- Hıra çiçeği yumurtayla karıştırılır, hastalığın olduğu bölgeye sürülür (KK34).
- Tava ısıtılıp koyulur (KK34).

3.1.12.7. Geçirme

- Geçiren kişi korkutulur (KK13).

3.1.12.8. Göğüs hastalıkları

- Göğüs yarası için üç aşamalı bir tedavi uygulanır. İlk olarak büm bitkisi (nane kokusuna benzer) ve siyah arpa havanda dövülüp yaranın üzerine sürülür. Birkaç gün sonra “garen kosuren” olarak adlandırılan dikenli bitki ezilip yaraya sürülür. Son olarak yaraya hiro otu sürülür (KK26).

3.1.12.9. Kabakulak

Kabakulak virüsünün sebep olduğu bulaşıcı bir hastalıktır. Bu hastalığın belirtileri: lenf bezlerinde şişme, hafif ateş, baş ve kas ağrısı, tükürük bezlerinde şişme, iştahsızlık ve yorgunluktur (<https://asi.saglik.gov.tr>, 2020). Halk arasında kulak çevresinde şişlik ve yüksek ateş ile oluşan hastalık olarak bilinir (KK2, KK33).

- Isıtılmış tuğla veya ısıtılmış tava kulağa koyulur (KK33).
- Kulak ve boğaz kısmı sıcak tutulur (KK2).

3.1.12.10. Kanser

Kanser, halk arasında pek hoş karşılanmayan bir hastalık çeşididir. Bölgede bu hastalık için ziyaret yerleri, ocaklar, hocalar ve bir tedavi merkezine başvurmadan yapılan uygulamalar gibi birçok tedavi yöntemine başvurulduğu görülmüştür (KK1, KK25). Fakat hemen hemen tüm kaynaklar bu uygulamaların hiç birinden olumlu sonuç

almadığını belirtmektedir. Modern tıbbın çaresiz kaldığı bu hastalığın tedavisi için bölge halkının başvurduğu halk hekimliği sağaltmaları şu şekildedir:

- Dut yedirilir (KK21).
- Işkın yedirilir (KK1).
- İlbaharda yeşeren buğday çimi köküyle birlikte ezilerek suyu çıkarılır. Bu su birkaç gün hastaya içirilir (KK1).
- Karadut veya karadut şırası (şerbet) içirilir (KK1).
- Karadut pekmezi günde iki defa aç karnına içirilir (KK32).
- Karadutla kirpi kanı karıştırılıp hastaya içirilir. Bu tedavide karadut kullanılmasının amacı hastanın kirpi kanı içtiğini anlamasını önlemektir (KK25).
- Kirpi eti yedirilir (KK49).
- Köstebek eti yedirilir (KK25).
- Üzerlik otunun içindeki tohum havanda ezilir. Daha sonra pekmeze karıştırılarak içirilir (KK22).
- Türbelere gidilir (KK25).
- Kaplumbağa kanı içirilir (KK27).
- Kolon kanseri için meşe külü suya katılıp içirilir (KK28).
- Taze kayısı yedirilir (KK1).
- Isırgan otu bolca tüketilir (KK1, KK31, KK50).

3.1.12.11. Kansızlık

“Vücutta organ ve dokulara yeterli düzeyde oksijen taşımak için gerekli miktarda sağlıklı kırmızı kan hücresi bulunmadığı zaman ortaya çıkan bir durumdur. Dolaşımda bulunan kırmızı kan hücrelerinin sayısında azalma olduğu zaman kansızlık meydana gelir” (<https://www.medicalpark.com.tr>, 2020). Halk arasında yüzün solgun olması, uzun süreli halsizlik ve baş ağrısı bu hastalığın nedenleri olarak bilinmektedir (KK13, KK33, KK36, KK43).

- Çekirdekli siyah üzüm kurusu tüketilir (KK13).
- Kaplumbağa kanı içirilir (KK43).
- Kara erik yenilir (KK13).

- Karadut yenilir (KK9).
- Aç karnına yirmi tane beyaz dut yenilir (KK36).
- Isırgan otu ve un kavrulur veya pilavı yapıp yenilir (KK31).
- İncir yenilir (KK31).
- Siyah renkli eşeğin kanı içirilir (KK43).
- Üzüm çekirdeği ezilir ve yenilir (KK33).

3.1.12.12. Kemik Erimesi

Kemik yapısının içinde bulunan kalsiyumun azalması sonucu kemiğin kırılma olasılığını arttıran bir hastalıktır. Bu hastalığın belirtisi omurga ve sırtta oluşan ağrılardır (<https://www.acibadem.com.tr>, 2020). Bölgede bu hastalığın nedenleri çok fazla bilinmemektedir. Fakat kemik erimesi teşhisi konulan hasta için aşağıdaki tedavi yöntemleri uygulanmaktadır.

- Turşu suyu içilir (KK33).
- Şalgam içilir (KK33).
- Yoğurt yenilir (KK33).
- Yoğurt suyu içilir (KK33).

3.1.12.13. Kırık/Çıkık/Burkulma

Kırık: Bir darbe sonucu veya kendiliğinden oluşan (özellikle ileriki yaşlarda) kemik bütünlüğünün bozulması durumudur. Bu durumda kırığın olduğu bölgede şişme ile birlikte harekete bağlı olarak ağrı da artar (<https://www.medicalpark.com.tr>, 2020).

Çıkık: Eklemelerin bulunduğu yüzeyden tamamen ayrılmasıdır. Şiddetli bir ağrı ve şişme oluşur. Bu durumda olabildiğince hasta hareket etmemelidir (<https://www.medicalpark.com.tr>, 2020).

Burkulma: Genellikle ayaklarda oluşan bu rahatsızlığın sebebi, ayak bileği üzerindeki eklem bağlarının veya yumuşak dokuların ani ve ters bir hareketle gerilmesi veya yırtılmasıyla oluşan yaralanmalara denir. Bunun sonucunda şiddetli bir ağrı, şişlik, kızarıklık ve hareket kısıtlılığı görülür (<https://www.medicalpark.com.tr>, 2020).

- Ayak kırığına tavuk pisliği sürülür (KK49).
- İncinmeler için zeytin ezilir ve bir çaputla bağlanarak incinen yere konulur (KK26).
- İncinme için hayvan derisi incinen yere sarılır ve bir gün bekletilir (KK25).
- İncinme için koyunun kuyruk kısmının derisi sarılır bir gece bekletilir (KK40).
- Kırık, çıkık veya burkulma sonucu oluşan şişliğe yumurta, un ve su karıştırılıp hamur haline getirilir. Bu hamur şişen bölgeye sürülür (KK1).
- Kırık/çıkık olan kısım yeşil sabunla iyice ovalanır aniden kırık/çıkık yerine yerleştirilir (KK2).
- Kırık olan bölgenin üzerine hayvan kemiği sıyırılır ve koyulur. Daha sonra bir bezle sarılarak beklenir (KK26).
- Kırılan bölgeye yumurta sarısı sürülür ve bir bezle sarılır (KK32).

3.1.12.14. Kösnü (Köstebek)

Genellikle boyun çevresinde ceviz büyüklüğünde çıkan içi iltihaplı bir hastalıktır (KK40).

- Hastanın boyun kısmının şişmesiyle ortaya çıkan bu hastalıkta köstebek eti pişirilip hastaya yedirilir (KK40).
- Hastanın haberi olmadan köstebek eti yedirilir. Daha sonra hastaya köstebek eti yediği bildirilir. Hasta bir tiksinti duyarsa hastalık geçer (KK8).
- Köstebek derisi şişen bölgenin üzerine bırakılır (KK34).

3.1.12.15. Oham Hastalığı

Hastanın karnının şişmesine sebep olup tedavi edilmezse ölümlü sonuçlanan ciddi bir hastalıktır (KK27).

- Bu hastalığın tedavisinde bir adam eline balta veya kazma alır. Hastanın karnını açıp kazmayı hastanın karnına hafifçe değdirir. Daha sonra kazmayı yukarı kaldırıp aniden hastanın karnına sertçe yaklaştırır ama vurmaz. Bu

olay birkaç defa tekrarlanır. Bu tedavide amaç hastanın korkutularak iyileşmesini sağlamaktır (KK27).

3.1.12.16. Pişik

Ciltte sürtünmenin fazla olduğu yerde, hassas cilde sahip olan kişilerde ve aşırı kilolu kişilerde özellikle cinsel organların dışı veya kasık çevresinde, popo da amonyak nedeniyle tahriş olmasına denir (<https://www.anadolusaglik.org>, 2020). Halk arasında terleme sonucu deride meydana gelen kuruluk, kızarıklık ve döküntü olarak bilinir (KK1, KK47).

- Bebeklerde oluşan pişiklerde zeytinyağı sürülür.(KK1)
- Bebekler için toprak ateşte kavrularak elenir. Çocukların altı kavrulan toprakla bağlanır. Böylece çocuklarda pişiğin oluşması önlenir (KK1).
- Süt kaymağı sürülür (KK47).

3.1.12.17. Sara hastalığı

Halk arasında sara hastalığı olarak bilinen epilepsi, kronik bir hastalıktır. Hastalık beynin bir bölgesindeki hücrelerin anormal elektrik sinyali yollaması sonucu oluşur (<https://www.acibadem.com.tr>, 2020). Eşlerin bayram gecesini bir araya gelmesi durumunda çocuklarının sara hastası veya altı parmaklı olacağına inanılır. Ayrıca ayın başı, ortası ve sonunda eşlerin bir araya gelmesiyle de bu hastalığa yakalanılacağına inanılır (KK13).

- Sara hastaları genellikle hocaya götürülerek muska yaptırılır (KK13).
- Hastalığın tedavisinde kamış bitkisinin kökü tüketilir (KK25, KK27).

3.1.12.18. Suçiçeği

“Tıbbi adı variselladır. Ergenlik çağından önceki çocuklarda yaygın olarak görülür. Hastalığın etkeni bir virüsdür. Bu hastalıkta komplikasyon nadirdir, genellikle kendiliğinden iyileşir. Su çiçeği bir kez geçirildikten sonra hayat boyu bağışıklık sağlar ancak nadir de olsa tekrarlayabilir.” (<https://www.medicalpark.com.tr>, 2020). Genellikle çocuklarda deri döküntülerine neden olan bulaşıcı bir hastalıktır (KK43).

- Sık sık ılık duş aldırılır (KK25, KK33).
- Köy tavuğu kaynatılıp suyuyla birlikte en az 4-5 defa yedirilir (KK33).
- Suçiçeği yarasına tuz sürülür (KK32).

3.1.12.19. Sünnet

- Sünnet işlemini berberler yapar. Sünnetten sonra yaranın çabuk iyileşmesi için kayısı ağacının dalı bir bıçağın tersi ile sıyrılır. Çıkan su birkaç gün yaraya sürülür (KK8).

3.1.12.20. Yabancı Cisim Batması

- Çivi batan yere idrar sürülür (KK2).
- Diken batan yere hasta kendi idrarını sürer (KK2).
- Diken batmasına siniği (propolis, eğir) elle ovalayarak macun kıvamına getirilir. Diken batan yere sürülür (KK13).
- Diken batması durumunda yaraya soğan koyulur (KK34).

3.1.12.21. Zayıflık

Halk arasında kişinin beslenme bozukluğu sonucu güçsüz kalması olarak ifade edilir. Zayıflık kişinin boyu ile kilosunun aynı orantıda olmamasından kaynaklanır (KK33, KK49).

- Güç toplamak için bal yedirilir (KK2).
- Kemik ve ilik kaynatılıp bol bol tüketilir (KK33).
- Kelle paça içirilir (KK49).
- Pekmez içirilir (KK2).
- Süt içirilir (KK2).

3.2. HASTALIKLARIN TEDAVİSİNDE BAŞVURULAN ZİYARET YERLERİ

Ziyaret kelimesinin manası; “görmeye gitme, görüşmeye gitme, gidilme, ziyaretgâhtır.” (Devellioğlu, 2013: 1387). İslamiyet öncesi inanç sistemi içerisinde yer alan atalar kültü Türklerin İslamiyet’i kabulünden sonra mevcut dini yapının etkisiyle veli/evliya kültürüne dönüşmüştür. Böylece Allah katında manevi zenginliğe

eriştiğine inanılan kişilere duyulan saygı ve sevgi öldükten sonra da devam etmektedir. Bu bağlamda ziyaret yerlerine gelen kişiler çeşitli hastalıklardan kurtulmak için burada belirli ritüeller eşliğinde dua ederler. Burada bulunan kişi ise bir aracı olarak kabul edilip duaların kabulünde bu aracının etkili olacağına inanılır.

Baskil, coğrafi konumu itibari ile birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış bir yerleşim yeri olduğundan dolayı bölgede birçok askeri mücadele verilmiştir. Yaşanan bu mücadelelerden dolayı günümüzde Baskil sınırları içerisinde çok fazla şehit mezarlığının bulunduğu ve bu mezarlıkların zamanla külte dönüşüp ziyaret mekânı olduğu kaynak kişiler tarafından belirtilmiştir.

3.2.1. Hacı Hasan Baba Türbesi

Hacı Hasan Baba Türbesi Baskil ilçe merkezine 3 km. uzaklıkta Doğancık köyünde bulunmaktadır. Türbenin bir bölümü günümüzde camii olarak kullanılmaktadır. Türbenin içerisine girildiğinde kapının hemen sol kısmında bulunan oda, mescit olarak kullanılmakta olup burada cemaatle namaz kılınmaktadır. Hacı Hasan Baba türbesine başta Baskil ve çevre köylerden olmak üzere Türkiye'nin değişik illerinden hastalar ziyarete gelmektedir. Türbede naaşı bulunan Hacı Hasan Baba ile ilgili bölgede anlatılan çeşitli rivayetler aşağıdaki gibidir:

KK12'den edinilen bilgilere göre Hasan Babanın ağası hacca gider. Ağanın eşi bir gün köfte yapar ve “beyim burada olsa bu köftelerden yedi” der. Bunun üzerine Hasan Baba, ağanın hanımına köfteleri ağasına götürmek istediğini söyler. Ağanın hanımı bu duruma çok şaşırır fakat Hasan Baba'nın acıktığını düşündüğünden dolayı köfteleri verir. Hasan Baba köfteleri aldıktan sonra bir rüzgâr gibi uçup köfteleri sığağı sığağına hacda bulunan ağasına verir. Ağa hacdan geldikten sonra eşiyile geçen bir konuşmasında “hacı olan ben değilim Hasan'dır” der (KK12).

KK18'den edinilen bilgilere göre hasta bir bayan rüyasında bu türbenin yerini görür ve rüyada bir şahısın kendisine buraya gelirse şifa bulacağını söylediğini görür. Fakat bayan bu türbenin yerini bilmez. Daha sonra tekrar rüyasında burayı görüp nerede olduğunu öğrenir. Kadın bunun üzerine Hacı Hasan Baba türbesine gelir ve burada uyur. Rüyasında Hacı Hasan Babanın kendisine türbenin etrafında ölmüş bir farenin

olduğunu ve bu pisliği temizlerse şifa bulacağını söyler. Kadın bunun üzerine uyanır ve her yerde ölmüş fare pisliği arar. Halının altında bulduğu fare pisliğini temizleyen kadın şifasını bulur (KK18).

Bir rivayete göre hayvancılıkla uğraşan Hasan Baba'nın bir ağası vardır. Ağa hacca gideceği zaman Hasan'da gitmek ister fakat ağa tek kişilik hazırlık yaptığından dolayı Hacı Hasan Baba'yı götürmez. Ağası hacdayken hanımı helva yapar ve Hasan'a ağanın bu helvayı çok sevdiğini söyler. Bunun üzerine Hasan, helvasını yer ve bir tabak helvayı da bohçalayıp kalkar. Helvayı sıcak sıcak Mekke'ye ağasına götürüp boş olan bohçasıyla tekrar köyüne döner. Hacdan gelen ağanın elini öpmeye gelen köylülere ağa, "önce Hasan'ın elini öpün sonra gelin. Çünkü gerçek hacı odur." der. Bunun üzerine herkes çobanı aramaya başlar ve Hacı Hasan Baba'nın şimdiki mezarının olduğu yerde naaşı bulunur. O günden sonra burası ziyaret olur. Çeşitli hastalıklar başta olmak üzere buraya gelinip adaklar adanır, kurbanlar kesilir (Görkem, 2006:146-147). Bu türbeyi başta felçli hastalar olmak üzere sara hastaları, çocuğu olmayan bayanlar ve psikolojik rahatsızlıkları olan kişiler ziyaret eder (KK10, KK11, KK18, KK50).

Kaynak kişiler bu ziyaret yeri, ziyarete gelen hastalar ve burada yapılan tedavi pratikleriyle ilgili şu bilgileri vermektedirler:

KK11, bu türbeye her türlü hastalığın şifası için gelinildiğini ve gelen hastaların mutlaka bir gece türbede kalması gerektiğini belirtir. Ayrıca dayısının eşinin felçli olduğunu, çarşamba günü bu türbeye tekerlekli sandalye yardımıyla getirildiğini, hastanın burada ağlayarak dua ettiğini ve bir gece kaldıktan sonra sabah yürüyerek ayrıldığını bildirmiştir.

KK50 ise daha çok felçli ve sakat hastaların ziyaret ettiği bu türbeye perşembe günü gelindiğini ve burada bir gece kalındığını belirtir. Çocuğu olmayan bayanların ise türbeye geldiklerinde önce Hasan Baba'nın yüzü huyu üzerine Allah'a dua ettiğini sonra türbenin önünde bulunan dut ağacının arasından geçerek şifa bulduğunu belirtmiştir.

3.2.2. Kasım Kadri (Kadr) Türbesi

Kasım Kadri türbesi Baskil ve Keban ilçe sınırında bulunan Kuluşağı köyünde olup bölgede en çok ziyaret edilen türbelerden biridir. Türbe, Kuluşağı köyüne 3 km. uzaklıkta yüksek bir tepede (Bayram Tepesi) olmasına rağmen araçla türbenin önüne kadar gelmek mümkündür.

Bir rivayete göre türbenin içinde bulunan iki mezarda Kazım ve Kadir adında iki kardeş vardır. Türbenin etrafında 10 şehite ait mezarlıklar bulunmaktadır. Buraya ruh ve sinir hastalıkları başta olmak üzere şifa bulmak amacıyla farklı türden hastalıkları bulunan hastalar gelmektedir. Gelen hastaların burada uyuduktan sonra düzeldiğine şahit olan ve türbenin bakımından sorumlu kişi KK24'ten edinilen bilgilere göre türbenin en az 700 senelik bir tarihi geçmişinin olduğu, iki kardeşin karşılıklı mezarlarının bulunduğu ve bu kişilerin ermiş birer komutan olduğu öğrenilmiştir. Bu türbenin kuzeyinde bulunan büyük bir ağacın 4-5 metre güneyinde bir mezar daha bulunmaktadır. Bu mezarın KK24 tarafından türbe haline getirildiği ve bu türbenin 30-35 yaşlarında şehit olan Kasım Kadri'nin akrabası olduğu ifade edilmiştir. İşkence çektirilerek şehit edildiği rivayet edilen bu şehidin ismi bilinmemektedir (KK24).

KK24'ten edinilen bilgilere göre 2012 yılında Şanlıurfa'nın Şirvan ilçesinden ermiş bir kişi buraya gelmiş ve KK24'ten 3 çay bardağı su istemiştir. Gelen suyun içine üzerinde Kur'an-ı Kerim'den bir ayetin bulunduğu kâğıdı bırakarak bu suya dualar okuyup KK24'e verir. Bu suyu buraya gelen ağır hastalara vermesini söyler. Kısa bir zaman sonra buraya psikolojik rahatsızlık yaşayan bir gelin gelir. Bu bayanın 2 yıl ruh ve sinir hastalıkları hastanesinde kaldığı, buna rağmen şifa bulamadığı ve tek başına bırakılırsa kendine zarar verdiği (yüksek yerlerden atlamaya çalışırken son anda engellendiği), hastanın yanında gelen yakın akrabaları tarafından belirtilir. KK24 tarafından okunmuş su bu hasta bayana verilir. Bayanın suyu içtikten sonra bir gece Kasım Kadri türbesinde uyuduğu hastanın sabah kalktığında sürekli ağlayarak ben düzeldim dediği ifade edilmiştir. Rüyasında üç kişinin gelip (bu üç kişi Kasım, Kadri ve ismi bilinmeyen sonradan türbe şeklini alan akrabaları) başında dua ederek elinde bulunan suyu hastanın yüzüne serptiği anlatılmıştır. Daha sonra buradan mutlu bir şekilde ayrılan hasta ve yakınlarının bir hafta sonra türbeye gelerek burada kurban kestiği belirtilmiştir.

KK24'ün verdiği bilgilere göre türbe ve etrafındaki mezarlıklar göz önüne alındığında bu bölgede 3'ü komutan olmak üzere toplam 50'ye yakın şehit bulunmaktadır. Buradaki askerlerin nereden geldikleri bilinmemekle beraber İslamiyet'i yaymak için buraya gelen ve şehit olan askerler olduğu söylenmektedir. Askerlerin şehit olmasıyla ilgili anlatılan hikâye ise şöyledir: Türbenin bulunduğu tepenin karşı yamacındaki dağda Hristiyanların kalesi bulunur. Bir gece burada nöbette bulunan askerlerin uyuduğunu gören Hristiyan askerleri gelip tüm askerleri şehit eder (KK24).

Kaynak kişiden bu ziyaret yeri, ziyarete gelen hastalar ve burada yapılan tedavi pratikleriyle ilgili şu bilgiler verilmektedir:

şıfa bulmak amacıyla buraya gelen hastalar Kasım Kadri Türbesini ve etrafta bulunan şehit askerlerin mezarlarını gezerek dualarını eder ve türbenin yanında uyurlar. Uykusunda şıfa bulduğuna dair rüya gören kişiler eski sağlığına kavuşur. İyileşen hastalar daha sonra tekrar gelip kurbanlarını kesip etini çevredekilere dağıtırlar (KK24).

3.2.3. Şeyh Muhammed Türbesi

Baskil İlçesine bağlı Şefkat mahallesinde bulunan bu zatın kabrinin üzerinin ilk etapta olmadığı, rüyasında bu mezarı gören bir kişinin gelip kabri içine alan ve bir odadan oluşan bir türbe yaptırdığı anlatılmaktadır. Bu türbeye daha çok psikolojik rahatsızlığı olan hastaların ve çocuğu olmayan bayanların başvurduğu bilinmektedir (KK5).

Kaynak kişiler bu ziyaret yeri, ziyarete gelen hastalar ve burada yapılan tedavi pratikleriyle ilgili şu bilgileri vermektedirler:

KK5, türbenin bakımsız olması ve türbenin etrafında abdest vd. ihtiyaçlar için çeşme bulunmamasından dolayı çok fazla ziyaret edilmediğini belirtir. Ayrıca gelen hastaların dua edip namaz kıldığını bildirmiştir.

KK12 ise türbeye şıfa bulmak için gelen hastaların dua ettikten sonra ağaca ip bağladığını belirtir.

3.2.4. Musa Havrani Türbesi

Musa Havrani Türbesi, Baskil İlçesine 19 km uzaklıktaki Akdemir Köyünde bulunmaktadır. Türbenin yanında bulunan cami, 1304 yılında Bizans döneminde kilise olarak inşa edilmiş tarihi bir yapıdır. Türbede naaşı bulunan zatın bir komutan olduğu belirtilmekte ve türbede bu bölgeye ait olduğu söylenen 900 yıllık bir sancak bulunmaktadır. Bir binbaşının buraya gelerek birlik kurduğu ve kiliseyi camiye çevirdiği ifade edilmektedir (KK21, KK19, KK20). Bu askerin buraya gelme sebebinin Anadolu'da İslamiyet'i yaymak olduğu kaynak kişiler tarafından belirtilmiştir (KK21).

Bu türbeye başta çocuğu olmayan kadınların ve birtakım ruhsal sorunları olan hastaların gelerek şifa buldukları belirtilmiştir. Çocuğu olmayan bir bayanın burada ağlayarak “Allah’ım evimi kurtar, yuvam dağılmasın çocuğum olsun!” şeklinde dua ettiği ve 15 gün sonra hamile kaldığına köylülerin şahit olduğu ifade edilmiştir (KK22).

Bir rivayete göre çocuğu konuşmayan bir bayan rüyasında bu türbeyi görür. Cuma akşamı çocuğuyla birlikte bu türbeye gelir. Burada çocuğuyla uyuyan anne, rüyasında beyaz cübbeli bir kişinin çocuğunun etrafında gezerek çocuğun eline bir defa vurduğunu görür. Bunun üzerine anneyle çocuk uyanır ve çocuk “anne, anne!” diyerek konuşmaya başlar (KK21).

Kaynak kişiler bu ziyaret yeri, ziyarete gelen hastalar ve burada yapılan tedavi pratikleriyle ilgili şu bilgileri vermektedirler:

KK19, KK20 ve KK21, cuma akşamı türbeye gelen hastanın türbede bir gece kalması gerektiğini bildirmişlerdir.

KK21, psikolojik rahatsızlığı bulunan hastaların türbeye geldiğini ve burada bulunan sancağı öptükten sonra şifa bulduğunu belirtir.

KK21 ve KK23, türbeye gelen hastanın önce dua ettiğini sonra kabrin üzerinde bulunan taşı vücuduna sürerek şifa beklediğini belirtmişlerdir.

KK22 ise türbenin önünde bulunan delikli taşa gelen lohusa kadının ve bebeğinin kıyafetleri bu taştan geçirilerek kırklarının çıkarıldığını belirtmiştir.

3.2.5. Abdulvahab Gazi Türbesi

Baskil ilçe merkezine 58 km. uzaklıkta Bilaluşağı köyünde yer almaktadır. Abdulvahab Gazi türbesi, kendi ismiyle adlandırılan ulaşımı oldukça zor ve dik “Abdulvahab Gazi Dağı” yamacında bulunan bir mağara içerisindedir. Mağaranın ön kısmı bir kapı ve kapının her iki yanı pencereler bırakılarak kapatılmıştır. Kapının üst kısmına 1994 yılında “Rahman ve Rahim Olan Yüce Allah’ın Adıyla ve Sancaktar Abdulvahab Gazi Kapına Geldik Şefaata Eyle” yazısı yazılmıştır. Türbenin hemen ön kısmında kurban kesimi için beton bir zemin yapılmıştır. Hastalar ziyaretin önünde bulunan ağaca şifa bulmak amacıyla dilek tutup çaput bağlarlar (KK27, KK43).

Abdulvahab Gazi ile ilgili birçok rivayet bulunmaktadır. Battalname’de Hz. Muhammed (s.a.v) sancaktarı olduğu belirtilmiştir. Peygamber efendimizin isteği üzerine kutsal emanetleri Malatya’ya getirerek Battal Gazi’ye ulaştırmıştır. Battal Gazi’yle birlikte Anadolu’da İslamiyeti yaymak için çalışmıştır (<https://www.kulturportali.gov.tr>). Bir savaş esnasında Ahmet Turan ile birlikte şehit düşmüştür (Görkem, 2006: 63).

Abdulvahab Gazi türbesine başta Elazığ olmak üzere çevre illerden hastalar gelmektedir. Türbeye daha çok çocuğu olmayanlar çiftler, felçli hastalar ve psikolojik sorunlar yaşayan kişiler gelmektedir. Buraya gelen hastalar dua edip adak adarlar. Şifa bulan hastalar daha sonra tekrar gelip adaklarını burada kesip etini durumu iyi olmayan kişilere verirler (KK19).

Abdulvahab Gaziyle ilgili anlatılan bir rivayet şöyledir: Fırat nehri kenarında evi bulunan Abdulvahab Gazi’nin bir asker olduğu belirtilir. Abdulvahab Gazi bir savaş esnasında yaralanır ve kabrinin bulunduğu dağa sığınarak bekler. O’nun akan kan izlerini takip eden Bizans askerleri dağın etrafını kuşatır. Bizans kralının kızı Abdulvahab Gazi’nin yaralı olduğunu görür ve ona su taşırken babasının askerleri tarafından şehit edilir. Askerler daha sonra Abdulvahab Gazi’yi da şehit ederek oradan

ayrılır. Yolun alt tarafında kral kızının üst tarafta ise Abdulvahab Gazi'nin kabri bulunmaktadır.

3.2.6. Sıddı Zeynep Türbesi

Baskil ilçe merkezine 58 km. uzaklıkta Bilaluşığı köyünde Abdulvahab Gazi türbesinin alt kısmında bulunmaktadır. Aslen Bizans kralının kızı olduğu ve bir savaş sırasında yaralanan Abdulvahab Gazi'nin dağa sığındığını görünce ona yardım ettiği anlatılmaktadır. Abdulvahab Gazi'nin iyileşmesi için ona su taşıdığı zaman babasının askerleri tarafından görülmüş ve yaralı olan Abdulvahab Gazi'yi şehit eden askerler tarafından vurulduğu belirtilmiştir. Bölge halkı tarafından Abdulvahab Gazi ile birlikte Bizans kralının kızının cenazesi defnedilmiş ve halk tarafından ismi bilinmeyen bu kıza Zeynep ismi verilmiştir (KK8). Abdulvahab Gazi'yi ziyarete gelen hastalar Sıddı kızı Zeynep türbesini de ziyaret etmektedirler. Çocuğu olmayan bayanlar buraya gelip dua eder, namaz kıldıktan sonra çocuğu olması halinde bir kurban keseceğine dair adak adarlar. Duaları kabul olan hastalar daha sonra tekrar gelip kurbanlarını burada keserler.

Kaynak kişiler bu ziyaret yeri, ziyarete gelen hastalar ve burada yapılan tedavi pratikleriyle ilgili şu bilgileri vermektedirler:

KK7, çocuğu olmayan bayanların türbenin içinde bulunan Kur'an-ı Kerim'den sureler okuduklarını, şifa amacıyla iki rekât namaz kıldıklarını ve dua ettiklerini belirtir. Daha sonra türbenin yanında bulunan ağaca çaput bağlayarak dilekte bulduklarını, duaları kabul olan hastaların ise tekrar türbeye gelip kurban keserek fakirlere dağıttıklarını bildirmiştir.

KK9 ise kırklı bayanların kabrin yanında namaz kılarak dua ettiklerini ve bu şekilde şifa bulacaklarına inandıklarını bildirmiştir.

3.2.7. Şeyh Aziz Türbesi

Baskil ilçesine bağlı Şefkat mahallesinde kabri bulunan bu kişinin kimliği hakkında bilgi olmamakla beraber önemli bir zat olduğu düşünülmektedir. Sapak bir alanda

bulunan bu türbeye bir evin bahçesinden geçilerek gidildiğinden dolayı bölge halkı dışında pek bilinmemektedir. Burada bulunan zat'ın kabrini daha çok sarılık hastaları ile çocuğu olmayan bayanlar ziyaret ederler (KK3).

Kaynak kişi bu ziyaret yeri, ziyarete gelen hastalar ve burada yapılan tedavi pratikleriyle ilgili şu bilgileri vermektedir:

KK3, bu türbeye hastaların genellikle çarşamba günü geldiğini bildirir. Türbeye sarılık için gelen hastanın yanında haşlanmış yumurta getirdiğini ve getirdiği yumurtanın beyazını toprağa sürüp yedikten sonra sarısını bıraktığını ifade etmiştir. Ayrıca gelen hastaların buradan bir miktar toprak aldıkları belirtilmiştir.

3.2.8. Seyit ve Şair Teslim Abdal

Baskil ilçe merkezine yaklaşık 65 km. uzaklıktaki Tabanbükü köyünde Teslim Abdal mezarlığında bulunmaktadır. Türbede biri Teslim Abdal'a diğeri ise oğlu Seyyid Kalender'e ait iki mezar bulunmaktadır. Bölgede Teslim Abdal hakkında çeşitli rivayetler bulunmakla birlikte onu Anadolu'nun birçok kenti sahiplenmiştir. Edebiyat araştırmacıları Teslim Abdal'ın hayatı ve şiirleri hakkında pek çok çalışmalara yer vermiştir. Kaynak kişilerden edinilen bilgilere göre Teslim Abdal ozanlığının yanı sıra aynı zamanda da bir dededir. Türbe genellikle psikolojik rahatsızlıklar ve ağrı sorunu yaşayan hastalar başta olmak üzere çeşitli rahatsızlıklar için ziyaret edilir.

Kaynak kişi bu ziyaret yeri, ziyarete gelen hastalar ve burada yapılan tedavi pratikleriyle ilgili şu bilgileri vermektedir:

Buraya gelen hastalar dualarını ettikten sonra sanduka üzerinde bulunan taşları ağrıyan bölgelerinde gezdirirler. Aynı zamanda gelen hastalar yanlarında çeşitli şekerlemeler getirerek burada bırakır, duaları kabul olan kişiler ise daha sonra tekrar gelerek burada kurban keserler (KK39).

3.2.9. Katarlı Baba

Baskil ilçe merkezine yaklaşık 65 km. uzaklıkta Tabanbükü köyünde bulunmaktadır. Türbede yatan zat'ın kim olduğu ve köye ne zaman ne için geldiği bilinmemektedir. Katarlı Baba türbesine, daha çok çocuğu olmayan bayanlar gelirler.

Kaynak kişiler bu ziyaret yeri, ziyarete gelen hastalar ve burada yapılan tedavi pratikleriyle ilgili şu bilgileri vermektedirler:

Çocuğu olmayan bayanlar dua ederek ellerini kabrin taşına sürer daha sonra elini vücudunda gezdirir (KK4).

Çocuğu olmayan bayanlar türbeye getirilir ve boynuna bir ip bağlanır. Hasta kabrin etrafında üç defa döndürülürken “Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali” der. İpi tutan kişi ise “kulunsuz kısrak satıyorum.” der. Bu ritüeli izleyen bayanlar fiyat teklifinde bulunur. Ücreti yüksek tutan kişiye herkes “Hayırlı uğurlu olsun!” der. Daha sonra hasta Katarlı Baba'nın kabrinin taşını yüzünü sürerek niyetini diler (Kıyak, 2012:176).

3.2.10. Şeyh Ahmet Dede Türbesi

Baskil ilçe merkezine yaklaşık 65 km. uzaklıkta Tabanbükü köyünde bulunmaktadır. Türbenin giriş kapısının üzerinde “Pir-i Piran Serçeşmey-i Mürşidân Hoca Ahmed Yesevi D.1103- Ö.1163” yazısı bulunmaktadır. Türbede Şeyh Ahmet Dede ve kardeşi Şeyh Hasan'ın kabri bulunmaktadır. Çeşitli hastalıklar için türbeye gelen hastalar türbede bulunan taşları ağrıyan yerlerine sürerek şifa bulacağına inanır. Türbede duaları kabul olan kişiler ve şifa bulan hastalar daha sonra tekrar türbeye gelerek kurban keser. Kesilen kurban pişirilip dağıtılır (Kıyak, 2012:171).

3.2.11. Derviş Ali Türbesi

Türbe, Baskil ilçe merkezine yaklaşık 65 km. uzaklıkta Tabanbükü köyü Garipler Mezarlığında bulunmaktadır. Kaynak kişilerden edinilen bilgilere göre Teslim Abdal'ın torunu olan Derviş Ali, Şeyh Ahmet Dede türbesinin bitişiğine yapılmış olan türbenin içerisinde bulunur. Çeşitli hastalıklar veya dualarının kabulü için türbeye gelen kişiler burada mum yakarak dua eder (KK7).

Kaynak kişi bu ziyaret yeri, ziyarete gelen hastalar ve burada yapılan tedavi pratikleriyle ilgili şu bilgileri vermektedir:

KK8, çeşitli hastalıklar için türbeye gelen kişilerin burada dualarını edip türbe üzerinde bulunan taşları ağrıyan yerlerine sürdüklerini belirtir.

3.2.12. Gül Mustafa

Baskil ilçe merkezine yaklaşık 65 km. uzaklıkta Tabanbükü köyü Garipler Mezarlığında bulunmaktadır. Türbeye gelen hastalar hem çeşitli dilek ve arzularının gerçekleşmesi hem de bazı hastalıklarının tedavisi amacıyla buraya başvururlar. Bu türbeye genellikle psikolojik sorun yaşayan kişiler, çocuğu olmayan bayanlar ve felçli hastalar gelirler (Kıyak, 2012:172-173).

Buraya gelen hastalar; önce dua eder sonra mezarın etrafında dönerler. Ayrıca mezar taşını öpüp yüzlerini bu taşa sürerler (Kıyak, 2012:172-173).

3.2.13. Ocağı Seyyid

Yaşadığı evi ve kabri Baskil-Keban ilçe sınırında bulunan Dervişdere köyünde bulunmaktadır. Ocağı Seyyid'in 1619'lu yıllarda yaşadığı, sahabe soyundan olduğu ve İslamiyet'i yaymak için bölgeye geldiği ifade edilmiştir (KK46, KK47). Evi ve kabri arasında yaklaşık 4-5 km. mesafe bulunan Ocağı Seyyid'i ziyarete gelen kişiler kabrinin bulunduğu yerden ziyade daha çok yaşadığı evi ziyaret ederler (KK46, KK47). Daha önce camsız ve mevcut halinden çok büyük olan evin zamanla yıkılmasından dolayı köy halkı tarafından tek göz oda halinde yeniden inşa edilmiş ve girişine cam eklenmiştir (KK47). Ocağı Seyyid'in evinin içinde dört tane geniş direk bulunmakta ve bu direklerin üzerinde Ocağı Seyyid'in beslediği geyiklere ait olduğu tahmin edilen geyik boynuzları bulunmaktadır. Evin tam ortasında seccade üzerinde kılıç, maşa, at nalı ve mızrak gibi savaş aletleri yer almaktadır. Bu aletlerden dolayı zatın bir asker olduğu ve savaşlara katıldığı düşünölmektedir. KK47'nin aile büyüklerinden edindiği bilgilere göre Ocağı Seyyid'in Dervişdere köyünde ailesiyle birlikte kaldığı ve şehit olduğu rivayet edilmektedir. Evin bulunduğu köyde yaşayan

tüm hanelerin rüyasında gördüğü orta boylu, dolgun ve etrafında hep kalabalık bir ordu bulunan kişinin Ocağı Seyyid olduğu düşünülmektedir (KK47).

Ocağı Seyyid ile ilgili bölgede anlatılan bir rivayete göre 1600'lü yıllarda Keban'da bir padişah vardır. Toprak vergisini vermiyor diye Ocağı Seyyid'i padişaha şikâyet ederler. Padişah askerlerine Seyyid'i getirmelerini emreder. Askerler Seyyid'i alıp padişahın huzuruna çıkarırlar. Padişah ceza olarak Seyyid'in yanın ocağına atılmasını emreder. Padişahın emriyle Seyyid ocağına atılır kapağı kapatılır. Sabah ocağın kapağı açıldığında Seyyid'in kafasında kar bulunduğu ve yaşadığını görünce şaşırırlar. Seyyid "Yakamı bırakında namazımı kılayım, namaz vakti geçiyor." dedikten sonra askerler onu bırakır. Aradan bir süre geçtikten sonra padişah hastalanır ve dayanılmaz bir sancı içindeyken çareyi Seyyid'de bulur ve Seyyid'i çağırır. Askerler Seyyid'in yanına gider ama Seyyid gelmez. Fakat "Padişaha söyleyin merak etmesin düzelecek o!" der. Askerler gidip Seyyid'in söylediklerini padişaha iletir. Kısa zaman sonra da padişah eski sağlığına kavuşur (KK47).

Kaynak kişiler bu ziyaret yeri, ziyarete gelen hastalar ve burada yapılan tedavi pratikleriyle ilgili şu bilgileri vermektedirler:

Çocuğu olmayan bayanların cuma akşamı buraya gelerek uyuması gerekir. Eğer rüyasında çocuk görürse şifa bulur (KK47).

Felçli hastalar gelip uydukları zaman şifa bulurlar. Burada bulunan savaş gereçlerini ağrıyan yerlerine sürülen toprağa şifa bulur (KK47).

Ocağı Seyyid'in evine girildiğinde sağ üst köşede bulunan ocaktan toprak alan hasta evine döner. Alınan toprak ikiye ayrılır. Bir kısmı suya katılıp içilir, diğer kısmı ise hastanın ağrıyan yerlerine sürülür (KK47).

Ocağı Seyyid'in evinden alınan toprak suyla karıştırılarak yıkanılır (KK46).

3.2.14. Pir Kemal Türbesi

Baskil ilçe merkezine 19 km. ve Resulkahya köyüne 3 km. uzaklıkta bulunmaktadır. Türbe dıştan bir ev gibi görünmektedir. Binanın içerisi iki odadan oluşmuş olup bir odada gelen hastaların uyuması için yatak bulunurken diğer odada Pir Kemal'in sandukası bulunmaktadır. Pir Kemal hakkında pek bilgi olmamakla birlikte Rumlarla savaşmak için geldiğine ve burada şehit olduğuna inanılır (Kıyak, 2012:170).

Kaynak kişi bu ziyaret yeri, ziyarete gelen hastalar ve burada yapılan tedavi pratikleriyle ilgili şu bilgileri vermektedir:

KK51, buraya sara hastalarının, korku ve bayılma, ruhsal bozukluklar yaşayan hastaların ve çocuğu olmayan kadınların gelip dua ettiklerini ve burada bir gece kaldıklarını ifade etmiştir.

3.2.15. Yusuf Baba Türbesi

Bu türbe Baskil ilçe merkezine 37 km. uzaklıkta olup Akuşağı köyünde bulunmaktadır. Yusuf Baba olarak bilinen kişinin ocak olduğu bilinmektedir. Kabrinin etrafı ve üstü yapılmamıştır. Bu türbeyi daha çok kanser hastaları, sarılık hastaları, nazar ve korku duyan hastalar ziyaret etmektedir (KK25, KK27).

Kaynak kişiler bu ziyaret yeri, ziyarete gelen hastalar ve burada yapılan tedavi pratikleriyle ilgili şu bilgileri vermektedirler:

KK25, kanser hastalarının burayı ziyaret ederek dua ettiklerini ve şifa beklediklerini belirtmiştir.

KK27 ise felçli hastaların buraya gelerek iyileşeceğine inandıklarını bildirmiştir.

3.3. HASTALIKLARIN TEDAVİSİNDE BAŞVURULAN OCAKLAR

Soy ve Alevi-Kızılbaş topluluklarının Anadolu'nun bazı bölgelerinde bulunan kutlu mekânları anlamında kullanılan ocak kelimesi halk hekimliği içerisinde belirli bir veya birkaç hastalığı sağaltma gücünde olan, bu işin yöntemlerini bilen, bunu uzmanlık

edinmiş kimseler olarak tanımlanmıştır (Borotav, 2015:129). Baskil’de sağaltma işlevini yapan ocaklar, geçmişte oldukça fazla olmasına rağmen günümüzde modern tıbbın yaygınlaşmasıyla bu işlemi sürdüren kişilerin sayısı oldukça azalmıştır. Geçmişte köy köy gezerek sağaltma işlevini yapan ocaklar olduğu gibi belirli bir köyde ikamet eden ocaklarda bulunmaktaydı. Ocakların bazıları tek bir hastalığı sağaltırken bazıları ise birden fazla hastalığı sağaltma gücüne sahipti. Bölgede ocakların genellikle aileden el alarak bu geleneği devam ettirdikleri bilinmektedir.

Ocaklar sağaltma işlevini bitkisel, hayvansal, madensel vd. maddelerden yararlanarak hazırladıkları emlerle veya el aldıkları ocaklıdan öğrendikleri bazı özel yöntemlerle yapmaktadırlar. Ocakların kullandığı sağaltma yöntemleri gerçekçilik ve büyücülüktür olarak gruplanabilir. Ayrıca her ikisinin birlikte kullanıldığı yöntemler de vardır. Baskil’de bulunan ocaklar sıklıkla gerçekçilik ve büyücülük yöntemlerini bir arada kullanarak sağaltma işlevini gerçekleştirmişlerdir. Ayrıca burada bulunan ocaklar sağaltma işlevini yaparken genellikle çarşamba gününü tercih etmişlerdir. Bu günü tercih etmelerinin sebebi ise çarşamba günü yapılan sağaltmalarda daha çok başarıya ulaşılmasıdır. Ayrıca kendi büyüklerinin de çarşamba günü tedavi yaptıklarını ifade etmektedirler. Diğer yandan ocaklar sağaltmaları bazen tek seferde bazen üç hafta tekrarlayarak devam ettirmişlerdir. Hastalığın hangi safhada olduğu tedavinin tekrarlanmasının nedeni olarak açıklanmaktadır.

“Ocak geleneğinde hasta tedavi edildikten sonra hastanın ya da yakınlarının gönlünden kopan bir miktar parayı ocağa vermesi adettendir.” (Tek, 2018: 108). Fakat Baskil’de ocak olan KK39’dan edinilen bilgiye göre ocak sağaltma yaparken bunun karşılığında hastadan para, sabun veya herhangi bir şey almak zorundadır. Bunu sebebi hastadaki acıyı ve ağrıyı ocağa devretmektir. Geçmişte sağaltmalar daha çok erkekler tarafından yapılırken, günümüzde daha çok bayanlar tarafından yapılmaktadır. Baskil’de ocaklar tarafından tatbik edilen bazı sağaltma uygulamalar aşağıdaki gibidir:

3.3.1. Bel Fıtığı

(KK27)

Sebebi : Kişinin taşıyamayacağı ağırlıkta bir yük kaldırması, zorlanması.

Belirtileri : Kulunçlarda oluşan ağrı, şiddetli sırt ağrısı.
Tedavisi : Beli tutulan (nısk) hasta, bir yakınıyla beraber ocağa gelir. Hasta düz bir tahtanın üzerine yatırılır. Ocak Mehmet Dayı eline mızrak ve bir ağaç parçası alarak içeri girer. Hastanın yanındaki adam Mehmet Dayı'ya yüksek sesle sorar.

- Sen nerden gelisin?
- Ben Karadağ'dan gelim.
- Ne arisin?
- Ben nısk arım.
- Görse vurur musun?
- Vururum

diyen ocak elindeki tahtaya mızrağı sertçe vurur. Vurduktan sonra hasta iyileşir.

(KK9)

Tedavisi : Tavşanuşağı Köyünde fitiği olan kişinin beli ocak tarafından kırılır.

3.3.2. Bezleme

(KK47)

Sebebi : Üzüntü.

Belirtileri : İlk olarak hastanın ağızı ve dişlerinde sızıntı olur sonra şişmeye başlar.

Tedavisi : Ilık suyun üstüne dualar okunur sonra okunmuş su ile ağızda gargara yapılır.

(KK28)

Sebebi : Üzüntü, korku.

Belirtileri : Boyun kısımda oluşan şişlik.

Tedavisi : Ocak kendi evinde bulunan meşe külüne dualar okur. Hasta külün bir kısmını suya katıp içerken diğer kısmını da boynuna sürer.

(KK7)

Sebebi : Korku.

Belirtileri : Dil tutulması, boğaz şişmesi.

Tedavisi : Erkek kardeşi olmayan veya dul bayanlar tarafından tedavi edilir. Ocak, yabani bitkileri ezerek üzerine dualar okur. Daha sonra ocak yaptığı karışımı hastanın şişen bölgesine sürer.

(KK29)

Sebebi : Üzüntü.

Belirtileri : Yüzün şişmesi.

Tedavisi : Hasta ocağa gider ve o ocaktan odun külü alır. Bu kül, su ile karıştırılıp yüze sürülür.

3.3.3. Biruv/Dermağu

(KK14)

Belirtileri : Gözün etrafında ve elde oluşan beyaz lekeler.

Tedavisi : Bu hastalık için çarşamba günü ocağa gidilir. Önceden toplanıp kurutulmuş biruv otununun kökü kesilirken dualar okunur. Daha sonra biruv otu bir küreğin içinde yakılır. Köz haline gelen ot havanda ezildikten sonra kırmızı ineğin yağıyla karıştırılıp hastalıklı bölgeye sürülür. Bu esnada ocak İhlas, Nas ve Felak surelerini birer defa okur. Kalan karışım hastaya verilir ve bu işlemi rahatsızlık geçene kadar tekrar edilmesi istenir.

(KK31)

Belirtileri : Kaşıntı, leke.

Tedavisi : Biruv için çarşamba günü ocağa gidilir. Biruv otu yakılır, külü tereyağı veya diş macunuyla karıştırılıp krem haline getirilir. Kaşınan ve leke olan yerlere sürülür.

(KK39)

Belirtileri : Yara oluşması, kaşıntı.

Tedavisi : Bu hastalık için çarşamba günü bir kalıp sabunla ocağa gidilir. Ocak dermağı otunu hastaya verir ve “El bizden sebep Allah’tan!” der. Otu yakıp külünü tuzsuz tereyağıyla karıştıran hasta, bu karışımı yaraya sürer. Bu işlem üç gün tekrar edilir. Yara çok kötüyse bir hafta banyo yapılmaz. Ocağa sabun getirilmesinin nedeni sabunun acıyı temsil etmesidir.

3.3.4. Egzama

(KK14)

Belirtileri : Elin üst kısmında oluşan çatlaklılar.

Tedavisi : Bu hastalık için çarşamba günü ocağa gidilir. Yedi arpaya dualar okuyan ocaklı daha sonra arpanın uçlarını keser. Kesilen arpalarla egzamanın etrafı dua edilerek çizilir. Daha sonra bu arpalar hastaya bataklık bir yere gömülmesi için verilir. Hasta arpaları bataklığa gömdükten sonra arkasına bakmadan ayrılır.

3.3.5. Göğüs hastalıkları

(KK27)

Belirtileri : Bayanların göğsünde oluşan şişme ve morarma, göğüslerde aşırı ağrı.

Tedavisi : Akuşağı Köyündeki Şeyh Yusuf soyundan olan Cebrail’in ocağına gidilir. Ocak önce hastanın göğsünü bir jilet yardımıyla çizip pis kanı akıtır. Sonra göğüsün üzerine hiro otu sürüp tedaviyi sonlandırır.

3.3.6. İtdirseği

(KK47)

Belirtileri : Gözde kızarıklık ve şişlik oluşması.

Tedavisi : Kırmızı renk ineğin sütüyle yapılmış tereyağı ile taş kınası karıştırılıp hamur haline getirilir. Ocak bu hamura dualar okur ve bir kısmını hastanın gözüne sürer. Kalanını hastaya verip üç çarşamba bu işlemi tekrarlamasını ister.

3.3.7. Kırık/Çıkık/Çatlak

- Çıkıklarda kırıkçı Yusuf adlı ocak dikdörtgen şeklindeki süngerini ılık su kullanarak yeşil sabunla köpürtür ve çıkığın olduğu yere sürerek yumuşatır. Daha sonra çıkığı elle hareket ettirerek yerine yerleştirir (KK8).
- Çatlak için Haroğlu köyünde bulunan yaşlı adam (İsmi hatırlayamadı) çatlağın olduğu yere yumurta sürer daha sonra bezle sararak hastayı evine gönderir (KK19).
- Gelen hastanın yaralı bölgesinin kırık veya çıkık olduğunu anlamak için ilk olarak ocak elle ovalayıp kontrol eder. Bu işlemi yapan ocak ne olduğunu anladıktan sonra çıkıksa ani bir hareketle yerine yerleştirir. Kırık varsa yaraya günümüzde kırıklar için kullanılan alçının görevini yerine getirmesi için yumurtanın sarısını sürer. Daha sonra küçük tahta parçalarıyla o kısım sabitlenir (KK19).
- Kırıkçı, yumurtanın sarısıyla sabunu karıştırıp ezilen ve kırılan bölgeye sürer. (KK47)

3.3.8. Korku

(KK7)

Sebebi : Korku.

Tedavisi : Korkan kişi hocaya götürülür. Hoca, Kur'an-ı Kerimden birkaç sure okuyup aniden Kur'an'ı korkan kişinin yüzüne doğru yaklaştırarak çarpar. Bu işlem üç defa tekrarlanır.

(KK25)

Tedavisi : Korku için ocağa gidilir. Ocak dua okurken yanında bulunan havluyu iki ucundan tutarak hastanın yüzüne yaklaştırır. Yüzüne değdirmeden sağa ve sola hareket ettirir. Böylece korkunun geçtiğine inanılır.

(KK34)

Tedavisi : Korku için hocaya giderek muska yaptırılır. Hasta yapılan muskayı sürekli üzerinde taşır.

(KK7)

Tedavisi : Korkan kişi hocaya götürülür. Hoca suya dualar okuyarak üfler. Daha sonra bu su, hasta tarafından içilir.

3.3.9. Miristan

(KK27)

Belirtileri : El, yüz ve gözde çıkan ve etli bene benzeyen bir hastalıktır.

Tedavisi : Bu hastalığın tedavisinde Bekir Sazak'ın ocağına gidilir. Yedi tane siyah arpayla gözünün etrafı çizilir sonra arpalar çürümesi için bataklığa gömülür. Arpalar çürüyünce hastalığın geçeceğine inanılır.

(KK52)

Belirtileri : Kaşıntıyla başlayıp sulu yaraya dönüşen bir hastalıktır.

Tedavisi : Çarşamba günü hocaya götürülür. Hoca dua edip suya okur. Okunan su, kaşınan yerlere sürülür.

3.3.10. Nazar

(KK13)

Sebebi : Nazar.

Tedavisi : Ocağın dedesinden kalma bir yıldızname kitabı bulunur. Ocak bu kitaba bakarak hasta hakkında bilgiler vermeye çalışır. Daha sonra dua ederek nazar başta olmak üzere birçok hastalığa şifa bulmaya çalışır.

(KK13)

Sebebi : Nazar.

Belirtileri : El ve ayak parmaklarında şişlik oluşur.

Tedavisi : Ocaklı kişi hastaya kurşun döker. Ocak önce kurşunu tavada eritir. Daha sonra bir kabın içine su koyar. Hastanın üstü bir örtüyle kapatılır. Eritilen kurşun su dolu kabın içine bırakılır. Kurşun suya bırakılırken sürekli kısa surelerden okur. Suyun içine bırakılan kurşunun şekline göre ocak yorum yapar.

3.3.11. Sarılık

(KK25)

Belirtileri : Kişinin göz bebeği sararır ve sürekli halsizlik meydana gelir.

Tedavisi : Hastanın alnı, çene ile boyunun birleştiği bölgesi ve ayak topuğunun arkası jiletle hafif kanatılır. Kanatırken dua edilir.

3.3.12. Siğil Ocağı

(KK14)

Tedavisi : Bu hastalık için çarşamba günü ocağa gidilir. Kalemle siğilin etrafı dualar edilerek çizilir. Daha sonra göz hakkı diyerek hasta ocaklıya sembolik bir şey (şeker veya para) verir.

(KK49)

Tedavisi : Her perşembe günü ocağa gidilir. Ocak dua ederken siğilin etrafı kalemle çizilir. Bu işlem üç hafta tekrarlanır.

(KK48)

Tedavisi : Üç perşembe art arda ocağa gidilir. Ocaklı iğde dalıyla siğilin etrafını çizerek dualar okur.

(KK9)

Tedavisi : Ocaklı, oluşan her siğil için üç arpa alıp uçlarını keser. Daha sonra dualar okuyarak bu arpalarla siğilin etrafını çizer. En son bu arpalar bataklığa gömülür. Arpalar yok olduğunda hastalığın da geçeceğine inanılır.

3.3.13. Yılcık ocağı

(KK27)

Belirtileri : Vücudun çeşitli yerlerinde kızamık ve lekeler oluşur. Tüm vücutta ağrı oluşur.

Tedavisi : Yılcık çıkan bölgeyi ocak jiletle kesip yabancı otlar sürerek tedavi eder.

(KK39)

Tedavisi : Yılcık ocağından toprak alan hasta evinde bu toprağı tüm vücuduna sürer.

(KK18)

Belirtileri : Genelde yüz ve kollarda lekeler çıkar. Hastalık tedavi edilmediği takdirde ölümlerle sonuçlanır.

Tedavisi : Ocaklı yılcık olan hastaya hissettirmeden fare eti yedirir. Hasta eti yedikten sonra ocaklı hastaya fare eti yedirildiğini söyler. Hasta bunun sonucu bir tiksinti duyar ve iyileşir.

3.4. TEDAVİLERDE KULLANILAN BİTKİSEL, HAYVANSAL, MADENSEL VE DİĞER ÜRÜNLER

3.4.1. Tedavilerde Kullanılan Şifalı Bitkiler

Halk, tedaviler esnasında çeşitli bitkilerden yararlanmışır. Saha çalışması neticesinde halk hekimliğı uygulamalarında kullanılan bitkiler ve bu bitkilerin hangi rahatsızlıkların tedavisinde kullanıldığı aşağıda alfabetik olarak sıralanmıştır:

- Acı badem : Şeker hastalığı
- Acı biber : Şeker hastalığı, boğaz ağrısı, ses kısıklığı
- Ada çayı : Grip, nezle

- Arpa : Siğil, mantar
- Arpa samanı: : Romatizma
- Ayva çekirdeği : Sivilce, grip/nezle
- Ayva yaprağı : Boğmaca, ishal, öksürük
- Badem : Astım, nefes darlığı
- Badem çağalası : Şeker hastalığı
- Bal kabağı : Kadın hastalıkları
- Beyaz çalı : Siğil
- Biruv otu : Biruv hastalığı
- Böğürtlen : Ağız yaraları
- Böğürtlen çiçeği : Şeker hastalığı
- Buğday : Kanser, nazardan korunma
- Bulgur : Akrep sokması
- Büm bitkisi : Göğüs hastalıkları
- Ceviz : Kolestrol
- Ceviz kabuğu : Diş temizliği, el-ayak çatlakları

- Ceviz yaprağı : Saç dökölmesi, sivilce, iltihap
- Çakır otu (çoban eğen) : Böbrek taşı, damar tıkanıklığı
- Çay : Göz ağrısı, böbrek ağrısı, pamukçuk, ishal
- Çingen küllahı bitkisi : Buruna kaçan kurt için
- Dardağan : Çıban, mantar, soğuk algnlığı
- Dermavu otu : Yaralar, karıncalık hastalığı
- Diken otu : Kalp damar hastalığı
- Dolık : Bağırsak tembelliği
- Domates : Akrep sokması
- Dut : Alerjik egzama, bağırsak kurdu, kanser, kansızlık
- Dut ağacı : Çocuğu olmayanlar, kadın hastalıkları
- Dut pekmezi : Boğaz ağrısı
- Dut yaprağı : Kulak iltihabı, Şeker hastalığı

- Ebegümece : Bağırsak yolu enfeksiyonu, idrar yolu enfeksiyonu, bel fitiği, bağırsak tembelliği
- Elma : Kulak ağrısı, göz ağrısı, dolama
- Erik : Kabızlık
- Gaji otu : Ayak çatlağı
- Haşirik : Alerjik egzama, yılan sokması
- Hıra çiçeğı : İltihaplı yara, domuzbaşı
- Hindistan cevizi : Çocuklarda görülen gaz sorunu
- Hiro otu : Göğüs hastalıkları
- İhlamur : Grip, nezle, soğuk algınlığı
- Isırgan otu : Kanser, kansızlık
- Işkın : Kanser, hemoroit, şeker hastalığı, tansiyon
- İğde ağacı : Çıban, siğil, nazar
- İncir : Kansızlık, nasır, diş ağrısı
- İncir dalı : Hemoroit
- İncir yaprağı : Nasır

- Kamür otu : Yanık tedavisi
- Kara dut : Ağız yaraları, kanser, pamukçuk
- Kara erik : Kansızlık
- Kafçır çayı : Altına kaçırır çocuklar için
- Kamış : Sara hastalığı
- Karanfil : Bağışıklık sistemi, diş ağrısı
- Kayısı : Kabızlık, kanser
- Kayısı Ağacı Dalı : Sünnet
- Kenger : Diş güçlendirici, diş iltihabı
- Kına : Saç canlanması, mantar, saç dökülmesi, diş ağrısı, kaşıntı, baş ağrısı
- Kızılıcak : Öksürük
- Kiraz sapı : Ödem sökücü
- Kosüren: : Göğüs hastalıkları
- Kuşburnu : Grip, nezle
- Leblebi : İshal

- Limon : Tansiyon, soğuk algınlığı, nezle, grip, bağışıklık sistemi, sivilce, göz ağrısı, böbrek taşı, kolesterol, kalp hastalığı
- Maydanoz : Kadın hastalıkları, böbrek taşı
- Mazı : Diş ağrısı
- Menengiç : Alerjik egzama
- Merhem ağacı : Nazar
- Meşe ağacı : Cilt hastalığı, diş ağrısı
- Meşe külü : Bezleme hastalığı, kolon kanseri
- Muz : İshal
- Nane : Soğuk algınlığı, mide ağrısı
- Nişasta : İshal
- Nohut : Mantar, siğil
- Papatya : Sinüzit
- Patates : Baş ağrısı, ateşlenme, ishal
- Portakal kabuğu : Ateşlenme

- Pirpirim (semiz otu) : Şeker, böbrek rahatsızlığı, bağırsak hastalıkları, tansiyon, idrar yolu enfeksiyonları
- Piroz otu : Üzüntü sonucu parmaklarda oluşan şişlikler
- Propolis : Diken batması
- Reyhan : Bağışıklık sistemi
- Roka : Şeker hastalığı
- Salatalık : Baş ağrısı
- Saman : Kısırlık
- Sarı havza : Bezleme hastalığı
- Sarımsak : Tansiyon, saç dökülmesi, baş ağrısı, çıban, diş ağrısı, kulak ağrısı, arı sokması, dolama, saçkıran
- Sızırarjik otu : Kaşıntı
- Sinik : İltihaplı yara
- Siyah arpa : Göğüs hastalıkları, miristan
- Soğan : İltihaplı yaralar, kist, idrar yolu enfeksiyonu, dolama, deri yarası,

baygınlık, kulak ağrısı, diken batması

- Soğan kabuğu : Adet düzensizliği
- Sütleğen : Akrep zehirlenmesi, el-ayak çatlakları
- Şeftali : İshal
- Şeker : Yaralanma
- Tarçın : Bağışıklık sistemi
- Tatlı badem : Şeker hastalığı
- Topalak otu : Nefes darlığı
- Tort yaprağı : Mide ülseri
- Tütün : Kanamalı yaralar
- Un : Kemik şişliği, ishal
- Üzerlik otu : Kanser tedavisin, öksürük, nazar
- Üzüm : Kansızlık, astım, nefes darlığı
- Üzüm dalı : Saç dökülmesi
- Zencefil : Diş ağrısı, öksürük

- Zeytin : İncinme, morarma
- Zeytin çekirdeği : Mide ağrısı
- Zeytinyağı : Kulak ağrısı, yanık, böbrek ağrısı, mantar, kabızlık

3.4.2. Tedavilerde Kullanılan Hayvansal Ürünler

Halk, tedaviler esnasında çeşitli hayvansal maddelerden yararlanmıştır. Saha çalışması neticesinde halk hekimliği uygulamalarında kullanılan hayvansal maddeler ve bu maddelerin hangi rahatsızlıkların tedavisinde kullanıldığı aşağıda alfabetik olarak sıralanmıştır:

- Ayran : Zehirlenme, tansiyon, baş ağrısı, şeker hastalığı, hayvan sokması
- Bal : Güç-kuvvet, ses kısıklığı, öksürük
- Çiğ kıyma : Morarmalar
- Çiğ süt : Zehirlenme
- Çökelek suyu : Böbrek taşı, mide ülseri
- Fare : Yılcık hastalığı
- Eşek kafatası : Nazardan korunma
- Hayvan derisi : İncinme
- Hayvan gübresi : Soğuktan donma

- Hayvan kafatası : Nazardan korunma
- Hayvan kemiği : Kemik kırılmaları, zayıflık
- Kaplumbağa kanı : Kanser, lösemi
- Kaplumbağa ölüsü : Nazardan korunma
- Keçi yünü : Birişavan (al basma) korunmak için
- Kirli yün : Diz ağrısı, boyun tutulması, romatizma
- Köpek pisliği : Nazardan korunma
- Köstebek eti : Kanser, köstebek hastalığı, yılanlık hastalığı
- Kuyruk yağı : Zatürre
- Post çökeleği : Mide şişkinliği
- Siyah eşek kanı : Lösemi
- Sülük : Diş eti rahatsızlığı, diz ağrısı, sivilce, romatizma, mide ağrısı
- Süt : Zehirlenmeler, süt, mide ağrısı, çocuğu olmayanlar, şişkinlik, ses kısıklığı, dolama, ayak çatlakları

- Süt kaymağı : Yüz temizliği
- Şirdan : Çıban
- Tavuk : Suçiçeği, yanık
- Tavuk pisliği : Yanık
- Tereyağı : Boğaz ağrısı, korku, baş ağrısı, göz ağrısı, yara, biruv, kulak ağrısı, ses kısıklığı, ayak çatlakları, korku, yara
- Yılan derisi : Siğil
- Yoğurt : Zehirlenme, arı ısırığı, yanık, mide ağrısı, kemik erimesi, ishal
- Yoğurt kaymağı : Yanık
- Yoğurt suyu : Safra kumu, mide ülseri
- Yumurta : Kemik şişliği, sarılık, kırık, çıkık ve kemik çatlağı, astım, nefes darlığı
- Yumurta kabuğu : Yanık, böbrek taşı
- Yumurta yağı : Yanık

3.4.3. Tedavilerde Kullanılan Madensel ve Diğer İçerikli Ürünler

Halk, tedaviler esnasında çeşitli madensel ve mineral içerikli maddelerden yararlanmıştır. Saha çalışması neticesinde halk hekimliği uygulamalarında kullanılan madensel ve mineral içerikli maddeler ve bu maddelerin hangi rahatsızlıkların tedavisinde kullanıldığı aşağıda alfabetik olarak sıralanmıştır:

- Anahtar : Konuşma bozukluğu
- Aspirin : Baş ağrısı, diş ağrısı, ishal, kabızlık
- Anne sütü : Kulak ağrısı, göz ağrısı
- Altın : Sarılık
- Bez : Yaralanmalar sonucu oluşan kanamayı durdurmak
- Bira : Böbrek taşı
- Çamur : Arı ısırığı, yanık
- Delikli taş : Loğusa kadınlar, kırkı çıkmamış bebekler ve çocuğu olmayanlar
- Demir kaşık : Uçuk
- Diş macunu : Yanık
- Gaz yağı : Bit
- Göz taşı : Çıban

- Gres yağı : Ayak çatlağı
- İspirto : Diş ağrısı
- Karbonat : İshal, diş ağrısı, pamukçuk
- Kazma : Oham hastalığı
- Kırklı taş : Çocuğı olmayan bayanlar
- Kil : Saç bakımı, yüz temizliğı
- Kireç suyu : Ayak mantarı, kaşıntı, yanık
- Kum : Baş ağrısı, bel ağrısı, diz ağrısı ve romatizma
- Kurşun : Nazar
- Kül : Bezleme hastalığı, kanser tedavisi, yaralanmalar, yanık
- Madeni para : Kısırlık
- Maden suyu : Şişkinlik, hazımsızlık
- Mum : Albastı
- Paslı çivi : Korku
- Su : Nazardan korunma, guatr

- Taş pası : Biruv hastalığı
- Toprak : Pişik, romatizma, kan durdurmak, çocuk sahibi olmak, sarılık, yılancık hastalığı
- Tuğla : Kulak ağrısı, kabakulak
- Tuz : İshal, zehirlenme, korku, diş ağrısı, köpek ısırığı, nazar, alaca hastalığı, kulak ağrısı, suçiçeği, saçkıran, korku
- Vikis : Boyun fitiği

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HASTALIKLAR VE TEDAVİ UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. BASKİL YÖRESİ HALK HEKİMLİĞİ VE TEDAVİ UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Neolitik çağdan günümüze kadar birçok farklı uygarlığa ve medeniyete ev sahipliği yapmış olan Elazığ ili Baskil ilçesi zengin bir kültürel birikime sahiptir. Bu kültürel birikimler içerisinde halk hekimliği ve halk hekimliği içerisinde değerlendirilen ziyaret mekânları ve sağaltma ocakları önemli bir yere sahiptir. Saha çalışmasında elde edilen bilgilere göre ilçede halk hekimliği ve halk hekimliği uygulamalarının devam ettiği görülmüştür. Bu uygulamalardan en yaygın olanları bir tedavi merkezine başvurmadan halkın geneli tarafından tatbik edilen tedavi yöntemleri ve ziyaret mekânlarıdır. Ocaklık geleneği ise eskisi kadar yaygın olmamakla birlikte günümüzde hala sürdürülmektedir.

Baskil’de halk hekimliği uygulamaları günümüzde teknoloji, eğitim, sosyal yaşam ve modern tıbbın gelişmesine rağmen devam etmektedir. Bu sürekliliğin sebepleri şu şekilde izah edilebilir:

- i. Bölgenin kırsal alan olmasından dolayı hastalıklar ilk etapta halk hekimliği uygulamalarıyla sağaltılır. Hastanın yapılan sağaltmalara olumlu reaksiyon göstermemesi durumunda modern tıba başvurulmaktadır.
- ii. Modern tıpta tedavi amacıyla verilen ilaçların içeriğinde bulunan kimyasal maddeler, hastalığın iyileşmesine katkıda bulunurken hastada bazı yan etkilere de yol açmaktadır. Yani bir hastalık giderilirken başka bir hastalığın

oluşumuna zemin hazırlanmaktadır. Bölge halkı bu durumdan dolayı bitkisel ilaçları, medikal ilaçlara tercih etmektedir.

- iii. Geçmişten süre gelen inanışlar insanların halk hekimliğini tercih etmelerinin bir diğer nedenidir. İnsanlar hastalandıkları zaman atalarından ve çevrelerinden edindikleri uygulamaları tekrarlayarak veya ocaklara başvurarak geleneklerini yaşatmaktadırlar.
- iv. Geçmişte muayene ile ilaç ücretlerinin yüksek olması, bölgede geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlayan kişilerin maddi imkânsızlıkları ve ulaşımında yaşanan zorluklar bölge halkının doktora gitmesini zorlaştırıyordu. Bu nedenle insanlar halk hekimliği ve halk hekimliği uygulamalarına yönelmiştir. Zamanla sağlık kuruluşlarının yaygınlaşmasına ve muayene ücretlerinin devlet tarafından karşılanmasına rağmen geçmişten gelen bu alışkanlıklar sürdürülmektedir. Günümüzde ilçe merkezinde sağlık kuruluşu olmasına rağmen köylerde sağlık ocağı ve sağlık personeli sıkıntısı devam etmektedir. Buna rağmen kırsal bölgede yaşayan insanlar merkezi bir sağlık kuruluşuna başvurmaları durumunda hâlâ bir takım ulaşım ve ekonomik sıkıntılar yaşamaktadırlar. Ayrıca hastaların doktorlardan bekledikleri ilgiyi alamadıklarından dolayı insanların tercihi, aktarlar ve diğer halk hekimliği uygulamalarından yana olmuştur.
- v. Günümüzde modern tıbbın bazı hastalıklar karşısında çaresiz kaldığı durumlar vardır. Bu durumda hastanın halk hekimliği uygulamalarının olası olumsuz sonuçlarından kaybedecek bir şeyinin olmaması düşüncesi, hastayı birçok halk hekimliği ve halk hekimliği uygulamalarına yöneltmeye mecbur kılmaktadır.

“Elazığ İli Baskil İlçesi Halk Hekimliği” adlı tez çalışması için yapılan saha çalışmasında Baskil ilçesinde basit seçkisiz örnekleme yöntemi kullanılarak toplam 53 kişi ile görüşülmüştür. Bu kişilerin 31’i (%58,4) kadın, 22’si (41,6) ise erkektir. Kaynak kişilerde kadınların en genci, 1991 doğumlu olup 30 (KK9), en yaşlısı ise 1942 doğumlu olup 79 (KK39) yaşındadır. Erkeklerin ise en genci, 1998 doğumlu olup 23 (KK16), en yaşlısı ise 1934 doğumlu olup 87 (KK6) yaşındadır. Kadınların yaş

ortalaması 54, erkeklerin yaş ortalaması 55,7'dir. Kadın, erkek genel yaş ortalaması ise 54,7'dir. Kaynak kişilerin yaş ortalaması göz önüne alındığında Baskil halk hekimliği ve halk hekimliği uygulamalarının geçmişte olduğu gibi gelecekte de devam edeceği görülmüştür.

Kaynak kişilerin eğitim durumu incelendiğinde, on bir (%20,8) tanesinin okuma yazmasının olmadığı, yirmi dört (%45,3) tanesinin ilkokul mezunu, altı (%11,3) tanesinin ortaokul mezunu, dört (%7,5) tanesinin lise, üç (%5,7) tanesinin önlisans, dört (%7,5) tanesinin lisans ve bir (%1,9) tanesinin de yüksek lisans okuduğu görülmektedir. Kaynak kişilerin genel eğitim durumu göz önüne alındığında %20,7'sinin okuma yazma bilmediğinin, geri kalan önemli bir kısmının ise okuma yazma bildiği görülmüştür. Üniversite okuyan kaynak kişi sayısı ise genel kaynak kişi sayısının %15'ine karşılık gelmektedir. Okuma yazması olmayan on bir kişinin en yaşlısı 1942 (KK39); en genci ise 1965 (KK29) doğumludur. Dolayısıyla okuma yazma bilmeyenler 1965 ve öncesi doğumlulardır. 1954 öncesi doğumlular içerisinde de eğitim almış olanlar bulunmakla beraber bu yıldan sonra doğanların okula gittikleri ve en az bir ilkokul diplomalarının olduğu görülmektedir.

Baskil'in sahip olduğu kültürel zenginliklerden biri hastalıkların tedavisinde başvurulan ve halk hekimliği içerisinde değerlendirilen ziyaret mekânlarıdır. Yapılan saha çalışmasında elde edilen bilgilere göre ilçede on beş ziyaret mekânı (türbe) tespit edilmiştir. Bu türbeler: Hacı Hasan Baba türbesi, Kasım Kadri türbesi, Şeyh Muhammed türbesi, Musa Havrani türbesi, Abdulvahap Gazi türbesi, Sıddı Zeynep türbesi, Şeyh Aziz türbesi, Seyyid ve Şair Teslim Abdal, Katarlı Baba, Şeyh Ahmet Dede türbesi, Derviş Ali türbesi, Gül Mustafa, Ocağı Seyyid, Pir Kemal türbesi ve Yusuf Baba türbesidir. Bu türbelerde yatan zatların çoğunun hayatları hakkında pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Bu zatlardan Kasım Kadri, Musa Havrani, Abdulvahap Gazi, Ocağı Seyyid ve Pir Kemal'in asker, Yusuf Baba'nın ocaklı, Teslim Abdal'ın şair, ozan ve dede, Şeyh Ahmet'in dede ve Hacı Hasan Baba'nın ise hayvancılıkla uğraştığı bilinmektedir. Şeyh Muhammed, Şeyh Aziz, Katarlı Baba, Derviş Ali ve Gül Mustafa'nın meslekleri bilinmemektedir. Sıddı Zeynep türbesi Baskil'de tespit edilen türbeler içerisinde tek kadın ziyaret mekânıdır. Diğer türbelerde olduğu gibi Sıddı Zeynep'te hayatı hakkında çok fazla bilgi yoktur. Sıddı Zeynep hakkında elde edilen

tek bilgi Bizans kralının kızı olduğu ve savaş sırasında yaralanan Abdulvahap Gazi'nin iyileşmesi için yardım ettiği sırada babasının askerleri tarafından ldürüldüğüdür.

İlçenin sahip olduğu önemli kültürel zenginliklerden bir diğeri ise halk hekimliği içerisinde değerlendirilen sağaltma ocaklarıdır. Baskil'de yapılan saha çalışması esnasında geçmişte yaşadığını öğrendiğimiz pek çok ocağın herhangi bir kişiye el vermeden/veremedi ldüğu öğrenilmiştir. Günümüzde yaşamını sürdüren ocakların ise tıbbın gelişmesi ve toplumda oluşan olumsuz algıdan dolayı ocaklığı devam ettirmede gönüllü olmadıkları görülmüştür.

Sayıları her geçen gün azalsa da ilçede sağaltma işlemlerine devam eden beş ocak tespit edilmiştir. Bu ocakların dördü (%80) kadın, biri (%20) erkektir. Bu ocakların en genci 1981 doğumlu olup 40 (KK49), en yaşlısı 1942 doğumlu olup 79 (KK39) yaşındadır. Ocakların eğitim durumu incelendiğinde birinin okuma yazmasının olmadığı, ikisinin ilkokul mezunu, birinin ortaokul mezunu ve birinin ise lisans mezunu olduğu görülmektedir. Ocakların üçü ilçeye bağlı köylerde, ikisi ise Elazığ merkez ilçesinde ikamet etmektedir. KK14, KK25, KK28 ve KK49'un kan bağıyla KK39'un ise el alma yöntemiyle ocaklık vasfını kazandığı tespit edilmiştir. KK25, KK28 ve KK49 ocaklık vasfının kazanılması için kan bağının yeterli olduğunu ifade etmişlerdir. Fakat KK14, kan bağıyla ocaklık vasfının kazanılmasının sadece erkek çocuklar için ve babanın vefatıyla mümkün olduğunu bildirmiştir. Baba hayattayken çocuğunun ocaklık vasfını kazanması için babanın el vermesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca babası Hacı Ali AYTEKİN'in bölgede tanınan ve sevilen biri olduğunu kendisinin evde olmadığı zaman gelen hastaların geri evirmemesi için KK14'ün elini tutarak "elim sendedir" dediğini bildirmiştir. KK39 ise ocaklık vasfını kayınvalidesinden "ölmeden elini bana ver" diyerek kendi istediğini kayınvalidesinin ise "elim sende" diyerek el verdiğini belirtmiştir.

Baskil'de bir tedavi merkezine başvurmadan halkın geneli tarafından tatbik edilen tedaviler başlıca on iki başlıkta sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmalar şu şekildedir: Beyin ve omurilik ile ilgili hastalıklar (bel fitiği ve boyun fitiği), cilt hastalıkları (alaca, alerji, biruv/dermağu/karıncalık, çatlaklar (ayak, el, göğüs çatlakları), çıban, dolama, egzama, kaşıntı, mantar, miristan, nasır, pamukçuk, saçkıran, saç dökülmesi, sa

canlanması, siğil, sivilce, uçuk, yanık ve yılanıktır), yaralar (ağız yaraları ve kesilme, delinme, ezilme ve parçalanmayla oluşan yaralar), ağrılar (baş ağrısı, bel ağrısı, diş ağrısı, diz ağrısı, kulak ağrısı ve kulunç ağrısıdır), çocuk hastalıkları, göz hastalıkları (arpacık/itdirseği), iç hastalıklar (bağırsak hastalıkları (bağırsak tembelliği, basur/hemoroit, ishal, kabızlık ve idrar yolu enfeksiyonu), böbrek hastalıkları (böbrek taşı/kumu), guatr hastalığı, kalp ve damar hastalıkları, kolesterol, tansiyon, karaciğer hastalıkları (karaciğer yağlanması, sarılık/hepatit B ve siroz), mide hastalıkları (mide ağrısı, mide ülseri), romatizma ve şeker), kadın hastalıkları (adet düzensizliği, lohusalık ve albastı ile kısırlık), psikolojik hastalıklar (nazar değmesi ve korku), solunum yolu hastalıkları (astım, bademcik, boğmaca, nefes darlığı, nezle/grip/üşütme, öksürük, zatürre ve sinüzit), zehirlenmeler (haşere sokmalarına bağlı zehirlenmeler (yılan, akrep, böcek sokmaları) ve gıda zehirlenmeleri) ve diğer hastalıklardır (ateş, bayılma, bezleme, bit düşmesi, burun kanaması, domuzbaşı, geğirme, göğüs hastalıkları, kabakulak, kanser, kansızlık, kemik erimesi, kırık/çıkık/burkulma, kösnü (köstebek), oham hastalığı, pişik, sara, suççeği, sünnet, yabancı cisim batması ve zayıflık). Bir tedavi merkezine başvurmadan tatbik edilen tedaviler göz önüne alındığında ilçede en çok rastlanan ve tedavisi yapılan hastalığın cilt hastalığı görülmüştür.

Baskil'de ziyaret yerlerine genel olarak tüm rahatsızlıkların sağaltılması için gidilebildiği gibi bazı hastalıklarda sadece ilgili türbeye gidilmektedir. Hacı Hasan baba türbesine felçli hastalar, sara hastaları, çocuğu olmayan bayanlar ve psikolojik rahatsızlıklar (KK10, KK11, KK18, KK50), Kasım Kadri türbesine ruh ve sinir hastalıkları (KK24), Şeyh Muhammed türbesine psikolojik rahatsızlıklar ve çocuğu olmayan bayanlar (KK5), Musa Havrani türbesine çocuğu olmayan bayanlar, konuşamayan çocuklar ve psikolojik rahatsızlıklar (KK21, KK22), Abdulvahap Gazi türbesine çocuğu olmayan çiftler, felçli hastalar, psikolojik rahatsızlıklar (KK19), Sıddı Zeynep türbesine çocuğu olmayan bayanlar (KK7), Şeyh Aziz türbesine sarılık (KK3), Katarlı Baba türbesine çocuğu olmayan bayanlar (KK4), Seyit Şair Teslim Abdal türbesine psikolojik rahatsızlıklar ve ağrı sorunu yaşayanlar (KK39), Gül Mustafa türbesine psikolojik rahatsızlıklar, çocuğu olmayan bayanlar ve felçli hastalar (Kıyak, 2012: 172-173), Ocağı Seyyid'e çocuğu olmayan bayanlar ve felçli hastalar (KK47), Pir Kemal türbesine sara hastaları, psikolojik rahatsızlıklar, korku ve bayılma

(KK51), Yusuf Baba türbesine kanser, sarılık, nazar ve korku (KK25, KK27) için gidilir.

Baskil’de tekrar edilenler göz önüne alınmayacak olursa on üç ocak tespit edilmiştir. Bu ocaklar, bel fitiği, bezleme, biruv/dermağı, egzama, göğüs hastalıkları, kırık/çıkık/çatlak, korku, miristan, nazar, sarılık, siğil ve yılcık ocağıdır. Tespit edilen ocaklar genellikle tek bir rahatsızlığı tedavi ederken KK14 biruv, egzama ve siğil olmak üzere birden fazla rahatsızlığı tedavi edebilmektedir.

İlçede bir tedavi merkezine başvurmadan halkın geneli tarafından tatbik edilen tedavi uygulamalarındaki bazı rahatsızlıkların neden kaynaklandığı hakkında halkın bir bilgisinin olmadığı belirtilirken hastalıkların bir kısmının ise iç ve dış etkenlere bağlı olduğu görülmüştür. Hastalıklara sebep olan bu iç ve dış etkenler, ağır kaldırma, ani vücut hareketleri, kaşıntı, haşere sokması, bozulmuş yiyeceklere bağlı alerji, stres, ani üzüntü, korku olarak ifade edilmektedir. Ocaklarda yapılan sağaltmalarda ise hastalıklara sebebiyet veren bu etkenler, üzüntü, korku, stres ve ağır kaldırma olarak ifade edilmektedir.

Arapça kökenli bir kelime olan nazar, “kimi insanların bakışlarındaki zararlı güç ve nitelikleriyle, bir kişiye, bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla, canlı üzerinde hastalık, sakatlık ölüm, nesne üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesi anlamını almıştır.” (Boratav, 2015: 119). Baskil’de halk arasında nazar kelimesi, gözü değdi, nefese geldi olarak ifade edilmektedir (KK4). Ayrıca halk kendini psikolojik olarak sağlıklı görmediği ve anlam veremediği birçok hastalığı nazar olarak ifade etmektedir. İlçede nazar ile ilgili halk hekimliği uygulamaları üç kısımda ele alınmıştır. Bunlar nazardan korunmak, nazarı saptamak ve nazardan kurtulmaktır.

Baskil’de nazardan korunmak için yapılan halk hekimliği uygulamaları sadece bir tedavi merkezine başvurmadan yapılan uygulamalarda tespit edilmiştir. Nazardan korunmak için ziyaret mekânları veya ocaklardan yararlanılmamıştır. Bir tedavi merkezine başvurmadan yapılan bu uygulamalar kurşun dökme, tütsüleme, muska, tuz çevirme, siyah sürme, tuza dua okuma ve hayvan kafatası asmaktır. Ziyaret yerleri ve

ocaklar tarafından nazardan korunmak ile ilgili bir uygulama görülmemiştir. İlçede nazardan korunmak için bahçe kapısına hayvan kafatası (KK2, KK35, KK47), hayvan boynuzu (KK31) ve kaplumbağa ölüsü (KK28, KK31) asmak, evde buğday (KK2) ve nazar boncuğu (KK33) bulundurmamak, kulağın arkasına siyah sürülmek (KK32), evin etrafındaki üç yola okunmuş su serpmek (KK5) ve cevşen takmak (KK9) görülen uygulamalardandır. Ayrıca çocukları nazardan korumak için merhem ağacının (KK2, KK32) veya iğde ağacının (KK46) dalıyla muska yapılması ve köpek pisliğinin bir beze sarılıp muska gibi çocuğun üzerine takılması (KK47) pratikleri görülmüştür.

Nazarın tespiti ile ilgili uygulamalar bir tedavi merkezine başvurmadan yapıldığı gibi bir ocaklı tarafından da yapılmaktadır. Bir tedavi merkezine başvurmadan yapılan uygulamalar okunan tuzun tadına bakarak veya dua okuyan kişinin esneyip esnememesine göre belirlenmektedir. Bir ocaklının tespiti ise kurşun dökme işlemiyle belirlenmektedir. KK25 ve KK33, kişinin nazar olup olmadığını anlamak için tuza dua okunduğunu, okunan tuzun yarısını okuyanın yarısını ise nazar değen kişinin yediğini, tuzun tadının acımsı ise nazar değmiş olduğunu bildirmişlerdir. Ayrıca KK25'e göre tuza dua okunur. Nazar erkek tarafından değdiyse dua okuyanın gözleri yaşarır, yutkunamaz. Nazar bir kadın tarafından değdiyse dua okuyan esnemeye başlar. KK13, ocağın erittiği kurşunu, üstünü bir örtüyle kapattığı hastanın üzerinde su dolu kabın içine bıraktığını bildirmiştir. Ayrıca kurşunu suya bırakma esnasında sürekli kısa surelerden okuduğunu ve bırakılan kurşunun şekline göre ocaklının yorum yaptığını ifade etmiştir.

İlçede nazarı def etmek için yapılan sağaltmalar bir tedavi merkezine başvurmadan veya bir ziyaret mekânına giderek yapıldığı gibi bir ocak tarafından da yapılmaktadır. Nazardan kurtulmak için evlerde kurşun dökme (KK34, KK47), tuz çevirme ve üzerlik otu yakıp evin etrafında çevirme (KK31) gibi işlemler uygulanmıştır. Ziyaret mekânlarına giderek yapılan sağaltmalarda hastaların Yusuf Baba türbesine giden hastaların burada dua ederek şifa bekledikleri bildirilmiştir (KK25 ve KK27). Nazar ocağında ise ocağın dedesinden kalma bir yıldıznâme kitabına bakarak hasta hakkında bilgiler verdiği daha sonra dua ederek nazara şifa bulmaya çalıştığı bildirilmiştir. Ayrıca evlerde nazardan kurtulmak için uygulanan kurşun dökme işlemi nazar ocağında da yapılmaktadır (KK13).

Baskil’de sağaltmalarda kullanılan tedavi yöntem ve tekniklerinden biri de kesme ve kan akıtma yöntemidir. Kan akıtma yöntemindeki amaç pis kanı dışarı çıkararak hastanın rahatlamasını sağlamaktır. Bu işlem için bir tedavi merkezine uğramadan yapılan sağaltmalarda sülük, jilet ve bıçak kullanılırken ocaklarda ise sadece jilet kullanılmıştır. Boyun fitiğı (KK31), diş eti rahatsızlığı (KK13), romatizma (KK31), sivilce (KK31), diz ağrısı (KK22, KK31), mide ağrısı (KK33) ve basur (KK49) için sülük bırakılır. Sarılık için dilin altındaki çıkıntı bir jilet veya küçük bir bıçak yardımıyla kesilir (KK2, KK14). Bademcik tedavisinde ise kişi kendi bademciğini bıçakla patlatarak tedavi eder (KK37). Akrep zehirlenmelerinde ense kısmına hafif jilet atılır (KK13). Ocaklar ise göğüs hastalığı, sarılık ve yılcık hastalıklarında jilet kullanarak bu yöntemden yararlanmışlardır. KK25, sarılık ocağında ocağın hastanın alınını, çene ile boyunun birleştiği bölgeyi ve ayak topuğunun arkasını jiletle keserek hafif kanattığını bildirmiştir. KK27 ise ocağın yılcık çıkan bölgeyi jiletle kesip yabani otlarla hazırladığı merhemi sürerek tedavi ettiğini ifade etmiştir. Ayrıca göğüs rahatsızlıklarında ocağın önce hastanın göğsünü bir jilet yardımıyla çizip pis kanı akıttığını sonra göğüsün üzerine hiro otu sürüp tedaviyi sonlandırdığını bildirilmiştir.

Dağlama, metal, tahta vb. araçlar kullanarak termik veya mekanik yollarla hastalığın sağaltılması yöntemidir (Çavdar, 1989: 83-88). Bu tedavi yöntemi Baskil’de sadece bir tedavi merkezine başvurmadan yapılan tedavilerde yaygın olarak kullanılmaktadır. Uçuk tedavisinde için tahta kaşık (KK9) veya demir kaşığın ısıtılıp (KK18) bırakılması, domuzbaşı hastalığında yaraya tavanın ısıtılıp bırakılması (KK34), kanayan yaranın üzerine sigara külü bırakılması (KK35) ve kurbağa yarasına sigara yakılıp yaraya basılması (KK25) bu tedaviye örnek olarak verilebilir. Ayrıca kulak ağrısında kulağın üzerine tuğlanın ısıtılıp koyulması (KK26), kabakulak hastalığında kulağa ısıtılmış tuğla veya ısıtılmış tava koyulması (KK33), çocuğu olmayan kadınlar için önce sacda toprak kavrulup yere serilmesi daha sonra toprağın üzerine bir örtü örtölüp kadın sırt üstü örtüye uzandırılması (KK31) ilçede dağlama yönteminin kullanıldığı pratiklerdendir.

İlçede tatbik edilen sağaltmalardan biri de tütsülemedir. Bu yöntem ziyaret mekânları ve ocaklarda yapılan uygulamalarda kullanılmayıp sadece bir tedavi merkezine başvurmadan yapılan sağaltmalarda görölmüştür. Yapılan saha çalışmalarından

edinilen bilgilere göre sadece nazar ve çocuk hastalıklarında tütsüleme yöntemi kullanılmıştır. KK40, çocukların burnuna kaçan küçük sinek için çingen külahı bitkisinin yakılıp dumanının çektirildiğini belirtmiştir. Ayrıca nazar için üzerlik otunun yakılıp nazar olan kişiye dumanın çektirilmesi ve evin etrafında gezdirilmesi (KK31) görülen pratiklerdendir.

İlçede yapılan tedavilerde muskalardan da faydalanılmıştır. Bu tedaviler korku, loğusalık ve sara hastalığıdır. KK25, geçmişte al karısının loğusa kadınların yanına çingene kılığında geleceğine ve kendilerini korkutup bebeği alıp götüreceğine inanıldığını belirtmiştir. Bu nedenle al karısından korunmak için hocalara gidip dualar okunduğunu, anne ve bebeğe muska yapıldığını belirtmiştir. KK13, sara hastalarının genellikle hocaya götürüldüğünü ve muska yapıldığını bildirmiştir. KK34 ise korku için hocaya giderek muska yaptırıldığını ve hasta yapılan muskayı sürekli üzerinde taşıdığını ifade etmiştir.

Hastalıkların tedavisinde kullanılan bir diğer yöntem ise sıvazlama, ovma ve üfelemedir. Ovma veya sıvazlama ağrılı hastalıklar, bel fitiği ve çocuk hastalıklarında, üfleme ise korku tedavisinde görülmüştür. Baş ağrısı, bel ağrısı, karın ağrısı ve kulunç ağrılarında ağrıyan bölgenin ovularak rahatlaması sağlanır. Baş ağrısında hastanın alınına masaj yapılması (KK25), kulunçlar arasındaki damarların elle çekilmesi (KK25), bebeklerin gazı çıkartılırken bebeğin sırtının ovalanması (KK28) örnek olarak verilebilir. Ocakların yaptığı sağaltmalarda ise KK9, Tavşanuşağı köyünde bulunan ocağının hastanın belini ovarak kırptığını bildirmiştir.

Genellikle sıvazlama, ovma ve üfleme gibi tedavilerle beraber kullanılan yöntemlerden biri de tükürmedir. Bu uygulamada amaç sağaltmayı yapan kişinin gücünü hastaya geçirmesidir. Saha çalışmalarından edinilen bilgilere göre bu yöntemin kullanıldığı biruv hastalığı hem bir ocaklı tarafından hem de herhangi bir sağaltıcı tarafından yapılabilmektedir. KK10, biruv hastalığı için biruv toprağına belli dualar okunduğunu, her okunan duadan sonra toprağına tükürülerek toprağın macun kıvamına getirildiğini bildirmiştir. Bu macunu önce okuyan kişinin hastanın kaşınan bölgesine sürdüğünü daha sonra kalanı hastaya vererek iki defa da kendisinin sürmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ancak bölgede erkeğin nefesinin kadına göre daha etkili

olduğuna inanıldığından bu işlemi bir erkeğin yapması gerektiği bildirilmiştir. KK43 ise gözdeki kızarıklık için izolatörün (elektrik direklerinde kullanılan porselen bir parça) iyice dövölüp un haline getirildikten sonra denize girmiş ve deniz suyu içmiş birinin tükürüğü ile unun karıştırılıp göze sürüldüğünü ifade etmiştir.

Ocağın sağaltma yaparken gücünü hastaya geçirmek için kullandığı yöntemlerden biri de üflemedir. KK7, korku ocağının dualar okuyarak üflediği suyu hastaya içirdiğini ifade etmiştir.

İlçede tedavilerde kullanılan yöntemlerden biri de iğde ağacı dalı, dardağan ağacı dalı, nohut veya arpa (veya siyah arpa) ile hastalıklı bölgenin çizilerek tedavi edilmesidir. Bu tedavi yöntemi bir ocak tarafından tatbik edildiği gibi bir tedavi merkezine başvurmadan halkın geneli tarafından da uygulanmıştır. İğde ağacı dalı elde ve gözde oluşan siğil ile itdirseği hastalıklarında kullanılmaktadır. KK15, dolunaylı bir gecede kırılan yabani iğde dalı ile çıbanın etrafını çizip daha sonra bu dalı atıp arkasına bakmadan geri döndüğünü bildirmiştir. Ayrıca gözde oluşan siğiller için dualar okunarak siğilin etrafının iğde dalı ile çizildiğini ifade etmiştir. KK17 ise gözde oluşan itdirseği tedavisinde yaranın iğde dalıyla okunarak çizildiğini ifade etmiştir. Dardağan ağacı dalı ve nohut, mantar hastalığının tedavisinde kullanılmaktadır. KK31 ve KK30, dardağan ağacının dalı veya nohut ile mantarın etrafının dua okunarak çizildiğini bildirmişlerdir. Arpa ise mantar ve siğil hastalıkların tedavisinde kullanılır. Mantar hastalığı için üç arpanın uçlarının kesilip dua okunarak etrafının yazılması gerektiği (KK31), siğil tedavisinde ise bir tutam arpa ile siğilin etrafının okunarak çizildiği (KK13) ilçede uygulanan pratiklerdir. Ocakların yaptığı sağaltmalarda ise KK14, kendisine egzama için gelen hastalara İhlas, Felak ve Nas surelerini okuyarak yedi arpanın uçlarını kestiğini ve kesilen arpalarla egzamanın etrafı çizdiğini bildirmiştir. Daha sonra bu arpaları hastalara vererek bataklık bir yere gömmesi gerektiğini ifade etmiştir. KK27, miristan tedavisinde ocağın yedi siyah arpayla gözün etrafının çizildiğini sonra arpaların çürümesi için bataklığa gömüldüğünü bildirmiştir. Siğil tedavisinde de ocağın iğde dalıyla (KK48) veya üç arpa ile (KK9) siğilin etrafını çizdiği bildirilmiştir.

Ocakların siğil tedavisinde siğilin etrafını tükenmez kalemle de çizerek hastalığı tedavi ettiği görülmüştür. KK14, tedavide tükenmez kalemle siğilin etrafını Felak, Nas ve İhlas surelerini okuyarak çizdiğini bunun karşılığında göz hakkı diyerek sembolik olarak para (25 kuruş) veya şeker aldığını belirtmiştir. KK49 ise kendisine hastaların perşembe günü gelmesi gerektiğini dua ederken siğilin etrafını tükenmez kalemle çizdiğini ve bu işlemi üç hafta tekrarladığını ifade etmiştir.

Hastalıkların sağaltılmasında kullanılan yöntemlerden biri de şişe çekme yöntemidir. Bu yöntem sadece bel fıtığı tedavisinde görülmüştür. KK13, bel fıtığı tedavisi için yakılan kolonyalı pamuğun çay bardağının içine bırakıldığını, pamuk sönünce bardağın sırtta tutturulduğunu ifade etmiştir.

İlçede tatbik edilen sağaltmalardan biri de çeşitli ürünlerin karıştırılıp merhem haline getirilerek hastalıklı bölgeye sürülmesidir. Yapılan saha çalışmasında elde edilen bilgilere göre biruv/dermağu/karıncalık tedavisinde paslı taştan sıyrılan pasın tereyağıyla karıştırılarak yaraya sürülmesi (KK27) ve biruv toprağına tükürülerek oluşan karışımın kaşınan bölgeye sürülmesi (KK10), çıban tedavisinde pekmez ile unun hamur haline getirilerek çıbana sürülmesi (KK31), dolama tedavisinde elma, soğan ve sarımsağın ezilip karıştırılarak oluşan karışımı dolamanın olduğu parmağa sürülmesi ve sonra bir bezle sarılması (KK42), kaşıntı için sızırak otu ile tereyağının karıştırılıp kaşınan yerlere sürülmesi (KK35), mantar tedavisinde zeytinyağı, iki damla sirke ve kireç suyunun karıştırılıp mantarlı bölgeye sürülmesi (KK32), saç canlanması için zeytinyağı ile yumurta sarısının karıştırılarak saç derisine sürülmesi (KK9), yanık tedavisinde eritilmiş kuyruk yağı ile kınanın karıştırılıp macun haline getirilerek yanığa sürülmesi (KK49) ve zeytinyağı, kireç suyu ve sirkenin karıştırılıp yanığa sürülmesi (KK32), derin yaralarda tereyağı ile şekerin kavrulup yaraya sürülmesi (KK47), iltihaplı yaralar için hıra çiçeği ile sütün pişirilerek macun haline getirildikten sonra karışımın yaraya sürülmesi (KK42), gözdeki kızarıklık için izolatorün (elektrik direklerinde kullanılan porselen bir parça) iyice dövülüp un haline getirildikten sonra denize girmiş ve deniz suyu içmiş birinin tükürüğü ile karıştırılarak ve göze sürülmesi (KK43), domuzbaşı tedavisinde hıra çiçeği ve yumurtanın karıştırıp hastalığın olduğu bölgeye sürülmesi (KK34), kemikte kırık, çıkık veya burkulma sonucu oluşan şişlik için yumurta, un ve suyun karıştırılıp hamur haline getirilmesinden sonra şişen bölgeye

sürülmesi (KK1) bölgede bir tedavi merkezine başvurmadan halkın geneli tarafından uygulanan pratiklerdendir.

Çeşitli ürünlerin karıştırılıp merhem haline getirilerek hastalıklı bölgeye sürülmesi ziyaret mekânlarında ve ocakların tedavilerde kullandığı bir diğer yöntemdir. Bu yöntem ile ocakların sağalttıkları rahatsızlıklar korku, biruv ve itdirseği, ziyaret mekânlarında sağaltılan rahatsızlıklar ise sarılık ve ağrılı hastalıklardır. Korku ocaklarında ocağın evinde bulunan meşe külüne dualar okuduğu ve bu külü hastanın boynuna sürdüğü (KK28), ocağın yabancı bitkileri ezerek dualar okuduğu karışımı hastanın şişen bölgesine sürdüğü (KK7) ifade edilmiştir. Biruv/dermağı ocağında ise ocağın dualar okuyarak bir küreğin içinde yaktığı biruv otunu havanda ezdikten sonra kırmızı ineğin yağıyla karıştırıp hastalıklı bölgeye sürdüğü (KK14) bildirilmiştir. Ayrıca biruv/dermağı ocağı KK39 ise hastaya verdiği dermağı otunu hastanın yakıp külünü tuzsuz tereyağıyla karıştırdıktan sonra yaraya sürmesi gerektiğini bildirmiştir. KK47, itdirseği tedavisinde ocağın kırmızı ineğin sütüyle yapılmış tereyağı ile taş kınasını karıştırıp hamur haline getirdiğini, ocağın bu hamura dualar okuduktan sonra hastanın gözüne sürdüğünü bildirmiştir. Diğer taraftan KK47, hastanın Ocağı Seyyid'in evinde aldığı toprağı suyla karıştırdıktan sonra ağrıyan yerlerine sürmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Çeşitli ürünlerin karıştırılmasıyla uygulanan bir diğer tedavi yöntemi ise elde edilen karışımın yedirilmesi veya içirilmesidir. Baş ağrısı için sarımsağın ikiye bölünüp ayrıla karıştırılarak içilmesi (KK2), ishal tedavisinde bir bardak kaynatılmış ılık su, bir tatlı kaşığı kabartma tozu, bir tatlı kaşığı tuz, bir tatlı kaşığı limon tuzu ve bir tatlı kaşığı şekerin karıştırılıp günde iki defa içilmesi (KK1), kuru kahve ve limon tuzunun bir çay bardağı suyla karıştırılıp içilmesi (KK31) leblebi tozunun nişasta veya şekerle karıştırılıp yenilmesi (KK43), limon ile aspirinin karıştırılıp içilmesi (KK8), nişasta ile yoğurdun karıştırılarak yenilmesi (KK48) ve unlu muhallebi yapılıp yenilmesi (KK8), böbrek ağrısı için çay, limon tuzu ve zeytinyağının karıştırılarak aç karnına sabahları içilmesi (KK31), böbrek taşı için iki yumurtanın bütün olarak (kabuğuyla, kırılmadan) bir kilo limon rendesi ile karıştırılıp bir hafta bekletildikten sonra süzülüp içilmesi (KK25, KK27), bebeklerde oluşan sarılık için şekerli su içirilmesi (KK1), şeker tedavisinde acı biber ile ayranı karıştırıp biber acısını ayrana bıraktıktan sonra içilmesi

(KK4), loğusa kadına pürşink (bulamaç) yedirilmesi (KK2), korku için tuz ve tereyağının kavrulup içirilmesi (KK2) ve korku için eritilen tereyağına paslı çivi atılarak içirilmesi (KK46, KK47), astım tedavisinde kuru üzüm ve bademin havanda ezildikten sonra bol tereyağıyla karıştırılıp yenilmesi (KK31), boğaz ağrısına pekmez, pul biber ve tuzsuz tereyağının karıştırılıp içilmesi (KK25, KK31), nefes darlığı için kuru üzüm ve bademin havanda ezildikten sonra bol tereyağıyla karıştırılıp yenilmesi (KK31), boğaz ağrısı için tarhana çorbası içilmesi (KK4) ve çay gibi demlenen nanenin içine birkaç dilim limonun konularak içilmesi (KK1), soğuk algınlığına karşı bulamaç yenilmesi (KK4), öksürük için balla zencefilin karıştırılarak yenilmesi (KK48), bir tabak dut pekmezi, karabiber ve tereyağının eritilip karıştırıldıktan sonra yapılan karışımın sıcak bir şekilde içilmesi (KK1), kanser için karadutla kirpi kanının karıştırılıp hastaya içirilmesi (KK25) ve kanser için üzerlik otunun içindeki tohumu havanda ezerek pekmezle karıştırılması ve hastaya içirilmesi (KK22), kolon kanseri için meşe külünün suya karıştırılıp içirilmesi (KK28) ve kansızlık tedavisinde ısırgan otu ve unun kavrulup veya pilavı yapılarak yenilmesi (KK31) bir tedavi merkezine başvurmadan yapılan sağaltmalardır.

Çeşitli ürünlerin karıştırılmasıyla elde edilen karışımın yedirilmesi veya içirilmesi ziyaret mekânlarında ve ocakların tedavilerde kullandığı bir diğer yöntemdir. Bu yöntem ile ziyaret mekânlarında sağaltılan rahatsızlıklar sarılık ve ağrılı hastalıklar iken ocaklar tarafından sağaltılan rahatsızlık korkudur. KK47, korku için hastanın Ocağı Seyyid'in evinden aldığı toprağı suyla karıştırdıktan sonra içmesi gerektiğini ve KK3, sarılık tedavisi için Şeyh Aziz türbesine gelen hastanın yanında getirdiği haşlanmış yumurtanın beyazını toprağa sürüp yemesi gerektiğini ifade etmiştir. Diğer yandan korku ocaklarında ocağın, evinde bulunan meşe külüne dualar okuduğu ve bu külü suyla karıştırarak hastaya içirdiği bildirilmiştir (KK28).

İlçede uygulanan tedavi yöntemlerinden biri de tiksindirmedi. Yılcık tedavisinde hastaya bildirmeden fare eti (KK18) veya köstebek eti (KK47) yedirilmesi, sarılık için yetişkin hastalara haberi olmadan kendi idrarının içirilmesi (KK43), köstebek hastalığında hastanın haberi olmadan köstebek eti yedirilmesi (KK8) ile hastanın tiksinipte rahatsızlığının da geçeceği belirtilmiştir. Yılcık tedavisinde uygulanan bu yöntem yılcık ocağı tarafından da tatbik edilmektedir. KK18,

ocaklının yılcık olan hastaya hissettirmeden fare eti yedirdiğini, hasta eti yedikten sonra ocaklının hastaya fare eti yedirdiğini söylediğini ve hastanın duyduğu tiksinti sonucu iyileştiğini bildirmiştir.

Baskil’de uygulanan tedavi yöntemlerinden biri de yabancı hayvanların sağaltmada kullanılmasıdır. Bu yöntemin uygulandığı kanser, siğil, guatr ve köstebek hastalıklarında yabancı hayvanların kullanılmasındaki amaç hastanın tiksindirilerek tedavi edilmesi değildir. Söz konusu hastalıkların sağaltılmasında bu hayvanların bir şifa kaynağı olarak düşünülmesidir. Kanser tedavisi için karadutla kirpi kanının karıştırılıp hastaya içirilmesi (burada karadut kullanılmasının amacı hastanın kirpi kanı içtiğini anlamasını önlemek içindir) (KK25) ayrıca kanser için kirpi eti (KK49) veya köstebek etinin (KK25) yedirilmesi, köstebek hastalığı için şişen bölgenin üzerine köstebek derisinin bırakılması (KK34), siğil için yılan derisinin sigaranın içine koyularak hastaya içirilmesi (KK43), yaraya kaplumbağa derisinin sarılması (KK41) ve guatr için fare derisinin boğaza sarılması (KK46) örnek olarak verilebilir.

İlçede hastalıkların tedavisi için tatbik edilen sağaltmalardan biri de korkutma yöntemidir. KK13, korkan kişiye aniden tokat atıldığını böylece hastada oluşan şok etkisi ile hastanın kendine geldiğini belirtmiştir. Ayrıca bu uygulama ile hastanın sarılıktan da korunmuş olacağını ifade etmiştir. KK27 ise oham hastalığının tedavisinde bir adamın eline balta veya kazma alıp hastanın karnın açtığını ve kazmayı hastanın karnına hafifçe deşirdiğini belirtmiştir. Daha sonra kazmayı yukarı kaldırıp aniden hastanın karnına sertçe yaklaştırdığını fakat vurmadığını bildirmiştir. Böylece hastanın çok korktuğunu ve bu korku sonucu rahatsızlıktan kurtulduğunu belirtmiştir.

Hastalıkların sağaltılmasında kullanılan korkutma yöntemi ocaklar tarafından da uygulanmıştır. KK7, korkan kişinin hocaya götürüldüğünü, hocanın Kur’an-ı Kerimden birkaç sure okuduktan sonra aniden Kur’an’ı korkan kişinin yüzüne doğru yaklaştırarak çarptığını bildirmiştir.

Ocakların tedavilerden sonra gelen hastalardan para, şeker ve sabun gibi küçük hediyeler aldığı görülmüştür. Tedaviden sonra para veya şeker alan KK14 bunun “göz hakkı”, bir kalıp sabun alan KK39 ise “sabunun acıyı temsil ettiği” için alınması

gerektiğini ifade etmiştir. Fakat KK14, tedavilerden sonra alınan paranın tamamen sembolik olduğunu ve kıymeti olmayan bir madeni para olduğunu belirtmiştir.

Ziyaret mekânlarında bulunan taş, toprak, sanduka ve sanduka üzerinde bulunan örtü de şifa kaynağı olarak görülmüş ve kutsal kabul edilmiştir. KK21, Musa Havrani türbesine gelen psikolojik rahatsızlığı bulunan hastaların burada bulunan sancağı öptükten sonra şifa bulduğunu belirtmiştir. KK3 ise Şeyh Aziz türbesine gelen sarılık hastalarının buradan ayrılırken bir miktar toprak aldıklarını belirtmiştir. Ayrıca ağrılı hastalıklar için Ocağı Seyyid'in evine gelen hastanın evin ocağından aldığı toprağı suyla karıştırıp banyo yaptığı bildirilmiştir (KK46). KK47 ise Ocağı Seyyid'in evinde bulunan ocaktan toprak alan hastanın evine döndükten sonra aldığı toprağı ikiye ayırdığını bir kısmını suya katıp içtiğini diğer kısmını ise ağrıyan yerlerine sürdüğünü ifade etmiştir. (KK47).

Ocağın eli, tükürüğü ve nefesi gibi evinin külü ve toprağı da kutsal kabul edilir ve şifa kaynağı olarak görülür. Bezleme tedavisinde ocağın kendi evinde bulunan meşe külüne dualar okuduktan sonra hastaya vermesi, hastanın da külün bir kısmını suya katıp içerken diğer kısmını da boynuna sürmesi (KK28), yine bezleme tedavisinde hastanın ocağın evindeki ocaktan odun külü alıp bu külü su ile karıştırıp yüzüne sürmesi (KK29), yılanlık ocağından toprak alan hastanın bu toprağı evinde tüm vücuduna sürmesi (KK39) tespit edilen uygulamalardandır.

Tedavi uygulamaları esnasında hastaların ve ocakların yapmış olduğu bazı hareketler tedaviye gizemli bir hava katarken aynı zaman da hastanın bütün gücüyle tedaviye odaklanmasına katkı sağlamaktadır. Çıban tedavisinde yabani iğde ağacının dalının (KK15) veya beyaz çalının (KK40) kırılması, siğil tedavisinde Akdemir köyünde bulunan eski bir meşe ağacının dalının (KK19) veya iğde dalının (KK37) kırılması ile siyah arpanın gömülmesi (KK38) ve kaşıntı tedavisinde bir süpürgeyi elinde gezdiren hastanın süpürgeyi atması (KK37) sonrasında hasta arkasına bakmadan dönerse tedavinin başarılı olacağına inanılır. Bu uygulamaların tamamının sonunda hastanın arkasına bakmadan geri dönmesi tedaviye gizemli bir hava katarken aynı zamanda tedavinin başarılı olmasını sağlar. Korku ocağında ise ocağın dua okurken yanında bulunan havluyu iki ucundan tutarak hastanın yüzüne değıdirmeden sağa ve sola

hareket ettirmesi (KK25) işleminde de havlunun sağa sola hareket ettirilmesi tedaviye gizemli bir hava katılmıştır.

Bir tedavi merkezine başvurmadan ve ziyaret mekânlarında yapılan bazı sağaltmaların başarıya ulaşması için tedaviye başlamadan bir takım koşulların sağlanmış olması gerekir. KK3, sarılık tedavisinde Şeyh Aziz türbesine gelen hastanın yanında haşlanmış yumurta getirmesi gerektiğini ifade etmiştir. KK50, çocuğu olmayan kadınların Kayabeyli köyünde bulunan taşa götürülüp taştan geçirilmesinde, hastayı götüren kişinin çocuğunun olmasının gerektiğini aksi takdirde hastanın da asla çocuğunun olmayacağına inanıldığını belirtmiştir.

İlçede hastaların bir ziyaret mekânına tedavi için başvurmalarında veya bu tedavilerin sonucunun olumlu/olumsuz olmasıyla ilgili gördükleri rüyaların etkili olduğu ifade edilmiştir.

KK24, genellikle psikolojik rahatsızlığı olan kişilerin Kasım Kadri türbesini ziyaret ettiğini bildirmiştir. Bunun sebebinin ise “bu kişilerin rüyasında buraya gelip şifa bulduğunu görmesi” olarak ifade etmiştir. Ayrıca psikolojik rahatsızlık yaşayan bir gelinin bu türbeye geldiğini türbede okunmuş su içtikten sonra bir gece türbede uyduğunu, rüyasında üç kişinin gelip (bu üç kişi Kasım, Kadri ve ismi bilinmeyen sonradan türbe şeklini alan akrabaları) başında dua ederek elinde bulunan suyu hastanın yüzüne serptiği ve bayanın iyileştiği bildirmiştir.

KK18’den edinilen bilgilere göre hasta bir bayanın rüyasında Hacı Hasan Baba türbesini gördüğünü ve rüyada gördüğü bir şahısın burada şifa bulacağını söylediğini bildirmiştir. Fakat bu türbenin yerini bilmeyen bayan rüyasında tekrar burayı görüp nerede olduğunu öğrenir. Kadın bunun üzerine Hacı Hasan Baba türbesine gelir ve burada uyur. Rüyasında Hacı Hasan Babanın kendisine türbenin etrafında ölmüş bir farenin olduğunu ve bu pisliği temizlerse şifa bulacağını söyler. Kadın bunun üzerine uyanır ve her yerde ölmüş fare pisliği arar. Halının altında bulduğu fare pisliğini temizleyen kadın daha sonra şifa bulur.

KK21, çocuğu konuşamayan bir bayanın rüyasında Musa Havrani türbesini gördüğünü ve cuma akşamı çocuğuyla birlikte bu türbeye geldiğini bildirmiştir. Burada çocuğuyla uyuyan annenin rüyasında beyaz cübbeli bir kişinin çocuğunun etrafında gezerek çocuğun eline bir defa vurduğunu gördüğünü ve bunun üzerine çocuğun “anne, anne!” diyerek konuşmaya başladığını ifade etmiştir.

KK47 ise Ocağı Seyyid'in evine çocuğu olmayan bayanların cuma akşamı gelip bir gece uyuması gerektiğini bildirmiştir. Eğer kadın rüyasında çocuk görürse şifa bulacağı ifade edilmiştir.

Baskil'de uygulanan tedavi yöntemlerinden biri de ırvasa yoluyla sağaltmadır. Kaşıntı için kullanılmamış bir süpürge dolunaylı bir gecede kaşınan bölgenin üzerinde gezdirip daha sonra hastanın uygulamayı yaptığı yerde süpürgeyi bırakıp arkasına bakmadan orayı terk etmesi (KK37), nazar değen kişiye kurşun dökülmesi (KK34, KK47), yürüme güçlüğü çeken çocuklar için ailesinde Mehmet ismi bulunan yedi evden ip toplanıp toplanan iplerle örülen çorabın çocuğa giydirilmesi (KK7), konuşamayan çocukların ağızında cami anahtarının gezdirilmesi (KK9) bir tedavi merkezine başvurmadan ırvasa yöntemiyle yapılan sağaltmalara örnek olarak verilebilir. Çocuğu olmayan bayanların Şevkat Mahallesinde bulunan dut ağacının etrafında dönmesi (KK2), nazardan korunmak için evin ocağında tuz yakılması (KK25), evi nazardan korumak için üzerlik otunun yakılarak tütsülenmesi (KK31), loğusa kadının yastığının altına kesici bir alet konulması (KK47), loğusa kadınların ve yeni doğan bebeklerinin yastığının altına merhem ağacının dalı, ekmek veya Kur'an-ı Kerim (KK2, KK25, KK31) bırakılması, yine yeni doğan bebeklerin ve loğusa kadının yatağının etrafının keçi yününden yapılan iple sarılması, bölgede bir tedavi merkezine başvurmadan ırvasa yönteminin kullanıldığı diğer uygulamalardır. Diğer taraftan Akdemir köyünde Musa Havrani Türbe'sinin önünde bulunan delikli taştan bebeğin kıyafetinin geçirilerek kırkının çıkarılması ilçede ziyaret yerlerinde ırvasa yönteminin kullanıldığı pratiklerdendir.

Parpılama yöntemiyle sağaltma ilçede tespit edilen bir diğer tedavi yöntemidir. Boyun fitiğı (KK31), diş eti rahatsızlığı (KK13), romatizma (KK31), sivilce (KK31), diz ağrısı (KK22, KK31), mide ağrısı (KK33) ve basur (KK49) tedavisinde sülük

bırakılması, sarılık için dilin altındaki çıkıntının bir jilet veya küçük bir bıçak yardımıyla kesilmesi (KK2, KK14), bademcik tedavisinde kişi kendi bademciğini bıçakla patlatarak tedavi etmesi (KK37) ve akrep zehirlenmelerinde ense kısmına hafif jilet atılması (KK13) bir tedavi merkezine başvurmadan parpılama yönteminin kullanıldığı uygulamalardır.

Baskil’de ocaklar, parpılama yöntemiyle de sağaltma yapmışlardır. Akuşağı köyündeki göğüs hastalığı için gidilen ocağın hastanın göğsünü bir jilet yardımıyla çizip pis kanı akıtması (KK27), sarılık olan hastanın alnını, çene ile boyunun birleştiği bölgesini ve ayak topuğunun arkasını ocağın jiletle hafif kanatması (KK25), yılanlık ocağının yılanlık çıkan bölgeyi jiletle kesmesi (KK27) ilçede ocaklılar tarafından parpılama yöntemiyle sağaltıldığı tespit edilen uygulamalardır.

İlçede uygulanan sağaltmalarda dinsel işlemlerden de faydalanılmıştır. Bir tedavi merkezine başvurmadan dinsel işlemlerden yararlanılarak sağaltılan rahatsızlıklar loğusa/albastı, nazar, kısırlık ve sara hastalığıdır. Sara hastalarının hocaya götürülüp muska yapılması (KK13), nazardan korunmak için cevşen takılması (KK9), çocuğu olmayan kadının babasının hocaya gidip barbajın (çok uzun bir kâğıda duaların yazılıp rulo şeklinde sarıltıktan sonra bir bezle kaplanması işlemi) yaptırıp kadının üstüne takması (KK25), loğusa kadının ve bebeğin yatağının yanına Kur’an-ı Kerim bırakılması (KK31) ve al karısından korunmak için loğusa kadının hocaya gidip dualar okuttuktan sonra kendi ve bebeğine muska yaptırması (KK25) saha çalışmasında elde edilen uygulamalardandır.

Ziyaret mekânlarında yapılan sağaltmalarda dinsel işlemlerden sıklıkla yararlanılmıştır. Bu sağaltmalar ziyaret mekânında bir gece uyumak, sanduka etrafında dönülmesi, türbede namaz kılınıp Kur’an-ı Kerim okunması, dua edilmesi ve kurban kesilmesi şeklindedir.

Ocaklarda tarafından yapılan bazı sağaltmalarda dinsel işlemlerden yararlanıldığı tespit edilmiştir. Bu işlemler suya, küle, arpa veya iğde dalına ve hazırlanan emlere dua okuma, muska yapma veya Kur’an-ı Kerimden sureler okuma şeklindedir. Suya okuma, bezleme (KK47), korku (KK7) ve miristan (KK52) tedavisinde, küle okuma

bezleme (KK28, KK29) tedavisinde, hazırlanan emlere okuma bezleme (KK7), biruv (KK14, KK31, KK39) ve itdirseği (KK47) tedavisinde, arpa veya iğde dalına okuma egzama (KK14), miristan (KK27) ve siğil (KK9, KK14, KK48, KK49) tedavisinde kullanılmıştır. Muska sadece korku tedavisinde (KK34) kullanılırken Kur'an-ı Kerimden sureler okuma yöntemi korku (KK7, KK25), nazar (KK13) ve sarılık (KK25) tedavinde tercih edilmiştir.

“İyi veya kötü bir sonuç almak için tabiat öğelerini, yasalarını etkilemek ve olayların olağan düzenlerini değiştirmek için girişilen işlemlerin hepsine büyü” denilmiştir (Boratav, 2015:121). İslam dini büyüü yasakladığı için büyüsel/sihirsel işlemler mevcut dini yapıya uyarlanarak devam etmiştir (Örnek, 1995:138). Baskil’de büyü nazar, kısırlık tedavileri, psikolojik rahatsızlıklar, çocuk hastalıkları, çıban, siğil ve sarılık gibi pek çok hastalığın tedavisinde kullanılmıştır. Bu hastalıkların sağaltılmasında temas ve taklit büyüünden sıklıkla yararlandığı görülmüştür.

Halk hekimliğinde hastalıkların sağaltılmasında başvurulan temas büyüü “bir vakitler biri birlerine bağlı olan şeylerin, hatta sonradan birbirlerinden tamamen ayrılmış olsalar bile, parçalardan birisindeki değişiklik, ötekini de etkilemeyi gerektiren sempatik bir bağlantı” (Frazer,1933: 54) olduğu prensibine dayanır. Bu büyü çeşidi Baskil halk hekimliği uygulamalarında sıklıkla görülmüştür. Gözde çıkan çıbana göz taşı bırakılması (KK2), nazardan korunmak için evin kapısına eşek kafatası (KK35, KK47), nazar boncuğu (KK33), kaplumbağa ölüsü (KK28, KK31) veya hayvan kafatası (KK2) asılması, al basmasından korunmak için annenin ve bebeğin yastığının altına ekmek bırakılması (KK2, KK25) ve yine nazardan korunmak için hastanın üzerine iğde ağacı dalı (KK46), bir beze sarılıp muska haline getirilmiş köpek pisliği (KK47) veya merhem ağacı dalının (KK2, KK33) sarılması, birişavandan (al karısı) korunmak için keçi yününden ip yapıp bebeğin yatağının etrafının bu iple sarılması (KK2), siyah keçi yününden yapılmış iple bebeklerin yatağın etrafının sarılması (KK2), uygulamalarında temas büyüü kullanılmıştır.

Ocakların hastalıkların tedavisinde kullandığı sağaltmaların bazılarında temas büyüü görülmüştür. Egzama, siğil ve miristan rahatsızlıklarının tedavisinde yaralı bölgenin

siyah arpa veya tükenmez kalem ile çizilmesi veya daire içerisine alınmasında temas büyüğü kullanılmıştır.

Bir tedavi merkezine başvurmadan yapılan sağaltmalarda kullanılan bir diğer büyü çeşidi taklit büyüdür. Bu büyü çeşidinde “taklit yoluyla arzu edilen sonucu hâsıl etme denemesi, benzer işlemlerle istenilen şeyi (olayı) öne almak, böylece o olayın yakın bir gelecekte meydana gelmesini zorlamaktır. Bunu yaparken “benzer benzeri yaratır” ilkesinden hareket edilmiş olur. “Benzer” olarak da göze görünür dış benzerlikler, tutum ve davranıştaki benzerlikler ya da asosiyatif düşünce zincirlerinden çıkan büyüsel özellikler geçerlidir.” (Dittmer, 1954: 81).

Konuşamayan çocukların cuma günü öğle namazından önce camiye götürülüp caminin anahtarının çocuğun ağzında üç defa çevrilmesi (KK9), çocuğu olmayan kadın için ailesinde Mehmet ismi olan yedi evden toplanan madeni paralarla yapılan bileziği hastanın takması (KK7), yürüyemeyen çocuk için ailesinde Mehmet ismi bulunan yedi evden toplanan iplerle örülen patiğin çocuğa giydirilmesi (KK7), siğil tedavisi için iğde dalının (KK37) veya beyaz çalının kırılıp koparılmadan bırakılması (KK40), yine el ve yüzde oluşan siğiller için Akdemir köyünde bulunan eski bir meşe ağacının dalının koparmadan kırılması ve dalın kuruyunca hastalığın geçeceğine inanılması (KK19), siğil için siyah arpanın dere kenarına gömülmesi (KK38), çocuğu olmayan çiftlerin Deliktaş köyünde bulunan büyük taşa gidip alttaki delikten bayanın üstteki delikten erkeğin geçmesi (KK44), eski Baskil’de bulunan kırklı taşın arasından kadının kemeri veya giysisi geçirilince kadının hamile kalacağına inanılması (KK18), çocuğu olmayan kadının Kayabeyli köyünde bulunan taşa götürülüp taştan geçirilmesi (KK50), bebeğin kırkinci günü kırk kaşık suya dualar okuyarak okunan suyun bebeğe dökülmesi (KK2), Yalındam köyünde çocuk sahibi olmak isteyen tüm kadınların bu köyde bulunan “kırk taşa” giderek hamile kalacağına ve taşa gitmeyen köylünün çocuğunun olmayacağına inanılması (KK33), çocuğu olmayan kadının Hacı Hasan Baba türbesinin önünde bulunan dut ağacının içinden geçirilmesi (KK50), Odabaşı mahallesinde bulunan dut ağacının etrafında çocuğu olmayan kadın gezdirilmesi ve kadının kıyafetlerinin ise ağacın ortasında bulunan delikten geçirilmesi (KK22) ve çocuğu olmayan kadınların Şefkat mahallesinde bulunan dut ağacının etrafında üç defa dolanması (KK2) uygulamalarında taklit büyüğü kullanılmıştır.

Ocakların hastalıkların tedavisinde kullandığı sağaltmaların bazılarında taklit büyüsu görülmüştür. Egzama tedavisinde okunan arpaların bataklığa gömülmesi (KK14), miristan tedavisinde okunan siyah arpaların çürümesi için bataklığa gömülmesi (KK27), siğil tedavisinde okunan arpaların yok olması için bataklığa gömülmesi (KK9) uygulamalarında taklit büyüsu kullanılmıştır.

Taklit büyüsu uygulamaları içinde olan delikli taş, kaya veya ikiye ayrılmış ağacın içinden geçme pratikleri yeniden doğuşu sembolize eder. Çocuğu olmayan eşlerin Deliktaş köyünde bulunan büyük taşa gidip alttaki delikten bayanın, üstteki delikten erkeğin geçmesi (KK44), Kayabeyli köyünde bulunan taşa götürülen kadının taştan geçirilmesi (KK50), eski Baskil’de bulunan kırklı taşın arasından kadının kemeri veya giysisinin geçirilince kadının hamile kalacağına inanılması (KK18), Odabaşı mahallesinde bulunan dut ağacının etrafında çocuğu olmayan kadın gezdirildikten sonra kadının kıyafetlerinin ağacın ortasında bulunan delikten geçirilmesi (KK22) uygulamalarıyla kişi tüm rahatsızlıklarından kurtulacağına ve doğduğu ilk günkü gibi sağlıklı bir birey olarak yaşamına devam edeceğine inanmaktadır.

İlçede yapılan sağaltmalarda büyüsel işlemler tek başına kullanıldığı gibi dinsel işlemlerle beraber kullanıldığı da görülmüştür. Biruv/dermağu/karıncalık hastalığında biruv toprağına belli dualar okunması dinsel yöntemlere her okunan duadan sonra toprağa tükürülerek macun kıvamına getirilen karışımın kaşınan bölgeye sürülmesi büyüsel yöntemlere (KK10), gözde oluşan itdirseğine dualar okunması dinsel yöntemlere iğde dalıyla çizilmesi büyüsel yöntemlere (KK17), miristan tedavisinde hocanın dua edip suya okuması dinsel yöntemlere kaşınan yerlere bu suyun sürülmesi büyüsel yöntemlere (KK52), mantar hastalığı için dua okunması dinsel yöntemlere uçları kesilen arpalarla mantarın etrafının çizilmesi büyüsel yöntemlere (KK31), ayakta çıkan yuvarlak çiban için dardağan ağacının meyvelerinin torağa gömülmesi büyüsel yöntemlere bu işlemler sırasında dua okunması dinsel yöntemlere (KK2), örnektir.

Benzer ancak benzeri ile tedavi edilir düşüncesine dayanan analogi (Tek, 2018: 167) Baskil’de bir tedavi merkezine başvurmadan yapılan sağaltmalar da ve ocaklar

tarafından yapılan tedavilerde kullanılmaktadır. İlçede halk hekimliği uygulamalarında analogik düşünce renk, biçim ve ad benzerliği şeklinde görülmüştür.

Köstebek rahatsızlığı ilçede görülen ad analogisi örneklerinden biridir. Hastalığın ismi yaranın benzetildiği köstebek yuvasından gelmektedir (KK40). Bu nedenle köstebek/kösnü tedavisinde köstebek eti ve köstebek derisi kullanılır. Yılcık ve karıncalık (biruv/dermağu) rahatsızlıkları da ilçede ad analogisinin görüldüğü diğer rahatsızlıklardır. Bu rahatsızlıklarda da hastalık isimleri yaraların benzediği hayvanlardan alınmaktadır. Fakat yılcık ve karıncalık tedavilerinde bu hayvanlardan yararlanılmamıştır.

İlçede renk analogisinin görüldüğü hastalıklar sarılık ve arpacık/itdirseğidir. Arpacık/itdirseği tedavisinde kırmızı renkli ineğin tereyağının (KK46) kullanılmasının temelinde gözde oluşan kızarıklığın etkili olduğu düşünülebilir. Benzer şekilde sarılık tedavisi için bebeklerin banyo suyunun kaynatılması işlemine içerisine altın atılması (KK25) ve çocuğun üzerinin sarı tülbent ile örtülmesinin (KK1) temelinde renk analogisi vardır.

Hastalıkların tedavisinde kullanılan büyüsel pratiklerden biri de hastalığın devredilmesidir. Halk hekimliğinde hastalıkları cansız eşyalara devretmek için çeşitli büyüsel pratikler kullanılır. Bazı cansız varlıklarda var olduğuna inanılan kuvvet ve gücün insan vücuduna devrederek kişi eski sağlığına kavuşur (Aytar, 1976, 7723).

Baskil’de bir tedavi merkezine başvurmadan yapılan sağaltmalarda ve ocakların tedavi uygulamalarında da hastalığı devretme yönteminden yararlanıldığı görülmektedir. İlçede görülen pratiklerde arpa, iğde dalı, dardağan dalı ve nohut kullanılarak hastalığın bu nesnelere devredilmesi düşünülmüştür. Gözde çıkan çıban için göz taşı bırakılması (KK2) ve karnı ağrıyan hastanın bir yakınının, hastanın karnını ovalarken “senin karnın ağrıyacağına tilkinin karnı ağrısın” sözüyle hastalığın sağaltılmasında (KK14) devretme yöntemi uygulanmıştır.

Sağaltılmalar esnasında hastaların tedavi işlemlerine büyüsellik katan unsurlardan biri de sayılardır. Kullanılan sayılar tedaviye gizemli bir hava katarken aynı zamanda

yerine getirilmesi gereken bir kuraldır (Tek, 2018: 172). Saha çalışmasında edinilen bilgilere göre ilçede bir tedavi merkezine başvurmadan yapılan tedavilerde kullanılan sayılar 2, 3, 4, 5, 7, 15, 20 ve 40'tır. Tedavilerde pekmez iki defa içilir, okunan tuz ikiye bölünür, göğüs tedavisinde üç aşamalı tedavi uygulanır, pekmez üç kaşık içilir, okunan tuz üçe bölünür, okunan su evin etrafındaki üç yola serpilir, ağacın etrafında üç defa dolanılır, taştan üç defa geçilir, anahtar üç defa çevrilir, uygulama üç hafta tekrar edilir, üç farklı arpaya okunur, üç gün tekrar edilir, eritilen mum üçe ayrılır, soğan dörde bölünür, dört beş defa yedirilir, beş dakika bekletilir, yedi evden para toplanır, yedi evden ip toplanır, kaynatılan su on beş gün içilir, yirmi litre su kaynatılır, demlenen çınar yaprağı çayı kırk gün içilir, bebeğin kırkıncı günü kırk kaşık su okunur. Örneklerde de görüldüğü gibi üç sayısı tedavilerde ön plana çıkmıştır. Bunun sebebi üç defa uygulanan tedavilerden daha çok olumlu sonuç görmeleri ve üç sayısına yüklenen sihri bir güçtür.

Tedavi işlemlerine büyüsellik katan unsurlardan biri olan sayılar, ziyaret mekanları ve ocaklarda uygulanan pratiklerde de kullanılmıştır. Ziyaret mekânlarında uygulanan tedavilerde kullanılan sayılar 1, 2 ve 3'tür. Türbede bir gece kalınması, iki rekât namaz kılınması, suyun ikiye bölünmesi, hastanın rüyasına üç kişinin gelmesi ve üç çay bardağı suya okunması uygulamalarında bir sayısı ön plana çıkmıştır. Ocaklarda uygulanan tedavilerde kullanılan sayılar ise 2, 3 ve 7'dir. Karışımın ikiye bölünmesi, üç arpa uçlarının kesilmesi, üç çarşamba tekrarlanması, işlemin üç defa tekrarlanması, işlemin üç perşembe tekrarlanması ve yedi arpaya okunması işlemlerinde özellikle üç sayısı ön plana çıkmıştır.

Tedavi işlemlerine büyüsellik katan unsurlardan biri de günlerdir. İlçede yapılan sağaltmaların başarıya ulaşması için çarşamba, perşembe, cuma ve cumartesi günleri tercih edilmiştir. Çocuğu olmayan çiftlerin çarşamba günü delikli taşa gitmeleri, konuşamayan çocuğun cuma günü camiye götürülmesi, dermağı otunun yaraya çarşamba, perşembe veya cuma günü sürülmesi, beyaz çalının çarşamba günü kırılması, çarşamba veya cumartesi günleri ebeğümeci sürülmesi, hastanın çarşamba günü hocaya götürülmesi, sızırajak otulu karışımın yaraya çarşamba, perşembe ve cuma günleri sürülmesi pratikleri dikkate alındığında bir tedavi merkezine başvurmadan yapılan uygulamalarda çarşamba günü ön plana çıkmıştır. Buradan

hareketle bu güne diğer günlerden daha fazla önem verildiği tespit edilmiştir. Ziyaret mekânları ve ocaklarda yapılan sağaltmalarda da benzer şekilde çarşamba gününün tercih edildiği görülmüştür.

Türk kültüründe renkler daha çok kozmolojik tasavvurlardan kaynaklanmaktadır. Türkler kozmolojik sistemde dört coğrafi yön renklerle simgelenmiştir. Kuzeyin renk simgesi kara, güney kırmızı, doğu gök mavisi ve batı ak olarak adlandırılmıştır (Çoruhlu 2002: 181). Bu nedenle bazı renklerin tedavilerde kullanıldığı görülmüştür. Tedavilerde kullanılan renkler beyaz, kırmızı, sarı ve siyahtır. Bu renkler içinde en çok siyah rengin ön plana çıktığı görülmüş ve tedavilere büyüsel bir nitelik kazandırılmıştır. Siğil tedavisinde siyah arpa (KK38), loğusa tedavisinde siyah keçi yünü (KK25) kullanılması ile nazar için kulağa siyah sürülmesi bu rengin tercih edildiği uygulamalardandır.

Modern tıbbın çaresiz kaldığı hastalıkların başında kanser gelmektedir. Bu durumda hastanın halk hekimliği uygulamalarının olası olumsuz sonuçlarından kaybedecek bir şeyinin olmaması düşüncesi bu hastalığa yakalanan kişiyi birçok halk hekimliği tedavilerine yöneltmeye mecbur kılmıştır. Bölgede kanser hastalıklarında başvuru alan tedavi yöntemleri: ziyaret yerleri, ocaklar, hocalar ve kişilerin kendi yöntemleriyle gerçekleştirdikleri bir takım pratiklerdir. Yapılan bu sağaltmalardan çoğu kez olumsuz sonuç alınmasına karşın yapılan uygulamalar hâlen devam etmektedir.

Baskil’de ziyaret mekânlarında ve ocaklarda yapılan tedavilerin bir kısmının yapı itibariyle söz ve hareket kısmı olarak iki bölümden oluştuğu görülmektedir. Buna bel fitiği (nısk) ve çocuğu olmayan bayanların tedavileri örnek olarak gösterilebilir.

Katarlı Baba türbesine gelen çocuğu olmayan bayanın boynuna bir ip bağlanır. Hasta kabrin etrafında üç defa döndürülürken

Hasta: “Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali” der.

İpi tutan kişi: “kulunsuz kısrağ satıyorum.” der.

Bu ritüeli izleyen bayanlar fiyat teklifinde bulunur. Ücreti yüksek tutan kişiye herkes “Hayırlı uğurlu olsun!” der. Daha sonra hasta Katarlı Baba’nın kabrinin taşını yüzünü sürerek niyetini diler (Kıyak, 2012:176).

Beli tutulan (nısk) hasta, bir yakınıyla beraber fitik ocağına gelir. Hasta düz bir tahtanın üzerine yatırılır. Ocak eline mızrak ve bir ağaç parçası alarak içeri girer. Hastanın yanındaki adam ocağa yüksek sesle sorar.

- Sen nerden gelisin?

- Ben Karadağ’dan gelim.

- Ne arisin?

- Ben nısk arım.

- Görsen vurur musun?

- Vururum

diyen ocak elindeki tahtaya mızrağı sertçe vurur. Vurduktan sonra hasta iyileşir (KK27).

Baskil’de kaynak kişilerin aktardığı bilgilere göre yapılan halk hekimliği uygulamalarında çeşitli kültlere dair izlere rastlanmıştır. Bu kültler atalar, ağaç, taş, toprak ve su kültüdür.

Atalar kültü inancının en belirgin örneği olan ziyaret mekânları, Baskil’de yapılan sağaltmaların önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. İslamiyet’i yaymak için bölgede mücadele veren askerlerin şehit düştüğü yerler zamanla türbe haline gelmiştir. Günümüzde bu türbelere, çeşitli dilek ve arzularının gerçekleşmesi ve hastalıkların tedavisi için başvurulmaktadır. Baskil’de en çok ziyaret mekânı ilçeye 65 km. uzaklıkta yer alan Tabanbükü köyünde bulunmaktadır. Bölgede başta sarılık, kısırlık, psikolojik rahatsızlıklar, ağrılı hastalıklar, korku, konuşamayan çocuk ve felçli hastalıklar olmak üzere birçok hastalığın tedavisinde ziyaret yerlerine başvurulmaktadır. Hastaların bir kısmı çevresinden edindiği tavsiye sonucu bir kısmı da rüyasında ilgili türbeyi görmesi sonucu bu mekânlara başvurur. KK24, Kasım Kadri türbesine genellikle psikolojik rahatsızlığı olan hastaların geldiğini ve bu kişilerin rüyasında buraya gelip şifa bulduğunu gördüğünü ifade etmiştir. Hacı Hasan Baba türbesine gelen bir hasta burayı daha önce hiç bilmediğini ve rüyasında bu kabri

görmesi sonucu geldiğini KK18'e bizzat kendisi ifade etmiştir. İlçede ziyaret mekânlarına gelen hastaların başvurduğu pratikler ise türbede namaz kılıp kuran okuma, bir gece uyuma, mum yakma, etrafında dolanma, sandukanın üzerindeki örtüye elini ve yüzünü sürme, sandukayı, sanduka üzerindeki örtüyü veya taşı öpme vd. dir.

Tedavilerde ağaç kültü ile de karşılaşmıştır. Kült haline gelen ve tedavi amacıyla kullanılan bu ağaçlar, dut, iğde, dardağan, merhem ve beyaz çaladır. Bu ağaçlar kullanılarak sağaltılan rahatsızlıklar ise çıban, mantar nazar, kısırlık, siğil ve cilt hastalıklarıdır. Ağaçla yapılan tedavilerde kullanılan başlıca yöntemler ise ağacın etrafında gezme, oyuk ağacın içinden geçme veya elbisesini geçirme, ağacın dalını koparmadan kırma, ağacın bir parçasını muska gibi sarıp üstünde taşıma veya uyuduğu yastığın altında bırakma, ağaca çaput bağlama gibi pratiklerdir. Şeyh Muhammed (KK12), Abdulvahap Gazi (KK27, KK43) ve Sıddı Zeynep (KK7) türbelerinin yanında bulunan ağaca çaput bağlama, Odabaşı mahallesinde bulunan dut ağacının etrafında çocuğu olmayan kadının gezdirilmesi ve kadının kıyafetlerinin ise ağacın ortasında bulunan delikten geçirilmesi (KK22), çocuğu olmayan kadınların Şefkat mahallesinde bulunan dut ağacının etrafında üç defa dolanması (KK2) pratiklerinde ağaç kültü izleri görülmüştür.

Tedavilerde görülen kültler arasında taş kültü de önemli bir yer tutar. Kült haline gelen bu taşlar, genellikle türbelerin sandukalarının üzerinde veya ziyaret yerlerinin çevrelerinde bulunmaktadır. Bu taşlar kullanılarak tedavi edilmeye çalışılan hastalıklar ise genellikle, çıban, ağrılı hastalıklar, sarılık, erkek ve bayanlarda görülen kısırlık ve göz ağrısının yanı sıra genel mahiyette şifa bulmak amacıyla da kullanılır. Çocuğu olmayan eşlerin Deliktaş köyünde bulunan büyük taşa gidip alttaki delikten bayanın, üstteki delikten erkeğin geçmesi (KK44), Kayabeyli köyünde bulunan taşa götürülen çocuğu olmayan kadının taştan geçirilmesi (KK50) ve eski Baskil'de bulunan kırklı taşın arasından kadının kemeri veya giysisinin geçirilince kadının hamile kalacağına inanılması (KK18) pratiklerinde taş kültü izleri görülmüştür.

Tedavilerde görülen kültler arasında toprak ve su kültü de önemli bir yer tutar. Ziyaret yerlerindeki toprağın şifa niyetine yenilmesi, suya katılıp içilmesi ve suyla karıştırılıp

yıkılması toprak ve su kültü örnekleridir. Ocağın evinden şifa niyetine dua okunan suyun korku tedavisinde içilmesi, bezleme tedavisinde gargara yapması ve meşe külü ile karıştırıp yıkılması su kültürünün tedavilerdeki izlerine örnek olarak verilebilir.

Yapılan bu tüm değerlendirmeler ışığında Baskil’de görülen sağaltma yöntemleri:

- i. Ocaklar,
 - ii. Ziyaret Yerleri,
 - iii. Kırık-Çıkıkcılar,
 - iv. Emlerle Yapılan Sağaltmalar,
 - v. Dinsel-Büyüsel Yollara Başvurarak Yapılan Sağaltmalar
- şeklinde sınıflandırılabilir.

“Folklor çalışmalarında kuramsal bir yaklaşım olarak benimsenen işlevselcilik, 20. yüzyılda antropoloji ve sosyoloji gibi disiplinlerde önemli etkiler bırakmıştır. İşlevselcilik toplumun parçalar halinde örgütlendiğini ve her bir parçasının toplumun bütününe sürekliliğine hizmet ettiği varsayımına dayanmakla birlikte, uzlaşılmış ortak değerlerin ve kültürel kabullerin toplumsal düzeni sağlamadaki rolü üzerine de odaklanmıştır. İşlevsel Kuram, temel paradigmasını sosyoloji ve antropoloji alanlarında yapılan çalışmalarla biçimlendirmiş ve bu alanlarda etkili olmuş bir kuramdır. Bununla birlikte geniş sosyal ya da kültürel sistemde kendi işlevleri veya etkileri açısından folklor ve diğer sosyo-kültürel fenomenleri açıklamaya çalışan teorik bir perspektife de sahiptir” (Aça, 2017:179). İşlevsel kuramın kurucuları B. Malinowski, A. Reginald Radcliffe-Brown, R. Thurnwald, Franz Boaz ve Ruth Benedict olarak kabul edilmektedir. W. Bascom bu işlevleri genelleyerek aşağıda verilen şekilde dört başlık altında sıralamaktadır. Bunlar:

- i. Hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevi,
- ii. Değerlere, toplum kurumlarına ve törelere destek verme,
- iii. Eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılarak eğitilmesi işlevi,
- iv. Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak bir kaçıp kurtulma mekanizmasıdır (Çobanoğlu, 2012:256-257).

Baskil’de uygulanan halk hekimliği ve halk hekimliği uygulamaları işlevsel kuram içerisinde değerlendirilebilir. Yapılan saha çalışmasından elde edilen bulgular sonucunda Baskil halk hekimliğinde W. Bascom’un sınıflandırmasında ki “Eğitim veya kùltürün gelecek kuşaklara aktarılarak eğitilmesi işlevi” ön plana çıktığı görùlmüřtür. Halk hekimleri olarak bilinen kırık-ıkıķçılar, hocalar, ocaklar, ebeler ve aktarların aile büyüklerinden veya bir başkasından gözlemleyerek öğrenip uyguladıkları sağaltma işlevini gelecek kuşaklara aktarmaktadırlar.

SONUÇ

Yeryüzünün oluşumundan itibaren insanın merkezinde var olan en büyük sorunlardan biri sağlığıdır. İnsan var olduğu andan itibaren sağlığını korumak veya bozulan sağlığını eski sıhhatine kavuşturmak için bir çaba arayışı içine girmiştir. Girmiş olduğu bu çabalar sonucu bazı ilkel tedavi yöntemleri meydana gelmiştir. Zamanla uygulanan bu yöntemler bulunduğu coğrafyanın da etkisiyle sürekli gelişerek devam etmiştir. Bu bağlamda ilkel zamanlardan itibaren uzun yılların insanlara katmış olduğu birikimle birlikte halk hekimliği ve halk hekimliği uygulamaları belli bir tecrübe sonucu ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen Türkler, bazı halk hekimliği uygulamaları ve inanışlarını da taşıyarak kültürel varlıklarını korumuşlardır. Türklerin İslamiyet'i kabulü ile birlikte kültürlerinde var olan bazı halk hekimliği ve halk hekimliği uygulamalarını mevcut dini yapıyla şekillendirip geliştirilerek nesilden nesile devam ettirmişlerdir. Bunun yanı sıra halk hekimliğinde uygulanan yöntemlerin birçoğu zamanla unutulmuş olmasına rağmen günümüzde bazı uygulamalar halen devam etmektedir.

“Elazığ İli Baskil İlçesi Halk Hekimliği” adlı bu çalışmada, Baskil ilçesinin sahip olduğu kültürel unsurlardan birisi olan halk hekimliği ve halk hekimliği uygulamaları araştırılarak ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca Somut Olmayan Kültürel Mirasın önemli bir ögesi olan halk hekimliği ve halk hekimliği uygulamaları kayıt altına alınarak bu kültürel mirasın zamanla unutulup yok olmasının önüne geçilmiş ve gelecek nesillere aktarılmasına katkıda bulunulmuştur. Yapılan saha çalışmasında elde edilen bilgiler ışığında Baskil'de halk hekimliği uygulamalarıyla sağaltılan rahatsızlıklar, tedavinin yapıldığı mekâna ve tedavinin yapılaş şekline göre “Bir Tedavi Merkezine Başvurmadan Halkın Geneli Tarafından Tatbik Edilen Tedavi Uygulamaları”, “Hastalıkların Tedavisinde Başvurulan Ziyaret Yerleri” ve “Hastalıkların Tedavisinde

Başvurulan Ocaklar” olmak üzere üç başlık altında toplanıp tasnif edilerek incelenmiştir.

Yapılan saha çalışmasında görüşülen elli üç kişinin 31’i kadın, 22’si erkektir. Kadınların yaş ortalaması 54, erkeklerin yaş ortalaması 55,7’dir. Kadın, erkek genel yaş ortalaması ise 54,7’dir. Kaynak kişiler ile ilgili elde edilen bilgiler ışığında altmış beş yaş ve üzeri kimselerin gençlere oranla halk hekimliği bilgisinin daha çok olduğu görülmüştür. Buna rağmen görüşülen gençlerin de bu güne kadar en az bir kez halk hekimliği uygulamalarını denediği ve bazı hastalıkların sağaltılmasında halk hekimliği uygulamalarını alternatif tedavi yöntemi olarak kullandıkları tespit edilmiştir. Bu da gelecek kuşakların halk hekimliği uygulamalarını devam ettirmede istekli olduklarını göstermiştir.

İlçede halk hekimliği uygulamalarının en çok görüldüğü sağaltmalar bir tedavi merkezine başvurmadan yapılmaktadır. Bir tedavi merkezine başvurmadan iki beyin ve omurilik ile ilgili rahatsızlık, yirmi cilt rahatsızlığı, iki yara tedavisi, altı ağrılı hastalık, çocuk hastalıkları, iki göz rahatsızlığı, on yedi iç hastalık, üç kadın hastalığı, iki psikolojik rahatsızlık, sekiz solunum yolu hastalığı, iki zehirlenme tedavisi ve yirmi biri de diğer hastalıklar olmak üzere toplam seksen altı rahatsızlık sağaltılmaktadır.

Bölgede bir tedavi merkezine başvurmadan sağaltılan hastalıklar arasında en çok cilt hastalıklarının görüldüğü tespit edilmiştir. Bu hastalıkların tedavisinde 61 çeşit ürün kullanılırken en çok kullanılan ürünler kına, tuz ve sarımsaktır.

Bir tedavi merkezine başvurmadan sağaltılan hastalıklarda kullanılan yöntemler em hazırlama, muska, kesme ve kan akıtma, dağlama, tütsüleme, sıvazlama, ovma, üfeleme, tükürme, çizme, tiksindirme, korkutma, dinsel ve büyüsel işlemler, devretme, ırvasa ve parpılamadır. Sağaltma uygulamalarına dair örneklerden hareketle Baskil’de bir tedavi merkezine başvurmadan uygulanan tedavilerde en çok emle tedavi yönteminin daha sonra dinsel yöntem ile büyüsel yöntemin kullanıldığı görülmüştür. Em hazırlanarak sağaltılan bu rahatsızlıklar beyin ve omurilik ile ilgili rahatsızlıklar, cilt rahatsızlıkları, yara tedavisi, ağrılı hastalıklar, çocuk hastalıkları, göz rahatsızlıkları, iç hastalıklar, solunum yolu hastalıkları ve zehirlenme tedavisidir.

İlçede sağaltma uygulamalarında emlerden sonra tercih edilen dinsel yöntemler ile büyüsel yöntemler tedavilerde tek başına kullanıldığı gibi ikisinin birlikte kullanıldığı örneklerde görülmüştür. Bu yöntemlerin tek başına veya birlikte kullanıldığı rahatsızlıklar ise bazı cilt hastalıkları (egzama, mantar, siğil ve çıban tedavisi), psikolojik rahatsızlıklar ve kadın hastalıkları (loğusa/albastı, kısırlık) dır.

İlçede halk hekimliği uygulamalarında başvuru alan bir diğer tedavi merkezi ziyaret mekânlarıdır. Yapılan saha çalışmasından elde edilen bilgiler ışığında bölgede on beş ziyaret mekânı tespit edilmiştir. Bu mekânlara gidilerek sağaltılan rahatsızlıklar psikolojik rahatsızlıklar, felçli hastalıklar, sara hastalığı, çocuğu olmayan bayanlar, konuşamayan çocuklar, korku, bayılma, sarılık ve ağrılı hastalıklardır. Ayrıca ziyaret mekânlarına genel olarak tüm rahatsızlıkların sağaltılması için de gidilmektedir.

Ziyaret mekânlarına başvurarak sağaltılan hastalıklarda kullanılan yöntemler, bir gece uyumak, sanduka etrafında dönmek, türbede namaz kılıp Kur'an-ı Kerim okumak, dua etmek şeklindedir.

Allah dostu olarak görülen zatların kabrini ziyaret eden insanlar buradan işlerinin kolaylaşması ve hastalıklarına şifa bulmak için isteklerde bulunmuşlardır. Kabrin kendisinden istenen bu istekler, zamanla kabrin sandukasını, sanduka üzerinde bulunan taşları, sanduka üzerindeki örtüyü, mezar taşını, toprağını, etrafındaki ağaç ve suyu da kutsallaştırmış ve bu nesnelere şifa beklenilmiştir. Kutsal kabul edilen bu nesnelere yapılan sağaltmalarda kullanılan yöntemler ise ağaca çaput bağlamak, mum yakmak, taşın veya ağacın oyuğundan geçmek, oyuktan elbise geçirmek, öpmek, vücuduna sürmek, toprağını yemek ve toprağıyla yıkanmak şeklindedir.

Ziyaret mekânlarında yapılan sağaltmalardan sonra tedavileri başarılı olan hastaların daha sonra tekrar türbeye gelip kurban kestikleri ve çevrede bulunan fakirlere dağıttıkları görülmüştür.

Saha çalışması neticesinde tespit edilen on üç ocağın pek çoğunun herhangi bir kişiye el vermeden/vermeden öldüğü ve beş ocağın ise halen sağaltma işlemlerine devam

ettiği görülmüştür. Bu ocaklar, bel fitiği, bezleme, biruv/dermağu, egzama, göğüs hastalıkları, kırık/çıkık/çatlak, korku, miristan, nazar, sarılık, siğil ve yılcık ocağıdır.

Tespit edilen ocaklar genellikle tek bir rahatsızlığı tedavi ederken birden fazla hastalığı sağaltan ocaklar da bulunmaktadır.

Sağaltma işlemlerine devam eden ocaklarla yapılan görüşmede ocaklık vasfının kan bağıyla veya el verme yöntemi ile kazanıldığı belirtilmiştir. İlçede ocaklık vasfının kazanılması yollarından en yaygın olanı kan bağıdır. İlçede kayınvalideden el alma yoluyla ocaklık vasfını kazanan ocağın bulunduğu da görülmüştür.

Baskil'de bir ocak tarafından sağaltılan hastalıklarda kullanılan yöntem ve teknikler em hazırlama, muska, kurşun dökme, kesme ve kan akıtma, tütsüleme, sıvazlama, ovma, üfeleme, kesici bir aletle hastanın belirli yerlerini (dilaltı, göğüs, topuk arkası, alın, çene ve boynun birleştiği yer) çizme, tiksindirme, korkutma, ocaklıdan alınan külü içme veya hastalığın bulunduğu yere sürme, dinsel ve büyüsel işlemler, devretme, ırvasa ve parpılamadır. Sağaltma uygulamalarına dair örneklerden hareketle Baskil'de bir ocaklı tarafından uygulanan tedavilerde en çok dinsel yöntemlerin kullanıldığı görülmüştür. Dinsel yöntemlerin yardımıyla sağaltılan rahatsızlıklar bezleme, biruv/dermağu, egzama, korku, miristan, nazar, sarılık, siğil ve yılcık rahatsızlıklarıdır.

Bölgede ocağın eli, tükürüğü ve nefesi gibi evinin külü ve toprağı da kutsal kabul edilmiş ve şifa kaynağı olarak halk hekimliği uygulamalarında kullanılmıştır.

İlçede ocağa gelen hastalar tedavi olduktan sonra ocağa sembolik bir para (kıymeti olmayan madeni bir para), şeker veya sabun gibi küçük hediyeler getirmektedirler. Bu paraya Baskil'de "göz hakkı" denilmektedir.

Bölgede halk hekimliği uygulamalarında bitkisel, hayvansal ve madensel ürünlerden de faydalanmıştır. Yapılan saha çalışmaları sonucunda çeşitli ürünlerin karıştırılıp merhem haline getirilerek hastalıklı bölgeye sürülmesi, yedirilmesi ve içirilmesinde kullanılan 106 çeşit bitkisel, 36 çeşit hayvansal ve 29 çeşit madensel ürün

bulunmaktadır. Tedavilerde en çok kullanılan bitkisel ürünler pirpirim (semizotu), sarımsak, limon ve kına, hayvansal ürünler süt, tereyağı, yoğurt ve yumurta, madensel ürünler ise su, toprak ve tuzdur. Yörede bitkilerin; dalından, gövdesinden, çiçeğinden, yaprağından, içinden çıkan sıvısından ve kabuğundan faydalanılmıştır. Hayvansal ürünlerin ise etinden, kafatasından, derisinden, gübresinden, sütünden ve kabuğundan (yumurtanın) faydalanılmıştır.

İlçede sağaltma uygulamalarının büyük bir bölümü büyüsel bir nitelik taşımaktadır. Baskil’de bir tedavi merkezine başvurmadan yapılan sağaltmalarda, ziyaret mekânlarında ve sağaltma ocaklarında görülen büyü çeşitleri temas ve taklit büyüdür. İlçede büyüsel işlemler ile yapılan sağaltmalar üç kısma ayrılabilir. Bunlar sadece temas büyü kullanılarak yapılan sağaltmalar, sadece taklit büyü kullanılarak yapılan sağaltmalar ve ikisinin birlikte kullanıldığı sağaltmalardır.

Baskil’de tedavilerde kullanılan büyüsel işlemlerden biri de hastalığın devredilmesidir. Özellikle siğil, çıban, miristan ve ağrılı hastalıkların tedavisinde hastalık arpa, iğde ve nohut gibi nesnelere devredilmiştir.

Saha çalışması esnasında ilçede yapılan bazı tedavi uygulamalarında taklit büyü olan analogik düşünce renk, biçim ve ad benzerliği şeklinde görülmüştür. Bu uygulamaların yapıldığı hastalıklar köstebek (kösnü), yilancık, itdirseği, sarılık ve karıncalıktır.

İlçede yapılan sağaltmalarda sihri bir güce sahip olan unsurlardan biri de sayılardır. Saha çalışmasında edinilen bilgilere göre ilçede bir tedavi merkezine başvurmadan ve ocaklar tarafından yapılan sağaltmalarda üç sayısı, ziyaret mekânlarında bir sayısı ön plana çıkmıştır. Sağaltmalarda bu sayıların kullanılmasının sebebi uygulanan tedavilerden daha çok olumlu sonuç görmeleri ve bu sayılara yüklenen sihri bir güçtür.

Sağaltmalara büyüsel bir güç katan unsurlardan bir diğeri de günlerdir. İlçede yapılan sağaltmalarda sıklıkla çarşamba, perşembe, cuma ve cumartesi günleri tercih edilmiştir. Bu günler içerisinde çarşamba gününün daha çok tercih edildiği görülmüştür. Bunun sebebi çarşamba günü uygulanan tedavilerden daha çok olumlu sonuç görmeleri olarak değerlendirilebilir.

Baskil’de halk hekimliği uygulamalarında çeşitli kültlere dair izlere de rastlanmıştır. Atalar kültü, taş kültü, ağaç kültü, su ve toprak kültü tedavilerde görülen kültürlerdir.

Elazığ ili Baskil ilçesinde halk hekimliği ile ilgili bilinen uygulamaların çoğu ocaklar veya aile büyüklerinden edinilen bilgiler sayesinde günümüze kadar ulaşmıştır. Yöre halkı, halk hekimliği ve halk hekimliği uygulamalarının yakın geçmişe kadar devam ettiğini ancak günümüzde ilçenin il merkezine olan ulaşım imkânlarının gelişmesi, halkın sağlık kurumlarına kolay erişebilmesi ve gelişen eğitim düzeyi nedeniyle halkın bu uygulamalara bakış açısının olumsuz yönde etkilendiği ve bu uygulamaların ilkel olarak görülmesine sebep olduğunu belirtmişlerdir. Modern tıbbın halk hekimliğine bakış açısının olumsuzluğundan ötürü de geleneksel halk hekimliği bu durumdan olumsuz yönde etkilenecek uygulamaların azalıp unutulmasına sebep olmuştur. Buna rağmen halk hekimliği uygulamaları bölgede az da olsa hala devam etmektedir.

Baskil’de hastalıkları tedavi eden kimselere diğer bölgelerde olduğu gibi ocak, ocaklı, kırık-çıkıkçı, hoca, aktar gibi isimler verilmektedir. Bölge halkı karşılaşılan hastalığın durumuna (ciddiyetine) göre ilk olarak evlerinde emler hazırlayarak veya geçmişte atalardan öğrenilen bilgiler ve çevreden edinilen tavsiyeler doğrultusunda tedavi yöntemleri uygulayarak hastalığı gidermeye çalışmaktadır. Manevi hastalıklarda ise daha çok hocalara başvurarak buralardan bir şifa aranılmaktadır. Hocaların haricinde hastalığın çeşidine göre ocaklara da başvurulmaktadır. Bu ocaklara başvuran kişiler ocağın tedavisi doğrultusunda hareket ederek şifa bekler. Ocağa başvuran kaynak kişilerin büyük bir çoğunluğu olumlu sonuç aldıklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra modern tıbbın çaresiz kaldığı durumlarda hasta Allah dostu olarak da bilinen ziyaret mekânlarına götürülerek burada yatan zat’ın yüzü suyu hürmetine Allaha şifa diler.

Günümüzde modern tıpta bazı hastalıkların tedavisinde (sülük, hacamat vd.) halk hekimliği uygulamaları kullanılmaya başlanmıştır. Sağaltma uygulamalarına dair örneklerden hareketle tedavilerde olumlu sonuçlar elde edilen yöntemlerin detaylıca incelenmesiyle kullanılan bu yöntemlerin artacağı bir gerçektir. Özellikle medikal ilaç sektöründe kullanılan kimyasal ürünlerin yerine göreceli olarak yan etkileri daha az olan doğal ürünlerle hazırlanan emlerin tercih edilmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı O (1969) Türk Folklorundan Halk Hekimliği ve Özellikleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXVI:1-9.
- _____ (1989) Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*. 23(25), 1-8.
- Aça M (2017) Halkbilimi El Kitabı (Motif Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Akkoyunlu Z Ç, Abbas A (1994) Divanü Lügati't-Türk'te Halk Hekimliği. *Türk Kültürü*, S, 371.
- Alptekin AB (2010) Türk Halk Hikâyelerinde Halk Hekimliği. *Milli Folklor*, 22(86) 5-19.
- Araz R (1995) *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği* (Atatürk Kültür Merkezi Yayınları).
- Atahan O (2019) Hatay Yöresi Halk Hekimliği. Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Ashırkhanova K (2019) Kazakistan'da Halk Hekimliği. Doktora Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Aytar S (1976) Hastalığı Devretme Geleneği. *Türk Folklor Araştırmaları* 16(322), 7639-7640.
- Bayat AH (1989) Türk Dünyasında Özellikle Anadolu Tıbbi Folklorunda Akıl Hastalıklarının Tedavi Yolları ve Kaynakları. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*. Ankara.
- _____ (2016) *Tıp Tarihi* Genişletilmiş 3. Baskı (Üçer Matbaacılık., İstanbul).
- Bayat F (2010) *Türk Kültüründe Kadın Şaman* (Ötüken Yayınları, İstanbul).
- Baytop T (1993) *Aktar* (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopesi, C.1, s.172-174).
- Beydilli C (2003) *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük* (Yurt Yayınları, İstanbul).
- Boratav PN (1969) *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı* (Gerçek Yayınevi, İstanbul).

- _____ (2015) *100 Soruda Türk Folkloru* (Bilgesu Yayınevi, İstanbul).
- Bulut A (2018) Kilis Halk Hekimliği. Gaziantep Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Gaziantep.
- Buran A (1997) *Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağzları* (TDK Yayınları, Ankara).
- Can İ (2019) *Sağlık Olsun* (Çizgi Kitabevi, Konya).
- Çevik B (2008) Konya'da Halk Hekimliği Uygulamalarının Dünü ve Bugünü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Çıblak N (2005) Çukurova'da Halk Hekimliği ve İlgili Uygulamalarda Eski Türk İnançlarının İzleri. *Türk Kültürü*, Yıl: XIII, S.507-508, s.199-214.
- Çobanoğlu Ö (2012) *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Çoruhlu Y (2002) *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* (Kabalıcı Yayınevi, İstanbul).
- Dağı F (2013) Türk Halk Anlatılarında Halk Hekimliği Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Dundes A (2006) *Halk Kimdir?*, çev. Metin Ekici. (Geleneksel Yayınları, Ankara).
- Ekici M (2016) *Halk bilgisi (Folklor): Derleme ve İnceleme Yöntemleri* (Geleneksel Yayınları, Ankara).
- Ekici M, Öger A (2007) Türklerde Ocak Kültü ve Bu Kültün Alevilik İnancına Yansımaları. 2. *Uluslar arası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı*, 2, 1357-1367.
- Elazığ İl Yıllığı (1998) Elazığ Valiliği, Ankara.
- Eliade M (1999) *Şamanizm İlkel Esrime Teknikleri*, çev. İsmet Birkan. (İmge Kitabevi, Ankara).
- Erdoğan Z (1997) *Ankara'nın Kazan ve Kalecik İlçelerinde ve Bunlara Bağlı Köylerde Halk Hekimliği* (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara).
- Ergun P (2004) *Türk Kültüründe Ağaç Kültü* (Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara).
- Erinç S (1953) *Doğu Anadolu Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Gökçen R (1999) *İlimiz ve Bölgemizi Tanıyalım Elazığ ve Doğu Anadolu Bölgesi* (Özyürek Yayınevi, İstanbul).
- Güngör H, Köylü B (2017) *Türk Halk İnanışları* (Kimlik Yayınları)

- İnan A (1986) *Tarihte ve Bugün Şamanizm* (3. Baskı. TTK Yayınları, Ankara).
- Kalafat Y (1996) *İslamiyet ve Türk Halk İnançları* (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara).
- Kaplan M (2011) Halk Tıbbının Kökenleri: Teşhisten Tedaviye Din ve Büyü İlişkisi. *Millî Folklor. Yıl 23, Sayı 91*, s. 150-156.
- Karakaş A (2016) *Değişim Sürecinde Osmaniye Halk Hekimliği* (Karahan Kitabevi, Adana).
- Kıyak A (2012) Halk Dindarlığı Bakımından Kutsal Mekân Anlayışı-Baskil Örneği-. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. cilt 1. Sayı 2.*
- Koç H (2019) Balıkesir’de Sağlıkçı Ocaklar ve Halk Hekimliği Uygulamaları. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Levend AS (1968) Halk ve Tasavvufi Halk Edebiyatı. *Türk Dili (Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı)*. Sayı: 207.
- Ocak AY (2000) *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri* (İletişim Yayınları, İstanbul).
- Oğuz MÖ (2018) Türk Halk Edebiyatı: El Kitabı (Grafiker Yayınları, Ankara).
- Oy A (1997) Halkbilimi. *TDV İslâm Ansiklopedisi C. 15*, s. 367-369.
- Öger A (2010) Tarsus ve Çevresinde Sağlıkçı Ocakları ve Bunlara Bağlı Uygulamalar. *Turkish Studies, 5/1*, s.1231-1246.
- Örnek SV (1966) *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki* (Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları).
- _____ (1995) *100 Soruda İlklerde Din, Büyü, Sanat, Efsane* (3. Baskı. Gerçek Yayınevi, İstanbul).
- _____ (2000) *Türk Halk Bilimi* (Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara).
- Özsan G (2001) *Geleneksel ve Modern Tıp Üzerine* Toplumbilim Sağlık Sosyolojisi Özel Sayısı, (Ed. Ali Akay ve Aylin Dikmen), Sayı: 13, s. 77-81, Ankara.
- Polat HH (1995) *Sivas-Ulaş Bölgesinde Halk Hekimliği Uygulamaları* (Ürün Yayınları, Ankara).
- Satır SG (1994) Muğla’da Halk Hekimliği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halk Bilimi Anabilim Dalı, Ankara.

- Sinoğlu S (2017) Rize İlinde Geleneksel Halk Hekimliği Uygulamaları. Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- Şar S (1989) Halk Hekimliğinin Dünü ve Bugünü. *Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s.221-229.
- _____ (2008) Anadolu’da Rastlanan Halk Hekimliği Uygulamalarına Genel Bir Bakış. 38. *ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, 10-15.
- TDK Türkçe Sözlük (1998) 9. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tek R (2018) *Kayseri Yöresi Sağaltma Ocakları* (Kömen Yayınları, Konya).
- _____ (2018) Anadolu Türk Halk Hekimliğinde Toprak. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (39), 189-204.
- _____ (2019) Sağaltma Ocaklarının Tipolojisi Üzerine Bir Deneme: Kayseri Örneği. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(20), 154-177.
- Temizsoylu A (2012) Ankara’da Halk Hekimliği. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Ankara,
- Torun C (2002) Halk Hekimliği ve Çankırı’daki Halk Hekimliği ile İlgili İnanış ve Uygulamalar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Ankara.
- Ünal Ö (2019) Hatay’ın Dört Yol İlçesinde Halk Hekimliği. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yasa İ (1962) Türkiye’de Halk Sağlık Folkloru ve Bazı Meseleleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 17(03), s. 251-301.
- Yaşar Ç (2002) *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*(Kabalcı Yayınları, İstanbul).
- Yoder, D (1975) “*Halk Tıbbı*”, *Folklorla Doğru*, Çev. Sibel Yoğurtçuoğlu, Ayfer Gülüm. (Boğaziçi Üniversitesi Folklor Kulübü, İstanbul).

İnternet Kaynakları

- <https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberleri/bel-agrisinin-7-onemli-nedeni/>
- <https://asi.saglik.gov.tr/liste/6-kabakulak-hastal%C4%B1%C4%9F%C4%B1-nedir-belirtileri-nelerdir.html>

<https://www.anadolusaglik.org/blog/pisik-nasil-olusur-nasil-gecer>
(<https://synevo.com.tr>, 2020)

<https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/kalp-damar-hastaliklari/liste/kalp-damar-hastal%C4%B1klar%C4%B1-kalp-krizi.html>

<http://www.baskil.gov.tr/mahalli-idareler>

https://www.nufusu.com/ilce/baskil_elazig-nufusu

<https://www.baskil.bel.tr/sayfa/ekonomi.html>, 2021

TDK Halk Bilimi Terimleri Sözlüğü, 1978

İlaç ve Eczacılık Terimleri Sözlüğü 2014, 2020

<https://www.acibadem.com.tr/> e.t: 25.02.2020

<https://www.medicalpark.com.tr/fitik-nedir-belirti-ve-tedavi-yontemleri-nelerdir/hg-69> (erişim tarihi:23.10.2019)

TDK Veteriner Hekimliği Terimleri Sözlüğü, 2020

TDK(2010) Tıp Terimleri Sözlüğü, 2020

Hemşirelik Terimleri Sözlüğü – 2015 TDK, 2019

SÖZLÜ TARİH KAYNAKLARI

NO	Adı-Soyadı	Doğum Tarihi	Öğrenim Durumu	Mahalle
KK1	Aysel ÖZEN	1959	Okuma-Yazması Yok	Şefkat Mahallesi
KK2	Nadire ULUS	1945	Okuma-Yazması Yok	Şefkat Mahallesi
KK3	Remziye YÜNKÜL	1959	Okuma-Yazması Yok	Şefkat Mahallesi
KK4	Remziye SARIAYDIN	1963	İlkokul Mezunu	Hacımehmetli Köyü
KK5	Halise ÖZDEMİR	1970	İlkokul Mezunu	Şefkat Mahallesi
KK6	Ekrem BULUT	1934	İlkokul Mezunu	Yukarı Kuluşağı Köyü
KK7	Fethiye TAN	1963	Okuma-Yazması Yok	Kuluşağı Köyü
KK8	Mehmet TAN	1962	İlkokul Mezunu	Tavşanuşağı Köyü
KK9	Neslihan GÜNAYDIN	1991	Yüksek Lisans Mezunu	Tavşanuşağı Köyü
KK10	Fatih CAVLI	1977	Lise mezunu	Doğancık Köyü
KK11	Mehmet DURAN	1961	İlkokul Mezunu	Doğancık Köyü
KK12	Fahriye DURAN	1969	İlkokul Mezunu	Doğancık Köyü
KK13	Mesut ÖZER	1974	Lisans Mezunu	Hocalar Köyü
KK14	Bekir AYTEKİN	1970	Lisans Mezunu	Doğancık Köyü
KK15	Turan BEYHAN	1967	Lise Mezunu	Kayabeyli Köyü
KK16	Nurullah BEYHAN	1998	Önlisans Mezunu	Kayabeyli Köyü
KK17	Sadullah BEYHAN	1997	Önlisans Mezunu	Kayabeyli Köyü
KK18	Habibe ÖZER	1972	Önlisans Mezunu	Hocalar Köyü
KK19	Hüseyin BAZNE	1965	Lisans Mezunu	Akuşağı Köyü
KK20	Cevdet AKTI	1953	Lise Mezunu	Akdemir Köyü
KK21	Yusuf İzzettin SUBAY	1955	İlkokul Mezunu	Akdemir Köyü

KK22	Emine SUBAY	1959	Okuma-Yazması Yok	Akdemir Köyü
KK23	Zeki SUBAY	1934	İlkokul Mezunu	Akdemir Köyü
KK24	İhsan GEÇEN	1950	İlkokul Mezunu	Akuşağı Köyü
KK25	Elif OKTAYKAĞAN	1967	İlkokul Mezunu	Akuşağı Köyü
KK26	Zahide OKTAYKAĞAN	1954	Okuma-Yazması Yok	Kuluşağı Köyü
KK27	Süleyman OKTAYKAĞAN	1970	İlkokul Mezunu	Akuşağı Köyü
KK28	Nermin ERBEY	1965	İlkokul Mezunu	Kuşsarayı Köyü
KK29	Ayşe ERBEY	1965	Okuma-Yazması Yok	Paşakonağı Köyü
KK30	Mikail ERBEY	1974	İlkokul Mezunu	Kuşsarayı Köyü
KK31	Hanım ERBEY	1964	Okuma-Yazması Yok	Topaluşağı Köyü
KK32	Saliha GÜRSUL	1976	İlkokul Mezunu	Deliktaş Köyü
KK33	Gülseren GÜRSOY	1981	İlkokul Mezunu	Yalındam Köyü
KK34	Elif ULUTAŞ	1959	İlkokul Mezunu	Şeyh Hasan Köyü
KK35	Rahile ULUTAŞ	1959	İlkokul Mezunu	Bozoğlak Köyü
KK36	Mustafa ULUTAŞ	1963	Ortaokul Mezunu	Şeyh Hasan Köyü
KK37	Zeynep ULUTAŞ	1969	İlkokul Mezunu	Şeyh Hasan Köyü
KK38	Yasin ÖZBEK	1972	Ortaokul Mezunu	Şeyh Hasan Köyü
KK39	Zöhre ULUTAŞ	1942	Okuma-Yazması Yok	Şeyh Hasan Köyü
KK40	Ali ULUTAŞ	1977	Ortaokul Mezunu	Şeyh Hasan Köyü
KK41	Hatice ULUTAŞ	1962	Ortaokul Mezunu	Şeyh Hasan Köyü
KK42	Sakine ULUTAŞ	1974	Ortaokul Mezunu	Şeyh Hasan Köyü
KK43	Mehmet GÜNER	1948	Lise Mezunu	Hacımehmetli Köyü
KK44	Vahdettin GÜRSOY	1959	İlkokul Mezunu	Deliktaş Köyü
KK45	Hasan AYDEMİR	1974	İlkokul Mezunu	Gemici Köyü
KK46	Hülya ÜLGER	1990	Lisans Mezunu	Dervişdere Köyü
KK47	Harbiye ÜLGER	1959	Okuma-Yazması Yok	Dervişdere Köyü
KK48	Celile DOĞAN	1974	İlkokul Mezunu	Hacımehmetli Köyü
KK49	Hacer SARIAYDIN	1981	Ortaokul Mezunu	Şefkat Mahallesi
KK50	Sebahat TURSUN	1973	İlkokul Mezunu	Doğancık Köyü

KK51	Hanım ÜLGER	1972	İlkokul Mezunu	Kuluşığı Köyü
KK52	Hatice ()	1959	Okuma-Yazması Yok	Odabaşı Köyü
KK53	Emin ÇİNKILIÇ	1971	İlkokul Mezunu	Kuluşığı Köyü

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1. Abdulvahab Gazi Türbesi

Fotoğraf 2. Abdulvahab Gazi Türbesi

Fotoğraf 3. Sıddı Zeynep Türbesi

Fotoğraf 4. Sıddı Zeynep Türbesinin Önünde Bulunan Dilek Ağacı

Fotoğraf 5. Ahmet Yesevi Türbesi

Fotoğraf 6. Ahmet Yesevi Türbesi

Fotoğraf 7. Teslim Abdal Türbesi

Fotoğraf 8. Teslim Abdal Türbesi

Fotoğraf 9. Teslim Abdal Türbesinde Bulunan Şifalı Taş

Fotoğraf 10. Musa Havrani Türbesinde Bulunan Şifalı Taş

Fotoğraf 11. Musa Havrani Türbesi

Fotoğraf 12. Musa Havrani Türbesi Sancağı

Fotoğraf 13. Ocağı Seyyid'in Evi

Fotoğraf 14. Ocağı Seyyid'in Evinde Sağaltmada Kullanılan Gereçler

Fotoğraf 15. Kasım Kadri Türbesi

Fotoğraf 16. Pir Kemal Türbesi

Fotoğraf 17. Birov Otu

Fotoğraf 18. Dermağu Otu

Fotoğraf 19. Sütleğen Otu

Fotoğraf 20. Kalp Damar Tıkanıklığı İçin Kullanılan Ot

Fotoğraf 21. Çocuğu Olmayan Çiftlerin İÇerisinden Geçtiği Delikli Taş, Deliktaş Köyü

Fotoğraf 22. Çocuğu Olmayan Kadınların Ziyaret Ettiği Dut Ağacı, Şevkat Mahallesi

Fotoğraf 23. Şeyh Muhammed Türbesi

DERLEME SORULARI

1. Adınız, soyadınız, yaşınız, köyünüz ve eğitim durumunuz nedir?
2. Hastalandığınızda neler yaparsınız?
3. Tedavileri kimler gerçekleştirir?
4. Doktora ne zaman gidersiniz?
5. Evde uyguladığınız tedavi yöntemleri nelerdir?
6. Evde uygulamış olduğunuz tedavi yöntemlerine çevrenizdekilerin bakış açısı nedir?
7. Ne zaman halk hekimliğine başvurursunuz?
8. Halk hekimlerinin yapmış olduğu sağaltma sonucunda olumsuz sonuç aldınız mı?
9. Büyüklerinizden öğrendiğiniz tedavi yöntemleri nelerdir? Bu yöntemlerden nasıl bir sonuç aldınız?
10. Çevrenizde tedavisi olmayan hastalıklar var mıdır? Varsa nelerdir?
11. Çocuğu olmayan bayanlar tedavi sürecinde hangi yöntemleri kullanır?

12. Alkarısı veya bölgede kırklar olarak da tabir edilen varlıklara inanır mısınız?
13. Kırklı olan bayanlara hangi tedavi yöntemi uygulanır?
14. Doğumu kimler gerçekleştirir? Doğum nasıl gerçekleşir?
15. Loğusa bayana yapılan uygulamalar nelerdir?
16. Loğusa ve bebek neden yalnız bırakılmaz?
17. Yeni doğan bebeklere uygulanan yöntemler nelerdir?
18. Bebekler de en çok rastlanılan hastalık hangisidir? Tedavisi nasıl yapılır?
19. Sünnet işlemini kimler ve nasıl gerçekleştirilir?
20. Diş hastalığında kime başvurulur? Tedavide hangi sağaltma aletlerine başvurulur?
21. Kırık çıkık tedavisi kim tarafından yapılır ve nasıl yapılmaktadır?
22. Kırık ve çıkıkçıların uyguladığı yöntemlerden olumsuz bir sonuç aldınız mı?
23. Oham hastalığı ve tedavi yöntemleri nelerdir?
24. Biruv hastalığı ve tedavi yöntemleri nelerdir?
25. Kanser hastalarına hangi tedavi yöntemleri uygulanır?
26. Yörede salgın hastalıklara rastlanıldı mı?

27. Manevi rahatsızlıklarda hangi tedavi yollarına başvurursunuz?
28. Nazara inanır mısınız?
29. Nazardan korunmak için neler yapılır?
30. Nazar olan kişi sağlığına tekrar nasıl kavuşur?
31. Nazar olduğunuzu nasıl anlarsınız?
32. Muska yaptırır mısınız? Hangi hastalıklarda yaptırılır?
33. Kimler muska yapar?
34. Hastalığınızın tanısını nasıl koyarsınız?
35. Tedavi de kullandığınız bitkiler nelerdir?
36. Tedavide hangi hayvansal ürünler kullanılır?
37. Tedavide başka hangi yöntemler kullanılır?
38. Bulduğunuz yerde en çok görülen hastalık hangisidir? Tedavisi nedir?
39. Bölge’de şifalı olarak bilinen sular var mıdır varsa hangi hastalık için başvurulur? Burada nasıl bir pratik uygulanır?
40. Yörede tedavi amacıyla türbelere başvurulur mu?
41. Hangi hastalıkların tedavisinde hangi türbeye gidilir?

42. Şifa amacıyla gidilen türbelerde ne gibi uygulamalar yapılır?
43. Türbeleri ziyaret eden kimseler buralarda adak veya kurban keser mi?
44. Şifa amacıyla ocaklara başvurulur mu?
45. Herkes ocak olabilir mi?
46. Nasıl ocak oldunuz?
47. Ocak olma yolları nelerdir?
48. El aldınız mı? Aldıysanız kimden ve nasıl el aldınız?
49. Hangi hastalıklarda ocaklara başvurulur?
50. Ocaklarda yapılan tedavilerin belli bir günü ve saati var mıdır, varsa neden?
51. Ocaklarda yapılan tedavi yöntemleri nelerdir?
52. Hangi günlerde ocağa başvurulur?
53. Bölgede şifa bulmak amacıyla kimlere başvurulur?